

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

TEISĖS FAKULTETO

TEISĖS FILOSOFIJOS KATEDRA

JOLITA LELĖNIENĖ

TEISĖS IR VALDYMO STUDIJŲ PROGRAMA

**VAIKO SOCIALIZACIJOS TEISĖ IR TEISINIO
AUKLĖJIMO LIETUVOJE BŪKLĖ**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas

Prof. dr. Vytautas Šlapkauskas

Vilnius, 2009

TURINYS

ĮVADAS	3
1. Vaiko socializacijos teise ir teisinio auklėjimo samprata	6
1.1 Vaiko socializacijos ir auklėjimo samprata.....	6
1.2. Socializacijos teise samprata.....	14
1.3 Teisinio auklėjimo samprata.....	18
2. Vaiko socializacijos teise ir teisinio auklėjimo turinio ir proceso reglamentavimo Lietuvoje pagrindiniai bruožai	24
2.1 Vaiko socializacijos teise turinio ir proceso teisinis reglamentavimas.....	24
2.2 Vaiko teisinio auklėjimo turinio ir proceso teisinis reglamentavimas.....	30
3. Subjektinių teisių ir teisinių pareigų ryšys kaip vaikų teisinio auklėjimo pagrindas	38
4. Vaiko teisinio auklėjimo pasiekimų empirinis tyrimas	43
4.1 Tyrimo metodologija ir organizavimas.....	43
4.2 Tyrimo duomenų analizė.....	44
IŠVADOS	63
REKOMENDACIJOS	66
LITERATŪRA	67
SANTRAUKA	71
SUMMARY	73
PRIEDAI	75

IVADAS

Temos aktualumas. Vaiko socializacija teise – tai asmenybės formavimo procesas, kurio metu bręstanti asmenybė internalizuoja visuomenės socialinio elgesio vertybes ir normas. Asmenybės socializacijos teise neatsiejama dalimi yra teisinis auklėjimas, kuris, kaip teigia L. Jovaiša, yra demokratinio auklėjimo pagrindas. Formuojant demokratinę sąmonę, auklėtinis turi suvokti demokratijos esmę, principus, institucijas, savo teises ir pareigas dalyvauti demokratijos procese. Kaip rašo V. Šlapkauskas, „teisinis auklėjimas yra sąmoningo, sistemingo ir kryptingo asmenybės formavimo procesas, kuriame individas iš pradžių supažindinamas su teisės vertybėmis ir normomis, o vėliau jas interiorizuoja“¹. Teisinis auklėjimas padeda ugdyti teisiškai išprususius bei dorus vaikus. Vaiko socializacijos teisė ir teisinio auklėjimo problemos ir aktualumas aptariamas tik keleto autorių darbuose: A. Maceina (1991), L. Jovaiša (1995, 2003), V. Šlapkauskas (2004), J. Galinaitytė (2001), A. Pekauskas, G. Grigaliūnaitė (2008), o tyrimų, atskleidžiančių teisinio auklėjimo būklę, Lietuvoje atlikta labai mažai.

Vaikų teisinis elgesys daugiausia priklauso nuo socializacijos proceso sėkmės. Teisinio švietimo projektai Lietuvoje dar tik žengia pirmuosius žingsnius, todėl teisinės žinios tampa vis labiau prieinamos, tačiau reikia pastebėti, kad informacijos sklaidoje daugiausia dėmesio skiriama kasdienėms teisėms ar konkrečioms teisinių santykių situacijoms spręsti, o pagrindiniai teisės principai, pareigų pažinimas lieka antrame plane.

Vaikų teisinio auklėjimo padėtis Lietuvoje tebėra komplikauta. Vaikų vertybių sistema išgyvena nuosmukio laikotarpį. Teisinio auklėjimo spragas rodo vis didėjantis vaikų ir paauglių nusikalstamumas. Mūsų visuomenėje yra pakankamai daug problemų, lemiančių vaikų nusikalstamą elgesį: žiniasklaidos propaguojamas smurtas, skurdas, vaiko teisių pažeidimai, neužimtumas, socialinė diferenciacija, alkoholizmas ir kt. Mokiniai nėra internalizavę dorovinių idėjų, moralės principų, o teisės normos nėra tapusios vidinėmis jų elgesio taisyklėmis. Vaikai padaro nusikaltimus dėl pačių įvairiausių objektyvių ir subjektyvių priežasčių. Didelę įtaką tam turi šeimos, kuriose vaikai auga, nes šeima yra pirmoji socialinė struktūra, perteikianti tam tikrus elgesio modelius. Kaip žinia, šeimų nedarnumas bei nestabilumas arba visiškas nesirūpinimas savo vaikų auklėjimu – tai pagrindinės priežastys, skatinančios vaikų ir nepilnamečių delinkventinį elgesį. Nors tėvai pradeda suprasti, kad socialine prasme vaikai lygūs su suaugusiaisiais, daugelis šeimų vis dar naudoja autokratinio auklėjimo būdus. Kaip rašo Rudolf Dreikurs, Vicki Soltz tėvai „stokoja naujų

¹ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 458.

auklėjimo būdų, pagrįstų demokratiniais principais, kuriais remdamiesi galėtų socialiai parengti vaikus demokratiniam gyvenimui². Vaikai žino, kad mokytojas neturi teisės kelti balso, žeminti vaiko, naudoti fizinės jėgos, tačiau ne kiekvienas vaikas mokomas gerbti bendraamžius ir mokytoją, ne kiekvienam primenama konstitucinė pareiga mokytis. Visi teisės aktai, ginantys vaikus, kalba apie vaikų teises, ir labai mažai yra užsimenama apie vaikų pareigas, nors teisinio auklėjimo pagrindas yra subjektinių teisių ir teisinių pareigų ryšys. Nėra ugdomas vaiko atsakomybės jausmas, teisinė sąmonė ir kultūra. Dažnai vaikai susipažįsta su teisėtvarkos sistema pavėluotai, dažniausiai tada, kai padaro teisės pažeidimą. Lietuvoje nerengiami mokytojai, kurie mokytų vaikus teisės pagrindų, o ir policijos pareigūnų darbas ne visose ugdymo įstaigose atliekamas sistemingai. Teisininkai nepakankamai įtraukti į mokinių teisinį ugdymą, nevykdomas teisėtvarkos pažeidimų prevencinis darbas su vaikais. Lietuvoje nėra sukurta teisinio auklėjimo sistema, o ji reikalinga norint, kad teisinis ugdymas taptų dėsningu procesu.

Tyrimo objektas – vaiko socializacijos teise ir teisinio auklėjimo teisinis reguliavimas.

Tyrimo tikslas – atskleisti vaiko socializacijos teisę ir teisinio auklėjimo būklę Lietuvoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti vaiko socializacijos teisę ir teisinio auklėjimo sampratą.
2. Išnagrinėti teisės aktus, reglamentuojančius vaiko socializacijos teisę ir teisinį auklėjimą.
3. Išnagrinėti subjektinių teisių ir teisinių pareigų ryšį kaip vaikų teisinio auklėjimo pagrindą.
4. Atlikti empirinį tyrimą, kuris atskleistų vaiko socializacijos teisę ir teisinio auklėjimo būklę.
5. Išnagrinėti empirinio tyrimo rezultatus, pateikti išvadas ir rekomendacijas, kaip pagerinti teisinio auklėjimo būklę Lietuvoje.

Hipotezė: Vaikų socializacijos teisę ir teisinio auklėjimo pasiekimus riboja vaiko subjektinių teisių ir teisinių pareigų ryšio ignoravimas.

Tyrimo metodai:

- **Teoriniai:** teisinių dokumentų, mokslinių straipsnių, monografijų bei vadovėlių analizė, panaudojant sisteminę analizę, lyginamąjį, loginį, dedukcijos, indukcijos bei apibendrinimo metodus.

- **Empiriniai:** anketinė apklausa – apklaustos trys respondentų grupės: mokiniai, jų tėvai bei mokytojai.

² Dreikurs R., Soltz V. Laimingi vaikai. Vilnius: Vaga, 2007. P. 17.

Tyrimo reikšmė:

- *Teorinė* – atskleista vaiko socializacija teise ir teisinio auklėjimo būklė Lietuvoje, kas mokslinėje teisinėje literatūroje dar nėra išsamiai išnagrinėta.

- *Praktinė* – trijų respondentų grupių anketinė apklausa atskleidė pagrindines vaiko socializacijos teise ir teisinio auklėjimo problemas. Jų apibendrinimai bei sprendimų rekomendacijos yra reikšmingi, siekiant gerinti teisinio auklėjimo būklę Lietuvoje.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, 4 dalys, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalba bei 4 priedai. Darbo apimtis 74 psl. Priedų apimtis 14 psl. Panaudota 61 literatūros šaltiniai.

1. VAIKO SOCIALIZACIJOS TEISE IR TEISINIO AUKLĖJIMO SAMPRATA

1.1 Vaiko socializacijos ir auklėjimo samprata

Socializacija – žmogaus prisitaikymas prie visuomenės gyvenimo normų. Socializacija yra nepertraukiamas ir skirtingu intensyvumu vykstantis procesas, kuris priklauso nuo socialinės aplinkos, žmogaus ir visuomenės brandos. Žmogus gali tapti žmogumi tik žmonių bendruomenėje, todėl socializacija yra neišvengiamas socialinis reiškinys ir ypač svarbi kiekvienos visuomenės funkcionavimo sąlyga. Tai – viso gyvenimo esmė ir kultūros, ir socialiniu atžvilgiu. Socializacija – tai procesas, kurio metu asmuo, perimdamas visuomenės vertybes, nuostatas, normas ir kitą socialinį patyrimą, išmoksta elgtis pagal tam tikras normas, perima įvairius reikalingus įgūdžius ir tampa visuomenės nariu. I. Leliūgienė teigia, jog „socializacijos esmė – individo sugebėjimas įsisavinti tam tikras žinias, normas, vertybes, leidžiančias jam tapti asmenybe, sugebančia funkcionuoti visuomenėje”³.

Socializacija turi keletą specifinių stadijų: vaikystė, jaunystė, branda, senatvė. Žmogaus asmenybės formavimasis prasideda nuo pirmųjų kūdikio gyvenimo akimirku. Intensyviausiai socializacija vyksta kūdikystėje ir vaikystėje, kada pirmieji socializacijos agentai būna tėvai ir šeima, kurie turi didžiausią įtaką vaiko kaip asmenybės formavimuisi. Vaiko socializacija – dinamiškas procesas, sąlygojamas biologinių, fiziologinių ir socialinių faktorių, tarp kurių svarbią reikšmę turi ir mokykla. Vaikystėje auga ne tik socializacijos agentų skaičius, bet palaipsniui keičiasi jų veikimo programos ir turinio sudėtingumas. Be socializuojančio šeimos vaidmens sustiprėja ugdymo įstaigų, bendraamžių, žiniasklaidos priemonių įtaka. Mokinio statusas – tai naujas socialinis patyrimas, kurio dėka vaikas mokomas ir mokosi, bendrauja su kitais bendruomenės nariais, pažįsta ir kuria save naujos veiklos srityse. Mokykloje vykstanti socializacija formuoja vaiko savęs vertinimą, kuris dažniausiai išlieka su juo visą gyvenimą. Ugdymo įstaigos skiepija vaikui vyraujančią kultūrą, jos vertybes ir prietarus. Ypač sudėtingas paauglystės socializacijos etapas. Šio amžiaus tarpsnio ypatybė ta, kad atsiranda lygiagrečių vertybių ir požiūrių į pasaulį sistemų, kurias pateikia skirtingi socializacijos agentai – tėvai, mokytojai, bendraamžiai ir kiti. Paauglystės metais, kada tėvų ir mokytojų įtaką pakeičia bendraamžių įtaka, būdingas siekimas įgyti tam tikrą socialinį statusą ir vaidinti savo socialinį vaidmenį. Patekęs į asocialią grupę,

³ Leliūgienė I. Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas. Kaunas: Technologija, 2003. P. 284.

veikiamas jos normų ir vertybių, paauglys savo poelgiais gali peržengti ne tik moralės, bet ir įstatymų normas. Socializacija vaidina svarbų vaidmenį tiek visuomenės, tiek asmenybės gyvenime. Nuo sėkmingo šio proceso įgyvendinimo priklauso: kiek asmenybė sugebės realizuoti savo gabumus, tikslus, kiek socialiai subręs, bus naudinga visuomenei ir sukurs sau palankias sąlygas gyvenimiškai veiklai. Visuomenei socializacijos proceso sėkmė garantuoja normalų visuomeninį gyvenimą, paties sociumo kaitą.

Vaikystėje pradedama mokytis daugelio socialiai svarbių vaidmenų – teisių, pareigų ir elgesio, atitinkančio tam tikrą visuomeninę padėtį. Vaikas perima jam reikšmingus tėvų vaidmenis, požiūrius ir paverčia savais vaidmenimis ir požiūriais. Vaidmenų mokymosi procesas dažniausiai vyksta nesąmoningai: stebint tėvų elgesį, mėgdžiodant jų veiksmus, žaidžiant įvairiausių žaidimus. Vaikas stebėdamas, žaisdamas, mėgdžiodamas atitinkamą vaidmenį išmoksta atlikti pareigas ir realizuoti savo teises, įgyti nuostatas, siekius, atitinkančius tą vaidmenį, ir įsisavina socialinio elgesio normas. Vaikas integruojasi į socialinę aplinką, kurios metu vyksta socialinis pažinimas, socialinis bendravimas, įgyjami praktinės veiklos įgūdžiai perimant socialines funkcijas, vaidmenis, socialines normas, teises ir pareigas. Vaikas vystosi gamtinėje ir socialinėje aplinkoje, kuri vaidina svarbų vaidmenį jo ugdymo ir kokybės kaitos procese. Kaip rašo J. Galinaitytė, „aktyviai sąveikaudamas su jį supančia socialine aplinka, kurią sudaro socialinių santykių visuma, individas perima šios aplinkos kultūros vertybes ir jomis vadovaujasi įgydamas socialines savybes“⁴. Vaikas yra sociali būtybė, nuo pat gimimo momento jis būna tarp žmonių ir įsitraukia į socialinius santykius. Vaiko socializacija glaudžiai susijusi su jo bendravimu ir dalyvavimu žmonių veikloje. Bendravimas yra viena svarbiausių vertybių ir viena iš pagrindinių vaiko vystymosi sąlygų. Vaikai ypač nori su visais bendrauti. Jie trokšta būti šalia artimo žmogaus. Suaugusiųjų bendravimas su vaiku yra natūralus ir turi būti kryptingas, siekiant perduoti socialinę patirtį bei dorovines nuostatas. Bendravimas yra socializacijos pagrindas, nes tik bendraudami žmonės sąveikauja, apsikeičia mintimis, emocijomis. Kaip teigia M. Barkauskaitė, „bendravimas yra būtina žmogaus atsiradimo, egzistavimo ir tobulėjimo sąlyga, nes tuo pačiu metu jis reiškiasi kaip informacijos perdavimo mechanizmas, kaip sudėtinga žmonių tarpusavio santykių sistema, kaip abipusio pažinimo bei suvokimo procesas, kaip asmenybės dorovinio brendimo prielaida“⁵. Vaiko poreikis bendrauti atsiranda labai anksti. Kūdikis greitai pradeda pažinti motiną ir kitus, dažniau su juo bendraujančius asmenis, artimiausius daiktus ir į visa tai reaguoja. Jau pirmaisiais mėnesiais pamatęs mamą ar tėtį

⁴ Galinaitytė J. Individo teisinė socializacija: samprata ir struktūra//Jurisprudencija. 2001, t.20(12), P. 16.

⁵ Barkauskaitė M. Paaugliai: sociopedagoginė dinamika. Vilnius: VPU, 2001. P. 45.

šypsosi, būdamas septynių, devynių mėnesių pradeda domėtis viskuo, kas jį supa, ypač kitais vaikais. Dar vėliau vaikas pradeda vaikščioti, kalbėti ir taip santykiauja su jį supančia aplinka. Taigi bendravimo poreikio patenkinimas yra svarbus vaiko sensomotorikos, emocinės sferos formavimuisi. A. Juodaitytės nuomone, „socializacija vaikystėje – tai procesas ir rezultatas, kai aktyviomis vaiko pastangomis įsisavinama socialinė patirtis, kurią jis perima aktyviai sąveikaudamas su socialine aplinka, iš pradžių tik ją domėdamasis, vėliau ją stebėdamas, o dar vėliau tiesiogiai sąveikaudamas su ja. Iš pradžių patirtis yra tik atgaminama, o vėliau interpretuojama ir savitai transformuojama”⁶.

Atsižvelgiant į asmens socializacijos amžių ir reikšmingumą, socializacija yra skirstoma į pirminę ir antrinę socializaciją. Pirminė socializacija, kaip rašo G. Kvieskienė, „suprantama kaip pagrindinių nuostatų perėmimo laikotarpis ir siejama su ankstyvąja vaikyste. Antrinė socializacija siejama su tuo laikotarpiu, kai į vaiko ugdymą įsitraukia kitos socialinės grupės, asmenys, daug daugiau įtakos turi kultūros procesai”⁷. Pirminė socializacija yra pati svarbiausia, nes šio proceso metu susiformuoja visos pagrindinės asmens nuostatos, vertybės, įgūdžiai, įsitikinimai, normos ir ypač svarbus asmens emocinis santykis su aplinka. Pagrindiniai pirminės socializacijos uždaviniai yra kalbos įgūdžių suformavimas, esminis asmenybės susiformavimas ir pagrindinių normų bei vertybių išmokimas. Pirminė socializacija yra ne tik pažintinis mokymasis, bet ir emocinės įtampos kupinas procesas. P.L Berger ir Th. Luckmann rašo: „Be šitokio emocinio prisirišimo prie reikšmingų kitų individų mokymosi procesas būtų sunkus, o gal apskritai neįmanomas. Vaikui tapatintis su reikšmingais kitais padeda įvairiausi jo emociniai saitai. Kad ir kokie jie būtų internalizacija įvyksta tik tada, kai įvyksta identifikacija”⁸.

V. Šlapkausko teigimu, „vaikų socializacija aiškinama keturiais psichologiniais mechanizmais: mėgdžiojimu, susitapatinimu, gėdos ir kaltės jausmais”⁹. Mėgdžiojimas – tai tam tikrų veiksmų, poelgių sąmoningas atkartojimas. Vaikai stebi tėvų, senelių, auklėtojų, mokytojų elgesį, bendravimą ir mokosi sekti jais net tuomet, kai dar gerai nesuvokia jų prasmės ir paskirties. Susitapatinimas - tai procesas, kurio metu vaikai perima artimiausių žmonių elgesį, vertybes ir požiūrius kaip nuosavus. Kaip rašo P. L. Berger ir T. Luckmann, „vykstant pirminei socializacijai, nėra tapatumo problemos. Čia neįmanoma rinktis reikšmingų kitų. Visuomenė tam, kuris turi

⁶ Juodaitytė A. Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vilnius: Petro ofsetas, 2002.P 77.

⁷ Kvieskienė G. Pozityvioji socializacija. Vilnius: VPU, 2005.P.22.

⁸ Berger P.L., Luckmann T. Socialinės tikrovės konstravimas. Vilnius: Pradai, 1999.P. 166.

⁹ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai..Vilnius:MRU, 2004.P.517.

socializuotis, pateikia iš anksto apibrėžtą reikšmingų kitų tinklą, ir jis privalo pripažinti juos tokiais be galimybės rinktis ką nors kita”¹⁰. Jau gimęs vaikas turi tėvus ir automatiškai pradeda tapatintis su jais. Susitapatinimo pagrindu formuojasi vaiko elgesys ir vertybių sistema. Mėgdžiojimas ir susitapatinimas teigiamai veikia vaiko asmenybės formavimąsi, o gėda ir kaltė draudžia ir slopina nepriimtino elgesio modelius.

L. Broom, C.M. Bonjean išskiria du vaikų socializacijos modelius: socializacija slopinant ir socializacija dalyvaujant¹¹. Socializacija slopinant pasireiškia tuo, kad vaikas už blogą elgesį yra baudžiamas, siekiama vaiko paklusnumo per griežtą kontrolę, o socializacija dalyvaujant - pabrėžiamas vaiko savarankiškumas. Socializacija slopinant dominuoja tėvų vaidmuo vaiko atžvilgiu, socializacija dalyvaujant išryškinamas vaiko vaidmuo. V. Liubinienė rašo, kad George Herbert Mead’as išskyrė tris vystymosi etapus vaikystėje. Jis teigė, kad pirminiame paruošiamajame etape vaikai imituoja tai, ką mato aplink save. Antriniame – žaidimų etape vaikai išmoksta vertinti save ir kitus socialinius objektus reikšmingų sau žmonių akimis, o tretiniame, organizuoto žaidimo pagal taisykles etape, išmokstama įvairių vaidmenų ir elgsenos, patenkinančios kitų žmonių lūkesčius.¹²

Socializacija yra savęs atskleidimo procesas. Ką tik gimęs kūdikis neturi susiformavusio savęs aš vaizdo, tačiau, kaip teigia V. Liubinienė, „ visuomenėje augdamas žmogus pamažu įgyja savo tapatybės jausmą, išugdomos išskirtinės asmens savybės, atsiranda savivoka ir savianalizė”¹³. Savęs suvokimas atsiranda iš socialinės patirties. Socialinė patirtis yra išmokimas pasikeisti simboliais. Naudodamas žodžius, gestus ar šypseną vaikas sukuria ir suteikia jiems reikšmę. Vaikas pradeda suvokti save bendraudamas su reikšmingais sau žmonėmis. Taigi pirminė socializacija vaikystėje yra ypatingai svarbi individui, nes tai yra pamatai būsimam socialiniam gyvenimui, ji nulemia individo aš vaizdą, vertybes ir požiūrį į gyvenimą. Visuomenėje augantis žmogus palaipsniui įgyja savęs sutapatinimo jausmą, įvairių savybių, kurios skiriasi nuo kitų žmonių, savęs suvokimą ir jausmus apie save. Taigi socializacija kuria ir formuoja individualią asmenybę nuo gimimo iki mirties.

Daugiausia socializaciją lemia auklėjimas, nes individo auklėjimas yra vienas svarbiausių socializacijos būdų. Auklėjimas yra viena ugdymo funkcijų ir žmogaus tobulinimo vyksmas.

¹⁰ Berger P.L., Luckmann T. Socialinės tikrovės konstravimas. Vilnius: Pradai, 1999.P. 169.

¹¹Broom L., Bonjean C. M.,Broom, D. H.Sociologija: esminiai tekstai ir pavyzdžiai. Kaunas: UAB „Litera”,1992. P.85.

¹² Liubinienė V. Kultūra ir visuomenė. Kaunas: Technologija, 2002. P.26.

¹³ Ten pat, P. 32.

Auklėjimo, kaip esminės ugdymo funkcijos, paskirtis – ugdyti brandžią ir harmoningą asmenybę. Auklėjimas yra socialinis reiškinys, jį lemia visa aplinka – gamtinė, kultūrinė, techninė, demografinė ir socialinė. Auklėjimas - tai žmogaus socializacijos vyksmas, kurio metu žmogų veikia kryptinga, tikslinga ugdytojų ir chaotiška fizinės bei socialinės aplinkos įtaka. Auklėjimas yra pedagoginė abstrakcija, kurioje ugdytinis sąveikauja su daugybe socialinių veiksnių, su auklėjamąja terpe, kurią vadiname socialine aplinka. Todėl “auklėjimas yra būtinas ir tą būtinumą nulemia sudėtinga žmogaus prigimtis”¹⁴. Pasak J. Leliūgienės, „socialinė aplinka - tai aplink žmogų esantis socialinis pasaulis (sociumas) – visuomenės (materialinės ir dvasinės), žmonių gyvenimo, jų vystymosi ir veiklos sąlygos“¹⁵. Socialine aplinka vadintina visa, kas supa ugdytinį namuose, mokykloje, gyvenamojoje vietovėje, visi jo patiriami įsisąmoninti ir neišsąmoninti poveikiai. Auklėjimo mokslas dar vadinamas hodegetika (gr. Hodos - kelias, hegeistehai – vesti). Kadangi pedagoginėje literatūroje nėra vienodos nuomonės dėl auklėjimo sampratos, todėl darbe bus pateiktos tik kai kurių pedagogų išskirtos svarbesnės auklėjimo sampratos.

Lietuvos filosofijos ir pedagogikos profesorius S. Šalkauskis hodegetiką suprato kaip dorinio auklėjimo mokslą. Dorinimu jis laikė visą asmenybės ugdymą ir rašė, jog „auklėjimas – ugdomasis uždavinys, pirma, perteikti naujai kartai visuomenės dorovę, dorines tradicijas ir dorinius papročius, antra, išvystyti reikiamus dorinius jos nusiteikimus, pirmiausia tvirtą būdą, besiremiantį, doriškai nusiteikusia valia, ir trečia, įjungti naująją kartą į dorinės pažangos darbą“¹⁶.

B. Bitinas – vienas žymiausių auklėjimo teoretikų - auklėjimo paskirtį sieja su asmens dvasinio pasaulio formavimu. Jis teigia, jog auklėjimas – „ugdomojo asmens socialinių idealų, dorovinių, estetinių vertybių, dvasinių poreikių formavimas. Atsižvelgdami į tikslus, pedagogai organizuoja auklėtinių idėjų – politinį, darbinį, estetinį auklėjimą. Auklėja ne tik mokykla, bet ir šeima, visuomeninės organizacijos priemonės. Be to auklėtiniai patiria ir atsitiktinių poveikių, savo tikslais priešingų kryptingam auklėjimui“¹⁷. Auklėjimo esmę autorius atskleidžia per asmens požiūrį į aplinką, pirmumą suteikdamas požiūriui į kitus žmones, o tas požiūris grindžiamas aktyviuoju humaniškumu. Humanizmas yra kertinis pamatas, kuriuo turi remtis visas auklėjimas. Kadangi humanizmo tapimas vidinėmis asmens jėgomis priklauso nuo internalizacijos lygmens kaip auklėjimo rezultato, tai ir auklėjimas gali būti įvardijamas kaip vertybių internalizacijos proceso

¹⁴ Jovaiša L. Hodegetika. Vilnius: Agora, 2003, P.10.

¹⁵ Leliūgienė J. Žmogus ir socialinė aplinka. Kaunas: Technologija, 1997. P.17.

¹⁶ Šalkauskis S. Pedagoginiai raštai. Kaunas: Šviesa 1991.P. 279.

¹⁷ Bitinas B. Auklėjimo procesas. Šiauliai: ŠPI, 1995. P. 39.

valdymas. Tarp atskirų santykio su aplinka elementų gana dažnai akcentuojamas emocinis elementas, atspindintis jos konkrečių reiškinių prasmės bei reikšmės išgyvenimus. Vienur auklėjimas apibrėžiamas kaip emocinio – vertybinio santykio su aplinka formavimas, kitur kaip žmogaus emocinės – motyvacinės sferos tobulinimas. O kai emocinis elementas jungiamas su kognityviniu, galimos dar kitokios auklėjimo esmės interpretacijos. Auklėjimas gali būti nusakomas kaip „aukštesnių dvasinių poreikių ir jausmų, įsitikinimų bei idealų, požiūrio į vertybes ugdymas“¹⁸.

Edukologo V. Jakavičius auklėjimas apibūdinamas kaip „žmogaus socialinės sąmonės ir elgsenos formavimosi pageidaujama linkme skatinimas. Auklėjant formuojami žmogaus santykiai su aplinka, žmonėmis, darbu ir savimi. Taip pat lavinamas protas, jausmai, valia, charakteris. Auklėjimą papildo saviaukla“¹⁹. L. Jovaiša savo auklėjimo koncepcijoje, paremtoje pažiūra į žmogų kaip savaveiksmę būtybę, auklėjimo pagrindu laiko santykius. Auklėjimą jis apibūdina kaip procesą, „kai vyksta asmenybės santykių su aplinka, darbu ir savimi formavimas ir branda. Tuos santykius lemia pasaulėžiūra, dorovė ir charakteris. Šie santykių determinantai yra tiesioginis praktinio auklėjamojo darbo objektas, t.y. pirmiausia turi būti ugdomos pažiūros ir įsitikinimai, dorybės ir geri charakterio bruožai“²⁰. V. Rajecko auklėjimas apibrėžiamas kaip „asmenybės dorovinių ir estetinių vertybių, dvasinių poreikių, įsitikinimų ir idealų, charakterio bruožų, kultūringo elgesio, įgūdžių bei įpročių formavimas. Kitaip sakant, tai asmenybės, jo vidinio pasaulio, dorovingumo ugdymas“²¹.

A. Maceina auklėjimą tapatina su žmogaus dorinimu, doro elgesio ugdymu, pabrėždamas žmoniškumo – tautiškumo santykio svarbą. Dorą laikydamas auklėjimo tikslu, jis teigia, kad „dora sudvasina pačią žmogaus prigimtį“ ir paliečia pačias asmens gelmes²².

Pateiktos auklėjimo apibrėžtys nėra tapačios, nes vienos jų yra bendresnės, platesnės, o kitos – vienpusiškesnės, dalinės, išryškinančios vieną kurį auklėjimo, kaip daugiasluoksnio fenomeno, aspektą. Tačiau tai leidžia geriau suvokti auklėjimą kaip vientisą reiškinį, apimantį visą žmogų ir padedantį jam tinkamai santykiauti su pasauliu ir per tai dvasiškai subręsti ir tapti vertinga asmenybe ne tik sau, bet ir aplinkai.

L. Jovaiša rašo, jog „auklėjimas yra pagalba ir vadovavimas žmogui santykiauti su aplinka pagal vertingiausias kriterijus arba gyventi pagal aukščiausias vertybes“²³. Aplinka – gamtinių,

¹⁸ Pukelis K. Mokytojų rengimas ir tautos kultūra, Kaunas: Aušra, 1995. P.55.

¹⁹ Jakavičius V. Žmogaus ugdymas. Įvadas į edukologijos studijas. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 1998. P.119.

²⁰ Jovaiša L. Pedagogikos terminai. Kaunas: Šviesa, 1993. P.14.

²¹ V. Rajeckas. Ugdomasis mokymas // Pedagogika. 1994, Nr. 30, P. 72.

²² Maceina A. Lavinimas ir auklėjimas// Lietuvos mokykla. 1936, Nr. 1, P.23-24.

geografinių, klimatinų, kultūrinių, socialinių, ekonominių ir kitų sąlygų visuma, kurioje gyvena, ilsisi ir dirba kiekvienas žmogus, tačiau žmogus santykiauja ne tik su aplinka ir visu pasauliu apskritai, bet ir su kitu žmogumi, veikla, daiktu ir pačiu savimi. Pagalba auklėjime yra suprantama kai siekiama individui padėti adekvačiai veikti, nes jam yra sudėtinga pasirinkti gyvenime vertybes, vertingiausias kriterijus. Vertybės neatsiranda savaime, jos nėra iškiepijamos iš žmogaus sąmonės, o žmogus pats bręsdamas kaip autonomiška, aktyvi ir atsakinga asmenybė, jas turi atrasti ir įsisąmoninti savarankiškai, suderinti su savo gyvenimo patirtimi. Auklėjant svarbu padėti individui pažinti ir patenkinti tuos poreikius bei polinkius, kurie leistų jam sėkmingai adaptuotis ir socializuotis ir kartu pasirengti pozityviai veikti jį supančią aplinką. Autorius teigia, kad auklėjimo vyksmas turi dvi atmainas: išorinę ir vidinę. „Išorinė auklėjimo pusė matyti auklėjimo veikloje – tai pagalbos, vadovavimo, bendravimo veiksmai, auklėtinių aktyvumo, saviuoklos reiškiniai. Vidinė auklėjimo pusė yra nematoma – tai psichiniai ir dvasiniai auklėtinių procesai, savybės, būsenos“²⁴. Labai svarbu, kad išorinė ir vidinė auklėjimo pusės neprieštarautų viena kitai, kad auklėtojas būtų adekvatus sau, kad tarp auklėtojo ir auklėtinio vyktų dialogas.

Pasak A. Dumčinės, į auklėjimo procesą reikia žiūrėti dviem aspektais: socialiniu – plačiąja prasme ir pedagoginiu – siaurąja. „Socialiniu požiūriu auklėjimas yra toje visuomenės formacijoje vyraujančių santykių įtakos jaunajai kartai procesas: auklėtiniai veikiami stebint gyvenimą, dalyvaujant įvairioje socialinėje terpėje: šeimoje, vaikų darželiuose, mokyklose, bendraamžių bei vyresniųjų aplinkoje. Pedagoginiu požiūriu – tai kryptingas, tikslingas ugdytinio asmenybės formavimas įvairiose ugdymo institucijose, kuriuose ugdytojai naudoja tam tikrą pedagoginių priemonių sistemą; poveikio procesas“²⁵.

Auklėjimas - tai tikslinga, sudėtinga, kryptinga ir organizuota veikla, kurioje dalyvauja visa aplinka, o ypač šeima, kad padėtų auklėtiniui susikurti savąsias vertybes ir jas įsisąmoninti bei vadovautis jomis sprendžiant gyvenimo klausimus. Kiekvienas žmogus yra ir auklėtojas ir auklėtinis. Kiekvienas iš mūsų dalyvaujame auklėjimo procese, tačiau auklėjamųjų funkcijų intensyvumas atskirais gyvenimo periodais mus veikia skirtingai. Intensyviausiai yra veikiami vaikai ir paaugliai. Svarbiausi auklėjimo veikėjai yra tėvai, vaikų darželio auklėtojai, pedagogai, policininkai ir kt. Auklėjimas visada yra tikslingas, nes tiek auklėtojai, tiek auklėtiniai visada ko nors siekia. Kai kurie nori išugdyti religingą žmogų, kiti – visuomeninę ir darnią asmenybę, o dar

²³ Jovaiša L. Hodegetika: auklėjimo mokslas. Vilnius: Agora, 2003. P. 12.

²⁴ Ten pat, P. 13.

²⁵ Dumčienė A. Auklėjimo pagrindai. Kaunas: LKKA, 2004. P.13.

kiti - praktišką žmogų. Auklėjimas – tai vyksmas, nes tarp auklėtinių ir auklėtojų vyksta bendravimas, kurio metu keičiamasi ugdomojo turinio informacija. Labai svarbu, kai bendravimas nėra paviršutiniškas, kai jam yra suteikiama reikšmė ir prasmė, nes tai veikia auklėtinių sąmonę, dvasinę patirtį ir vertybių įkūnijimą auklėtinių elgesyje. Žmogus turi būti auklėjamas visą gyvenimą, kadangi laikui bėgant jo asmenybė keičiasi. Išauklėti vaiką, kaip visiškai išsivysčiusią asmenybę, yra sunkus ir ilgalaikis uždavinys. Labai sunku auklėjamąją veiką suplanuoti, nes kiekvienas žmogus – nepakartojama asmenybė, kurios auklėjimui socialinės aplinkos veiksniai daro didelę įtaką. Auklėjimas nėra atskiras, nuo kitų ugdymo funkcijų izoliuotas, procesas. Jis integruojamas į visą ugdymo vyksmą, t.y. auginimą, lavinimą, mokymą ir prusinimą. Jis nėra tolygus, nes auklėjimą sąlygoja įvairios atsitiktinės arba specialiai sudaromos situacijos. Auklėjimas būna ir šuoliškas, kai vaikas staiga ima doroviškai elgtis arba elgtis priešingai nustatytoms normoms. Auklėdami siekiame, kad žmogus susiformuotų pageidaujamą socialinį veidą – asmenybės poziciją, o ji formuojasi auklėjimo ir saviuklos dėka socialinės aplinkos fone. Vaiko auklėjimas yra sudėtingas procesas, reikalaujantis didelių pastangų ir keliantis daug klausimų, ką reikia daryti įvairiuose skirtingose situacijose. Kaip rašo J. Pikūnas ir A. Palujanskienė, vaiko „besivystančioms ir bręstančioms reikšmingiausioms emocinėms, moralinėms ir dvasinėms galioms reikia gerų tėvų, kaip modelių, pavyzdžio ir tiesioginio saugios aplinkos poveikio“²⁶. Aplinka – tai materialiniai ir dvasiniai santykiai, gamtinė, kultūrinė, geografinė, ekonominė ir socialinė tikrovė. Vaikas gimsta silpnas, bet aktyvus ir spontaniškas. Vystantis jo pažintinei ir praktinei veiklai, bendraujant su suaugusiais, vystantis motyvacijai, kūrybingumui, vaiko sąveika su aplinka pamažu įgyja vis didesnę reikšmę ir tampa jam neišsemiamu informacijos šaltiniu, būtinu jo egzistencijai ir gyvenimui. Vaikas gimsta jau turėdamas tam tikrus prigimtinius vidinius duomenis, prigimtines teises, temperamento, intelekto, emocijų pradmenis ir šių pradmenų išvystymas priklauso nuo vaiko aktyvios sąveikos su žmonių ir daiktų aplinka, tačiau vaikas nežino ir nemoka kaip su ta aplinka sąveikauti, kūdikis yra menkai prisitaikęs prie fizinės ir socialinės aplinkos poveikio, todėl ir būtinas yra auklėjimas.

Kadangi socializacija ir auklėjimas yra ilgalaikis, dinamiškas ir daugiamatis vyksmas, tai jų apibrėžtys mokslinėje literatūroje varijuoja priklausomai nuo to, kas šiuose procesuose laikoma itin reikšmingu. Socializacijos paradigmomis gali būti: visuomenės sukauptos patirties perėmimas, socialinio statuso ir socialinių vaidmenų įgijimas, individo sąveika su socialine aplinka ir adaptacija

²⁶ Pikūnas J. Palujanskienė A. Asmenybės vystymasis: kelias į savęs atradimą. Kaunas: pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 2001. P.31.

joje, visuomenės vertybių pasirinkimas ir internalizacija, individualios patirties kaupimas ir taikymas, socialinis aktyvumas ir kt. Per auklėjimo procesą vyksta socializacija. Asmenybė vystosi ir sąveikauja su socialinėmis grupėmis, institutais, organizacijomis, perima tai visuomenei, kurioje jis gyvena, būdingiausias idėjas, vertybes, socialinio elgesio normas, tradicijas, veiklos ir bendravimo su kitais būdus. Vaikai išmoksta būti visaverčiais savo visuomenės nariais. Tai ugdytinio saviraiškos ir savivokos vyksmas.

1.2 Socializacijos teise samprata

Socializacija teise yra sudėtingas socialinis fenomenas. Kaip matyti ankstesniame skyriuje, įvairių autorių pateikiamos socializacijos sampratos nesutampa. Yra daug autorių, kurie rašo apie socializaciją apskritai, tačiau kas yra socializacija teise užsimenama tik keliuose moksliniuose leidiniuose. Socializacija - tai socialinis asmenybės tapsmo procesas, kurio metu individas įsijungia į visuomenę, socialines grupes ir organizacijas, perima jų sukauptą patirtį, socialines vertybes ir normas, formuoja socialiai reikšmingus asmenybės bruožus.

Teisė – yra socialinis institutas ir svarbiausias socialinės tvarkos užtikrinimo veiksnys visuomenėje. Teisė yra vertybė, be kurios neįmanoma pasiekti visuomeninės tvarkos, pagrįstos teisingumu, žmogaus teisių ir laisvių pagarba. Teisės samprata apima ne tik teisės šaltinius, struktūrą ir principus, bet ir jos socialinę paskirtį ir funkcijas, kuriomis teisė tiesiogiai išsprasmina visuomenėje kaip socialinio elgesio reguliatorius. Ji užtikrina saugumą, socialinį stabilumą, saugo visą visuomenę nuo įvairių destruktivaus ir antisocialinio elgesio apraiškų.

Socializacijos teise esmė – perimti socialinio sugyvenimo visuomenėje normas ir taisykles. Išskiriamos trys socializacijos teise formos: socializacija išmokymo būdu, socializacija patirties perdavimo būdu ir „simbolinė socializacija“²⁷. V. Šlapkauskas teigia, kad „socializacija išmokymo būdu – tai elementarių teisės žinių ir teisės normų perėmimas. Socializacija gali vykti ir patirties perdavimo būdu, kai įsisąmoninamos savo elgesio klaidos ir apmąstomi savojo bei kitų šalia esančių žmonių gyvenimiškosios patirties įvykiai. Simbolinė socializacija grindžiama subjektyviai abstrakčiu žmogaus teisių, valstybės, tautos supratimu“²⁸. Kryptingai ir sistemingai mokomas individas susipažįsta su visuomenės politinėmis, socialinėmis, dorovinėmis ir teisinėmis normomis, vertybėmis ir jas perima. Norint tinkamai suvokti socializacijos teise proceso esmę būtina nagrinėti

²⁷ Касьянов В. В., Нечипуренк В. Н. Социология права. Ростов-на-Дону:Феникс,2001,С.321

²⁸ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, P.524.

žmonių egzistavimo esmę sudarančias prielaidas: socialinius santykius, socialinę aplinką, praktinę veiklą ir auklėjimą, nes tai svarbiausi teisinės socializacijos esmės ir struktūros metodologiniai principai.

Individo teisinė socializacija yra sudėtingas ir ilgalaikis procesas, nes jį įtakoja išorinės socialinės sąlygos ir jų kaita, socialiniai santykiai, visuomenės socialinė, dvasinė ir materialinė struktūra. Kadangi socialiniai santykiai, veikla nuolat kinta, tai kinta ir individo teisinė esmė. Visuomenės socialinių santykių ir veikos pobūdis, turinys ir kryptingumas lemia individo teisinės socializacijos kryptį ir rezultatus. Aišku, kad individo socializacijos teise tikslas - ugdyti individo teisinę kultūrą, per kurią atsiskleidžia visuomenės narių sugyvenimo ir socialinės tvarkos palaikymo lygis. Nors socializacija teise vyksta bendrosios socializacijos pagrindu, jai yra būdingi ir specifiniai bruožai, kurie priklauso nuo visuomenės, kurioje individas gyvena. Individo teisinė socializacija priklauso nuo bendro visuomenės kultūros lygio ir visuomenės brandos. Visuomenės raida lemia teisinės socializacijos proceso funkcionavimo ir plėtros ypatumus, nes ji yra makroaplinka, atspindinti visuotinį individo teisinės socializacijos lygį. Svarbi individo socializacijai teise yra ir mikroaplinka kaip socialinės aplinkos specifinis atspindys. Tai šeima, mokykla, bendraamžių subkultūra ir kt. Visuomenė yra socialinė sistema ir ji suprantama kaip istoriškai susiformavusi ir nuolatos besivystanti žmonių, jų ryšių ir santykių visuma. Kiekviena visuomenė skiriasi ne tik valstybės struktūros tipu, bet turi ir savitą teisės sampratą, taisykles, kuriomis žmogus vadovaujasi visuomenėje. Kiekviena visuomenė pateikia savo vertybių ir normų sistemą, išreiškiančią visuomenės interesus. Individas gyvendamas visuomenėje internalizuoja jas į savo sąmonę ir taip įsitraukia į socialinius teisinius santykius. Kiekviena visuomenė yra skirtinga ir kiekvienoje visuomenėje egzistuoja ne tik tos visuomenės pripažintos normos ir vertybės, bet ir atskiroms socialinėms grupėms būdingos normų ir vertybių sistemos, kurios ne visada atitinka visuomenės vertybių sistemą. Teisinės socializacijos procese individas yra veikiamas visų šių normų ir vertybių, todėl teisinė socializacija neretai vyksta nuolatinėje priešybių kovoje. Vykstant teisei socializacijai gali atsirasti ir nukrypimų, kurie formuoja individo teisinį nihilizmą, veda individą prie teisės pažeidimų ir asocialios elgsenos, todėl asmenybės teisei labai svarbi dalis yra teisinis auklėjimas (bus aptarta kitame skyriuje). Socializacija teise, kuri vyksta visą gyvenimą, yra procesas, kurio metu įgyta patirtis ir perduotos bei išmoktos kultūrinės normos daro žmogų žmogumi. Socialinė patirtis visuomenei yra labai svarbi, lygiai taip ji yra svarbi ir individui. Visuomenės egzistuoja ir toliau, vieni individai miršta, juos pakeičia kiti, bet kiekviena karta turi kažką išmokyti tuos, kurie ateina po jos. Teisinė socializacija taip pat nėra paprastas teisinės kultūros perdavimas iš kartos į kartą, nes

individas perėmęs normas ir vertybes, gali pakeisti jų turinį, pritaikymą, praturtinti jas asmenine patirtimi.

V. Šlapkauskas rašo, jog teisės socialinė paskirtis – „apsaugoti žmogaus teises ir laisves bei laiduoti teises sąlygas visuomenės pažangos raidai“²⁹. Teisės socialinė paskirtis yra įgyvendinama per teisės socialines funkcijas. Teisinėje literatūroje yra išskiriamos integracijos, reguliavimo, komunikacijos, socialinės prievartos legalizavimo ir norminimo, bei teisinės socializacijos funkcijos. Teisinės socializacijos funkcija siekiama, kad kiekvienas gimęs žmogus perimtų socialinės tvarkos pagrindą – socialines normas, vertybes, teisingo socialinio elgesio modelius ir internalizuotų juos į savo sąmonę taip ištraukdamas į socialinius teisinius santykius.

Teisinė sąmonė yra sąmonės rūšis. Žmogaus sąmonė yra dvasinis žmogaus įrankis, kuriuo siekiama pažinti savo gyvenamąją aplinką, kad galėtų prie jos prisitaikyti ir kartu ją pritaikytų prie savo poreikių. Teisinė sąmonė įsikūnija teisiniame elgesyje ir daro įtaką žmogaus poelgiams. Teisinė sąmonė yra stiprus socialinės kontrolės dvasinis įrankis. V.Šlapkauskas rašo, jog „per savo teisinę sąmonę individai įgyja naujas vertybines orientacijas, socialinę doktriną, kuri virsta žmogaus moraline pozicija, teisėto elgesio paskata“³⁰.

Ji susijusi su vienu iš pagrindinių žmogaus siekių – versti savo egzistencinius interesus visai visuomenei privaloma tvarka ir ja remiantis pritaikyti socialinę aplinką prie savo interesų. Teisinė sąmonė atspindi teisinę tikrovę teisės žinių pavidalu, teisės vertinimu, praktiniu jos įgyvendinimu, socialines teisės nuostatas, reguliuojančias žmonių poelgius teisiškai reikšmingose situacijose. Teisinė sąmonė yra vaizdinių, idėjų, teorijų, kurias susikuria tam tikrais interesais besivadovaujantys žmonės apie galiojančią teisę, apie galiojančių įstatymų sutikimą ar nesutikimą su jų interesais, taip pat ir teigiamos ir neigiamos emocijos, atsirandančios vertinant teisę savo ir visuomenės interesų apsaugos požiūriu. Teisinė sąmonė yra viena iš sąmonės formų, apimanti visumą įsitikinimų, pažiūrų, teorijų, susijusių su teise. Teisinė sąmonė būdama svarbiausia sudedamoji visuomenės teisinio gyvenimo dalis sąveikauja su kitais teisinės sistemos elementais: teisės normomis, principais, institutais, teisės institucijomis, teisėkūra ir teisės įgyvendinimu, su pačių asmenų teisiniais santykiais. Teisinę sąmonę sudaro du lygiaverčiai struktūriniai elementai: teisinė psichologija ir teisinė ideologija. Teisinė psichologija – jausmai, išgyvenimai, kuriuos žmonės patiria tiesiogiai susidurdami su įvairių valstybės institucijų veikla, šioms kuriant ir taikant teisės

²⁹ Šlapkauskas V. Teisės socialinio veiksmingumo sampratos tyrimas.//Filosofija, sociologija. 2002, Nr. 1. P. 50.

³⁰ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 492.

aktus, ginančius ar siaurinančius asmens teises. Teisinė ideologija – argumentuotas, sąmoningas žmonių požiūris, į galiojančią ir pageidaujamą teisę, iš kurio išsirutulioja teisės normos ir visa teisinių santykių tikrovė. Labai svarbu, kad individas ne tik žinotų, suprastų teisės reikalavimus, bet ir pats sugebėtų naudotis teisinėmis priemonėmis, mokėtų įgyvendinti savo teises ir elgtųsi pagal teisės reikalavimus.

V. Šlapkauskas rašo, jog socializacija teise - „tai procesas, kuriame asmenybė internalizuoja teisingo elgesio modelius“³¹. Elgesys - tai veikimas, gyvenimo būdas, kurį reglamentuoja įvairios socialinės normos. Teisinis elgesys – tai paties žmogaus valdomas socialinis elgesys, kuris vertinamas pagal galiojančios teisės normas ir neatitikimo joms atveju užtraukia jam teisinę atsakomybę. Pačia bendriausia prasme teisės normą būtų galima apibūdinti, kaip valstybės nustatytą bendrai privalomą elgesio taisyklę, išreiškiančią individų subjektines teises ir pareigas. Atsakomybė atsiranda tada, kai pažeidžiama individo subjektinė teisė ir baigiasi pažeidėjo teisių suvaržymu. Kaip rašo A. Vaišvila, teisinė atsakomybė - „tai teisinis įpareigojimas teisės subjektams garantuoti naudojamą savo teisėmis atitinkamų pareigų vykdymu nurodant, kad tokių pareigų nevykdymas virs atitinkamų teisių praradimu“³². Teisinio elgesio pagrindinis požymis yra jo sąveika su teisės normomis, kurių pagrindu teisinis elgesys skirstomas į dvi priešingas elgesio rūšis: teisėtą ir neteisėtą elgesį. Teisėtas elgesys – tai toks elgesys, kuris atitinka visuomenėje egzistuojančias teisės normas, neprieštarauja įstatymams ir yra socialinės tvarkos užtikrinimo garantas, o neteisėtas elgesys - tai socialinis elgesys, prieštaraujantis teisės normoms ir destruktiviai veikiantis visuomeninių santykių sistemą. Teisinis elgesys yra teisinės kultūros struktūrinis elementas, išreiškiantis normų ir vertybių atitikimo laipsnį, pasiektą visuomenės narių sugyvenimo ir teisės socialinio veiksmingumo lygį.

J. Galinaitytė teigia, jog socializacija teise - tai „specifinis procesas, kuriame individui perduodama ir jis perima socialinės aplinkos teisinę kultūrą, įsilieja į šią socialinę aplinką savo praktinės veiklos, teisinio auklėjimo ir saviuoklos dėka“³³. Svarbiausias individo teisinės socializacijos uždavinys yra ugdyti žmogaus teisinę kultūrą. Kultūra yra pagrindinė žmogaus socializacijos sritis, apimanti žmonijos sukauptas žinias, vertybes, normas ir pavyzdžius, atstovaujančius atskirų individų, socialinių grupių, bendrijų ir visos visuomenės dvasiniam pasauliui. „Kultūra padeda žmogui suprasti jį supančios socialinės aplinkos sąlygas, elgesio, veiklos būdus ir

³¹ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 513.

³² Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 350.

³³ Galinaitytė J. Individo teisinė socializacija: samprata ir struktūra//Jurisprudencija. 2001, t.20(12), P. 22.

pavyzdžius, orientuoja jį į grupės, kolektyvo, organizacijos, teritorinės bendrijos, kuriai individas priklauso, žinias, normas ir vertybes³⁴, – rašo A. Juodaitytė. Socialinėje aplinkoje individas komunikuoja per socializacijos institucijas: šeimą, mokyklą, neformaliojo ugdymo institucijas, bendruomenę, subkultūras, visuomenę, informacines ir komunikacines technologijas bei pavienius asmenis. Socializacijos vyksme kiekvienas individas į visuomenę integruojamas – skirtingai, formuojantis jo asmenybiniams bruožams, savitumui bei vertybinėms nuostatoms. Teisinė kultūra yra teisės paliepiamų žinojimas ir praktinis jų įgyvendinimas, tai objektyvizuota, praktiniu asmens elgesiu tapusi teisinė sąmonė. Teisinės kultūros turinys ir ypatybės yra specifiniai. Ji yra vyraujanti visuomenėje kultūra, nes stiprina teisėtumą ir teisėtvarką per teisės žinių platinimą. Teisinė kultūra gali būti apibūdinama dvejopai – subjektiu ir objektiniu požiūriu. Pasak A. Vaišvilos, objektiniu požiūriu teisinė kultūra suprantama, kaip „visuma žmogaus sukurtų teisinių priemonių ir procedūrų skirtų norminti, socializuoti savo elgesį. Į jos apimtį tada patenka visa teisinė sistema: teisinės idėjos, teisėkūros procedūros, teisės normos, teisinė santykių apdorojimo technika, teisės sistema, teisiniai santykiai, taip pat valstybė su savo teisėkūros ir teisėsaugos institucijomis, bei jų funkcijomis, ir patenka tik todėl, kad tai yra žmonių kūriniai, skirti sukultūrinti tų pačių žmonių tarpusavio santykius, daryti juos tinkamus garantuoti kiekvieno asmens saugumą ir gerovę“³⁵. Kad visos minėtos teisinės priemonės veiktų ir socializuotų žmonių elgesį jas reikia sujungti su konkrečiu individo, besinaudojančio ta sistema, sąmone. Taip teisinė kultūra įgyja subjektinę prasmę, nes virsta konkrečiu žmogaus teisių įgyvendinimo sistema.

1.3 Teisinio auklėjimo samprata

Kaip jau buvo minėta ankstesniame skyriuje, žmogaus teisinis ugdymas yra sudėtingas procesas. Teisinis auklėjimas yra socializacijos teise būdas. Teisiam auklėjimui, kaip ir socializacijai teise, svarbią įtaką turi ne tik visuomenės socialinė struktūra, socialiniai santykiai ir institutai, visuomenės materialinė ir dvasinė kultūra, bet ir išorinės socialinės aplinkos poveikis, į kurį kiekvienas individas skirtingai reaguoja. Teisinis auklėjimas yra dviejų mokslų šakų – teisės ir edukologijos – dalykas. „Jo tikslas – ne tiek teikti teisinę informaciją apie teisėtą elgesį, – rašo A. Vaišvila, – kiek ugdyti valinį asmens pasiryžimą elgtis teisėtai, diegti teisėtam elgesiui palankią

³⁴ Juodaitytė A. Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vilnius: Petro ofsetas, 2002. P. 54.

³⁵ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 367-368.

motyvaciją, ugdyti vientisą, minties ir elgesio požiūriu nesusidvejinusią, socializuotą asmenybę³⁶. Elgesio socialinis vertinimas (naudingas ar žalingas) priklauso teisinei sferai, o asmens ketinimai bei jo motyvacija vienaip ar kitaip elgiantis – auklėjimo sričiai. Teisinis auklėjimas yra demokratinio auklėjimo pagrindas, nes visuomenėje egzistuojančios tvarkos išsaugojimo užtikrinimas institucionuojamas teise: teisės normomis, teisinėmis įstaigomis, teisės samprata ir teisine doktrina. Formuojant demokratinę sąmonę, auklėtinis turi suvokti demokratijos esmę, principus, institucijas, savo teises ir pareigas dalyvauti demokratijos procese. Kaip rašo V. Šlapkauskas, „teisinis auklėjimas yra sąmoningo, sistemingo ir kryptingo asmenybės formavimo procesas, kuriame individas iš pradžių supažindinamas su teisės vertybėmis ir normomis, o vėliau jas interiorizuoja“³⁷. Teisinis auklėjimas padeda ugdyti teisiškai išprususius bei dorus vaikus. Teisinio auklėjimo procese svarbu ne tik supažindinti vaikus su demokratinės visuomenės normomis, mokyti teisės pagrindų, skatinti juos įsisavinti, bet reikia, kad vaikas juos laiku įsisąmonintų, moralės principais vadovautųsi asmeniniame gyvenime, mokėtų atskirti teisėtą elgesį nuo neteisėto, suvoktų kas yra teisinė atsakomybė ir tuo būtų įgalintas palaikyti visuomeninę tvarką ir dorus piliečių tarpusavio santykius.

J. Galinaitytė išskiria dvi teisinio auklėjimo sąvokas. Teisinis auklėjimas siaurąja prasme suvokiamas „kaip visuomenės ir jos socialinių institutų kryptinga, organizuota veikla, kuria siekiama formuoti asmenybės teisinės žinias, įsitikinimus ir nuostatas. Ji apima teisinį mokymą ir teisinį švietimą“. Teisinio mokymo ir teisinio švietimo būdu yra skiepijamos teisinės žinios, kurios yra kiekvieno individo vertybinės teisinės orientacijos ir teisinės nuostatos ugdymo pagrindas. Teisės žinios – tai valstybės perteikiamų imperatyvų žinojimas, jų supratimas, įvairūs teisės pažinimo, informacijos apie teisę šaltiniai, teisės aktai, bendrieji teisės principai ir kt. Teisės žinios sudaro teisinės sąmonės branduolį, nes asmuo be teisės žinių nesugeba sąmoningai elgtis ir suprasti jam keliamų reikalavimų. Kaip žinoma, teisinio auklėjimo spragas atspindi didėjantis vaikų ir paauglių nusikalstamumas, todėl teisės žinios gali būti viena iš delinkventinio elgesio prevencijos priemonių. Pasak A. Pekauskos, G. Grigaliūnaitės, „teisinis ugdymas gali būti traktuojamas kaip informacijos visuomenei rūšis, yra viena iš pagrindinių priemonių, ugdančių teisiškai išprususius bei dorus piliečius“³⁸. Kiekvienas asmuo, norintis nepažeisti egzistuojančios teisės normų ir neužsitraukti teisinės atsakomybės, privalo žinoti ne tik savo teises ir pareigas, bet ir suprasti

³⁶ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 370.

³⁷ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 458.

³⁸ Pekauskas A., Grigaliūnaitė G. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė //Pedagogika. 2008, Nr. 89. P. 109.

įstatymus, gerbti kitų žmonių teises ir laisves. Teisinis auklėjimas plačiąja prasme apibūdinamas „ kaip objektyvių ir subjektyvių veiksnių sistema, t.y. kaip socialinės aplinkos ir individo savybių įtaka ugdant jo socialiai reikšmingą elgesį, teisinę sąmonę“³⁹, – rašo J. Galinaitytė. Žymus Lietuvos edukologas L. Jovaiša išskiria bendrąjį ir specialųjį auklėjimą, kurio tikslas rengti asmenį tautos ir visuomenės gyvenimui. Kaip specialaus auklėjimo atmainas jis išvardija tautinį auklėjimą, patriotinį auklėjimą, nacionalinį auklėjimą, pilietinį ir visuomeninį auklėjimą. Pastarojo auklėjimo viena iš turinio sudedamųjų dalių yra teisinis auklėjimas. Visuomeniniu auklėjimu siekiama įgalinti individą palaikyti visuomeninę tvarką, santarvę ir dorus piliečių tarpusavio santykius. Doras visuomenės narių elgesys susijęs su teisiniu elgesiu, nes kas laikosi teisės normų, tas dorai ir gyvena. Vadinasi, dorovinis auklėjimas glaudžiai siejasi su teisiniu auklėjimu ir yra visuomeninio auklėjimo pagrindas, nes dorovės normos, kaip ir teisės normos, yra kategoriškos, bekompromisinės, reikalaujančios būtinai ką nors vykdyti, nurodančios kaip reikia elgtis ir būtinai reikalaujančios teisingumo. L. Jovaiša teigia, kad doras elgesys – dorinės sąmonės regima išvaizda. Jis formuojasi įsisąmoninant, įsijaučiant, apsisprendžiant veikti pagal vertybes ir dorines normas, kurios tampa asmenybės doriniais vaizdiniais, nuostatomis, įsitikinimais, lemiančiais dorą elgesį bet kurioje situacijoje. Autorius doriniu auklėjimu siūlo ugdyti „ asmenybės sąmonės ir elgesio dorybes: pareiškumą ir atsakingumą, pagarbą žmogui ir norą jam pagelbėti, atjautą ir dosnumą, gailėstingumą ir altruizmą, ištikimybę ir taurumą, teisingumą ir sąžiningumą“⁴⁰. Anot B.Bitino, „dorinis ugdymas turėtų būti grindžiamas aukščiausiomis pareigomis, atsakomybės, tolerancijos, gyvenimo prasmės vertybėmis, kurios į vaiko psichinį pasaulį įtraukiamos pasitelkus internalizacijos mechanizmus“⁴¹. Svarbų vaidmenį vaiko doros elgesio raidai turi suaugusiojo ir vaiko sąveika, nes bendraudamas su suaugusiais, vaikas „įgyja patirties, ją išgyvena, susidarydamas aplinkos reikalavimų vaizdą, kuris atitinkamai reguliuoja jo elgesį“⁴². Teisinis auklėjimas gali būti suprantamas kaip dorovinio auklėjimo papildymas valstybinio poveikio priemonių žinojimu ir gebėjimu jomis naudotis siekiant santarvės ir bendradarbiavimo. Dorovinis auklėjimas – tikslingas asmenybės moralinių savybių formavimo procesas ir jo tikslas, anot V. Rajecko, - „ formuoti aukšto lygio sąmonę ir ją atitinkančius elgesio įgūdžius ir įpročius“⁴³. Dorovė išreiškta moralės principais ir normomis yra

³⁹ Galinaitytė J. Individo teisinė socializacija: samprata ir struktūra//Jurisprudencija. 2001, t.20(12), P. 20.

⁴⁰ Jovaiša L. Hodegetika. Vilnius: Agora, 1995. P.75-81.

⁴¹ Bitinas B. Auklėjimo procesas. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas, 1995. P.29.

⁴² Jovaiša L. Pedagogikos terminai. Kaunas:Šviesa, 1993. P. 53.

⁴³ Rajeckas V. Pedagogikos pagrindai. Vilnius:VPU, 2004.P.198.

susisteminta ir apibendrinta visuomenės patirtis, reguliuojanti individų tarpusavio santykius ir elgesį. Dorinis auklėjimas, kaip ir teisinis auklėjimas, prasideda kūdikystėje. Vaikystėje, kada šeima kaip auklėjimo veiksnys turi didžiausią įtaką, visos dorovinės idėjos įsitvirtina vaiko psichikoje ir taip susiformuoja įsitikinimų ir nuostatų sistema. Kada paauglystėje pradedama domėtis savuoju Aš, tada išaiškėja žmogaus noras tobulinti save, taip pradeda formotis savimonė, kuri, kaip rašo A. Dumčienė, nulemia „asmenybės poreikius, vertybines orientacijas, pasaulėžiūrą ir dorovę, socialinį kryptingumą, motyvaciją ir pan.“⁴⁴. A. Virbalienė pažymi, jog „pagrindiniai asmenybės doroviniai bruožai formuojasi paauglystėje, įsisąmoninant artimiausios aplinkos vertybes: stebint šeimos, bendraamžių tarpusavio santykius, elgesį, pačiam bendraujant, sulaukiant kitų žmonių vertinimų. Taip suvokiamos ir įsisąmoninamos dorovinės vertybės. Svarbu dorinio ugdymo vaidmenį stiprinti ir šiuolaikinėje mokykloje, – rašo V. Aramavičiūtė ir E. Martišauskienė. Skiriant didesnę dėmesį moksleivių doroviniam ugdymui reikia daugiau rūpintis ir pedagogų doroviniu rengimu⁴⁵. „Didelė bėda, - rašo edukologas V. Kučinskas, - kad mokytojai studijuodami neįgyja pakankamai įgūdžių taikyti dorinio ugdymo principus, metodus ir formas“⁴⁶. A. Pekauskas, G. Grigaliūnaitė pažymi, kad teisės normas ir įstatymus galima traktuoti „kaip moralės principų ir normų išraišką“⁴⁷. Teisės ir moralės normų suvokimas yra asmenybės teisinio tobulėjimo mechanizmas ir socialinio žmonių elgesio reguliatoriai. Jie apima praktiškai visas visuomeninio gyvenimo sferas. Teisė ir moralė yra viena kitą papildančios socialinio reguliavimo priemonės, kurios funkcionuoja vieningai, tarpusavyje persipina, papildo ir praturtina viena kitą. Su jomis turi būti susipažįstama šeimoje ir mokykloje.

Pilietinis ugdymas taip pat neatsiejama teisinio auklėjimo dalis. Juos sieja bendras tikslas - išugdyti pilnaverčius demokratinės visuomenės narius. Kaip rašo A. Zdanavičius, pilietiškumo ugdymo tikslai yra: „suvokti savo teises ir atsakomybes bei ugdyti sugebėjimą dalyvauti visuomenės ir bendruomenės gyvenime“⁴⁸. Pilietinio ugdymo paskirtis mokykloje yra pilietinė savimonės, apimančios savęs paties pažinimą, praktinę patirtį šeimoje ir bendruomenėje, vertybinių nuostatų,

⁴⁴ Dumčienė A. Auklėjimo pagrindai. Kaunas: LKKA, 2004.P. 88.

⁴⁵ Aramavičiūtė V., Martišauskienė E. Ryškesni paauglių ir jaunuolių socializacijos ypatumai // Pedagogika. T. 70 (2004), P. 14–19.

⁴⁶ Kučinskas V. Dorinio ugdymo problemos socializacijos procese//Lietuvos mokykla: istorija ir dabartis. Šiauliai:ŠU, 1997.P.85.

⁴⁷ Pekauskas A., Grigaliūnaitė G. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė//Pedagogika. 2008, Nr. 89. P. 109.

⁴⁸ Zdanevičius A. Pilietinis ugdymas universitete/ mokomoji knyga – Kaunas: VDU,2006.P.7

žinių bei kompetencijų ugdymas. „Lietuvos bendrojo lavinimo mokykla siekia ugdyti sąmoningus piliečius, suprantančius savo teises ir pareigas, gebančius konstruktyviai dalyvauti nuolat kintančio visuomenės gyvenime bei nusiteikusius ginti atviros demokratinės valstybės vertybes ir principus“⁴⁹. Demokratija teikia piliečiams tiek laisvės, kad vieno žmogaus laisvė būtų suderinama su kito žmogaus laisve ir neprieštaruoja jo teisėms. Demokratinė visuomenė – tai tvarkos visuomenė, o kaip rašo L. Jovaiša, teisinio auklėjimo uždavinys - supažindinti vaikus su demokratinės visuomenės normomis, kurių laikymasis palaiko visuomeninę tvarką. J. Galinaitytė rašo, jog teisinio auklėjimo tikslas – padėti žmogui perimti teisinę informaciją, didinti teisinį raštingumą, ugdyti teisinius įsitikinimus, teisinio elgesio motyvus ir įgūdžius“⁵⁰. Labai svarbu suvokti, kad teisinio auklėjimo tikslas – ne tik įstatymų sąrašas ar teisės normų išmokimas, bet mokėjimas teisės žiniomis pasinaudoti konkrečioje situacijoje. A. Pekauskas, G. Grigaliūnaitė rašo, jog teisinio auklėjimo paskirtis – padėti vaikams suvokti ir gerbti įstatymus ir pažymi, jog svarbiausias uždavinys - teigiamų nuostatų ir įsitikinimų ugdymas, moralinių, etinių normų formavimas.

Teisinio auklėjimo struktūrą sudaro dvi dalys: teisės žinios, įgytos mokykloje, ir bendros žinios, perimtos iš artimiausios socialinės aplinkos, įgytos saviugdos ar socialinio išmokimo būdu. Žinios įsitvirtina individo teisinėje sąmonėje ir veikia jo elgesį visuomenėje. Teisinę informaciją būtina ne tik žinoti, bet ir suprasti. Kad teisės normos tikrai veiktų jos turi įsitvirtinti individo savimonėje, nes ji padeda savauklai, kuri yra būtina socializacijos teise procese. Individas yra ne tik pasyvus auklėjamųjų veiksmų objektas, bet ir aktyvus auklėjamojo proceso veikėjas, jis visą gaunamą informaciją perfiltruoja, t.y. priima tai, kas atitinka jo vertybines nuostatas arba atmeta, kas prieštaruoja jo nuostatoms. Kaip rašo V. Jakavičius, „saviaukla yra sąmoningas poveikis pačiam sau“⁵¹, kitaip tariant, galime sakyti, kad auklėtinis pats save auklėja. Saviaukla atsiranda iš savimonės, kuri reiškia, kad žmogus suvokia ir vertina save kaip asmenybę, savo mintis, jausmus ir poelgius. Žmogus išmoksta save pažinti, susiformuoja požiūrį į save, išmoksta reguliuoti savo elgesį ir taip save tobulina. Socialiniai santykiai yra visur, kur žmogus sąveikauja su tam tikrais veiksniais, vaidmenimis socialiniame gyvenime, įvairiuose amžiaus tarpsniuose. Tarp individų nuolat vyksta nenutrūkstanti sąveika, nes žmonės gali įgyvendinti ir apsaugoti savo teises tik veikdami kartu.

⁴⁹ Pilietinio ugdymo sistema Lietuvoje//www.vpu.lt/socpedagogika/medziagamokymuisi/pilietinisugdymas/; Prisiųgimo laikas: 2009- 05-30.

⁵⁰ Galinaitytė J. Individo teisinė socializacija: samprata ir struktūra//Jurisprudencija. 2001, t.20(12), P. 19.

⁵¹ Jakavičius V. Žmogaus ugdymas. Įvadas į edukologijos studijas. Klaipėda:Klaipėdos universiteto leidykla, 1998. P.127.

Žmogui sąveikaujant su įvairiomis institucijomis, socializacija teise ir teisinis auklėjimas vyksta jam kaupiant atitinkamas žinias ir išmokstant atitinkamų visuomenėje priimtinių elgesio normų. Šios žinios padeda individui perimti ir įgyti atitinkamą patirtį praktikoje, nes, kaip teigia J. Galinaitytė, „tik praktikoje žmogus gali patikrinti perimtas bei įgytas teises žinias, vertybes ir jas gausinti. Jeigu įgytos teisės žinios atitinka praktiką, individo teisės nuostatos stiprėja. Jeigu įgytos teisės žinios labai atitrūkusios nuo praktinės veiklos, individo teisės nuostatos deformuojasi“⁵².

Išugdyti teisiškai dorą pilietį padeda teisinio auklėjimo priemonės ir metodai. L. Jovaiša išskiria keturias auklėjimo metodų grupes. Tai rodomieji, sakytiniai, veikdinamieji ir stimuliavimo metodai. Prie rodomųjų metodų priskiriamas asmeninis pavyzdys, teigiamo pavyzdžio demonstravimas, įtaiga. Sakytiniais metodais siekiama įtikinti, pamokyti, patarti laikytis teisės normų reikalavimų. Veikdinamųjų metodų pagalba vaikai įtraukiami į praktinę veiklą, ugdančią jų įsitikinimus ir teisinį elgesį. Stimuliaciniais metodais siekiama įtvirtinti dorovinį elgesį naudojant žodį, veiksmažodį ir daiktus⁵³. V. Šlapkauskas, L. Jovaiša išskiria keturias teisinio auklėjimo priemones. Pirmoji teisinio auklėjimo priemonė yra žodis, kalba. Tai labai svarbu teisės savimonės plėtotei. Kalba yra pagrindinė bendravimo priemonė, ja išreiškiamos mintys, jausmai ir valios sprendimai. Žmonių pasisakymai, pastabos, kito žmogaus veiklos ir elgesio pagyrimai sukelia savęs vertinimus, leidžia geriau pažinti ir suprasti save bei koreguoja mintis, norus, elgesį ir veiklą. Kita svarbi teisinio auklėjimo priemonė – veiksmažodis, nes auklėjimas yra tikslingų veiksmų atlikimas. Labai svarbi teisinio auklėjimo priemonė yra teisėto elgesio pavyzdys. Pavyzdys yra pats auklėtojo asmuo, jo mintys, kalba ir veikla. Ir paskutinė teisinio auklėjimo priemonė - teisės informacijos turinys, kuris išdėstomas įvairiose programose, vadovėliuose, knygose, kodeksuose, įstatymuose, spaudoje, radijo bei televizijos laidose, internete. Teisinio auklėjimo priemonės tuo veiksmingesnės, kuo doroviškai tobulesnė asmenybė.

Taigi teisinis auklėjimas tikslingai, kryptingai socializuoja individą, skatina perimti tam tikrą vertybių sistemą, formuoja jo sugebėjimus atlikti tam tikrus socialinius vaidmenis, padeda susiformuoti teisėto elgesio įgūdžius ir skatina elgtis pagal visuomenei priimtinas moralės normas. Taip teisinis auklėjimas formuoja asmenybę, padeda jai įsiliesti į visuomeninius santykius bei nulemia individo teisinę kultūrą.

⁵² Jakavičius V. Žmogaus ugdymas. Įvadas į edukologijos studijas. Klaipėda:Klaipėdos universiteto leidykla, 1998. P.18.

⁵³ Jovaiša L. Edukologijos pradmenys. Šiauliai:Šiaulių universiteto leidykla. P. 211.

2. VAIKŲ SOCIALIZACIJOS TEISE IR TEISINIO AUKLĖJIMO TURINIO IR PROCESO REGLAMENTAVIMO LIETUVOJE PAGRINDINIAI BRUOŽAI

2.1 Vaiko socializacijos teise turinio ir proceso teisinis reglamentavimas

Žmogaus teisės šiandieniniame pasaulyje tapo viena iš labiausiai gvildinamų temų. Ypatinga vieta, sprendžiant žmogaus teisių klausimus, skiriama vaiko teisėms. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (1 straipsnis) vaiką apibūdina kaip asmenį iki 18 metų. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo antrame straipsnyje sakoma: „vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“⁵⁴, o šio įstatymo 5 straipsnio 2 dalis suteikia šiai nuostatai prioritetą kitų įstatymų ir kitokių teisės aktų atžvilgiu. Iš to seka, kad bet kuriuo atveju prie konvencijos prisijungusios valstybės turi garantuoti Konvencijoje įtvirtintas teises visiems asmenims iki aštuoniolikos metų. Kitaip tariant, kiekvienas žmogus, dar nesulaukęs aštuoniolikos metų amžiaus, visuose visuomenės ir valstybės gyvenimo sferose, yra ir turi būti laikomas vaiku.

Prieš daugiau nei penkiolika metų vaikų teisėmis daugiausiai rūpinosi tik tėvai arba vaikų globėjai, o ir pats žodžių junginys „vaiko teisės“ buvo daugiau ar mažiau nepriimtinas, – rašo G. Kvieskienė⁵⁵. Vaiko teisės buvo pripažįstamos išvestinėmis iš jo tėvų teisių, jo interesus gynė ir tenkino tėvai, o jų pareiga auklėti vaikus reiškė būti teisės subjektu vietoje vaiko, kol jis taps pilnamečiu. Per pastaruosius kelis dešimtmečius įvyko nemažai esminių vaiko teisių pokyčių tiek tarptautinės, tiek nacionalinės teisės lygmeniu. Ryškiausias – pasikeitusi vaiko teisių samprata: šiandien vaikai laikomi visaverčiais teisės subjektais, turinčiais savarankiškas teises ir pareigas⁵⁶. Pirmieji pokyčiai prasidėjo Lietuvai ratifikavus Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, kai iš esmės pakito vaiko, kaip teisės subjekto, teisinis statusas. Konvencija pripažįsta pilietines, kultūrinės, politines, ekonomines ir socialines vaikų, t.y. asmenų iki aštuoniolikos metų, teises, gina vaikų teisę į tinkamą apsaugą, aprūpinimą bei, kas nemažiau svarbu, teisę dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Tačiau šis tarptautinis teisės aktas sunkiai skynėsi kelią į praktinį gyvenimą, susiklostę šeimos papročiai ir tradicijos, įsigalėjusi inercija nepakeitė nuostatos, kad vaikas negali ir neturi daugiau

⁵⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807.

⁵⁵ Kvieskienė G. Socializacijos pedagogika. Vilnius: BĮ „Baltijos kopija“, 2000.P.23.

⁵⁶ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P.33.

teisių nei jo tėvai. Todėl pirmas svarbus žingsnis praktiškai ginant vaiką, kaip savarankišką teisės subjektą, buvo žengtas priėmus Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą. Jame įtvirtintos pagrindinės vaiko teisės ir laisvės bei svarbiausios jų gynimo garantijos⁵⁷.

Vaikas yra socialinis individas, todėl socializacijos teisę turi visi vaikai. Pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys vaiko socializacijos teisę, yra: LR Konstitucija, Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Šeimos teisių chartija, Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, socialinės politikos departamento patvirtinta vaikų ir jaunimo socializacijos programa (2004 – 2014) metams. LR Konstitucijoje įtvirtintos svarbiausios žmogaus teisės ir laisvės, o 18 straipsnis skelbia, jog žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės. Vaiko socializacijos teisę galima priskirti prie prigimtinių žmogaus teisių, nes ji prasideda vos tik jam gimus, kai jis iš pradžių tik domėdamasis, vėliau stebėdamas ir sąveikaudamas su socialine aplinka, internalizuoja teisingo elgesio modelius, perima socialinio sugyvenimo normas, vertybes ir kultūrinę patirtį. Kiekvienas vaikas turi teisę į pilnavertę ir sėkmingą socializaciją. Šeima yra svarbiausias veiksnys, lemiantis sėkmingą vaiko socializaciją, ji socializuoja savo visuma: tarpusavio santykiais, profesija, ekonomine būkle ir kultūra. Atsižvelgiant į šeimos svarbą, teisės normos įtvirtina siekį užtikrinti šeimai deramą pagarbą visuomenėje, ją rūpintis ir ją remti, garantuoti vaikams saugią aplinką šeimoje. Kaip rašoma šeimos teisių chartijoje, „šeima yra daugiau negu vien teisinis, visuomeninis ir ekonominis vienetas, tai – meilės ir solidarumo bendruomenė, unikalios suderintos mokytis ir perduoti kultūrinėms, etinėms, visuomeninėms, dvasinėms bei religinėms vertybėms, kurios yra esminės jos narių ir visuomenės vystymuisi ir gerovei“. Nors šeimoje turi būti užtikrinamas vaiko saugumas, deja, šiandien daug vaikų patiria smurtą, nepriteklių, jaučiasi nesaugūs. Vaiko teisių ir teisėtų interesų kartais nepaiso ne tik artimiausi vaikams žmonės – tėvai, bet ir pedagogai. Deja, tenka pripažinti ir tai, kad pačių vaikų tarpusavio santykiai taip pat būna atšiaurūs, paremti jėga, smurto demonstravimu, todėl vis dažniau išreiškiamas visuomenės susirūpinimas, jog dėl viešai deklaruojamų tik vaiko teisių pradeda pamiršti, kad įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, vaikas privalo prisiimti ir pareigas bei savo veiksmais nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių. Prižiūrėti vaikus, rūpintis jų sveikata, moraliniu, dvasiniu ugdymu, išlaikyti juos, sudaryti palankias visapusiškos ir darnios raidos sąlygas, kad jie būtų parengti savarankiškai gyventi visuomenėje – visų pirma yra tėvų pareiga. Tačiau šiandien ne kiekvienas vaikas augdamas šeimoje jaučiasi saugus, o tam turi įtakos

⁵⁷ Poviliūnas A. Dvi vaiko sampratos ir vaiko teisių problema.// Vaiko teisės ir pilietinė visuomenė. Vilnius: Danielius, 2000.P.51.

spartus gyvenimo tempas, perkrauta darbo diena, nesutarimai šeimoje, alkoholizmas, žema tėvų socialinė padėtis, skyrybų gausėjimas, šiurkštus elgesys su vaikais, kas neišdildomai veikia vaiko psichiką ir socialinį elgesį. Todėl, kad būtų užtikrinta vaiko socializacijos teisė, siekiant užtikrinti rūpinimąsi kiekvieno vaiko gerove, pradėta spręsti apleistų, išnaudojamų, smurtą bei kitokią netinkamą elgesį patiriančių vaikų problemas, 1989 m. Jungtinių Tautų Organizacija priėmė Vaiko teisių konvenciją. Lietuvos Respublika ją ratifikavo 1995 m. Kad Vaiko teisių konvencijos nuostatos būtų įgyvendintos, pirmiausia jas reikia žinoti. Todėl didžiausias dėmesys turi būti skiriamas visuomenės supažindinimui su šiomis teisėmis. Vienas iš pirmųjų uždavinių tenka mokymosi įstaigoms, kuriose šio uždavinio įgyvendinimas vykdomas dviem aspektais: mokinys su vaiko teisėmis supažindinamas kaip subjektas, kuriam jos skirtos, ir kaip naujos kartos narys, kuris geriau suvoks žmogaus teisių svarbą ir labiau stengsis jas įgyvendinti. Taip mokinys rengiamas ateities gyvenimui, kuriame, plečiantis demokratijai, vis daugiau erdvės paliekama kiekvieno žmogaus apsisprendimui, suteikiamos didesnės veiklos ir pasirinkimo galimybės, o kartu tenka ir didesnė atsakomybė. Visuomenės gyvenimo darna vis labiau priklauso nuo to, kaip kiekvienas žmogus suvokia save, savo vietą gyvenime, kokius santykius jis linkęs kurti ir kaip geba palaikyti juos su visais kitais visuomenės nariais, kaip suvokia ir stengiasi įgyvendinti savo bei kitų žmonių teises ir pareigas. Kiekviena visuomenė yra suinteresuota savo gyvenimo saugumu ir tęstinumu. V. Šlapkauskas rašo, jog „gyvenimo vertybes ir elgesio normas siekiama įskiepyti jaunajai kartai, kuri augdama turi ne tik nesugriauti savo tėvų ir protėvių sukurto pasaulio, bet ir kurti jį toliau“⁵⁸. Vaiko teisių konvencija teisiškai išreiškia nuomonę, kad vaikai turi nepriklausomas žmogaus teises ir kad tos teisės turėtų būti svarbiausios priimant politinius, ekonominius ir socialinius sprendimus. Vaiko teisių konvencija yra tarsi tarptautinis žmogaus teisių susitarimas dėl vaikų iki 18 metų amžiaus. Todėl kiekviena valstybė, siekianti sukurti žmogaus teisių kultūrą, daugiausia dėmesio turi skirti išimtinai vaikams, – juk žmogaus teisių kultūros kūrimas neišvengiamai yra ateinančios kartos rankose, t. y. mūsų vaikų rankose. Ši konvencija - vienas svarbiausių tarptautinių dokumentų, nuosekliai ir išsamiai reglamentuojančių vaiko teises, tame tarpe ir vaiko socializacijos teisę, kuriuo remiantis siekiama, kad visi pasaulio vaikai turėtų laimingą vaikystę. Vaiko teisių konvencija turi keturis pagrindinius principus:

- Vaikai neturi patirti diskriminacijos „nepriklausomai nuo vaiko, jo tėvų arba teisėtų globėjų rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautybės, etninės ar socialinės kilmės, turto, sveikatos, luomo ar kokių nors kitų aplinkybių“.

⁵⁸ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2004 , P. 458.

- Vaikai turi teisę fiziškai, emociškai, psichologiškai, socialiai, kognityviai ir kultūriškai gyventi ir vystytis.
- Imantis bet kokių su vaiku susijusių veiksmų ar sprendimų, svarbiausia yra vaiko interesai. Šis principas turi būti taikomas tiek vyriausybių, administracijų ar teisėsaugos, tiek šeimos sprendimams priimti.
- Vaikai turi teisę būti aktyviais dalyviais, sprendžiant visus su jų gyvenimu susijusius klausimus, bei laisvai reikšti savo nuomonę.

Be daugelio aktualių teisiškai reguliuotinių dalykų, yra svarbios realios garantijos Vaiko teisių konvencijos 27 straipsnio pripažįstamai kiekvieno vaiko teisei turėti „tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi“. Konvencijos 29 straipsnyje deklaruojamas lavinimo tikslas yra „kuo visapusiškiau ugdyti vaiko asmenybę, talentą ir protinius bei fizinius sugebėjimus“ ir „parengti vaiką sąmoningam gyvenimui laisvoje visuomenėje“⁵⁹. Tačiau, kaip rašo J. Jačkovienė, „šios konvencijos nuostatos mūsų visuomenėje tinkamai nesprenžiamos ne dėl to, kad nėra įstatyminio reguliavimo<...>problema ta, kad teisės taikymo praktika, įvairūs poįstatyminiai aktai prieštarauja Konstitucijai ir įstatymams“⁶⁰. Lietuva ratifikuodama Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, pripažino, jog vaiko, jo teisių ir teisėtų interesų apsauga yra vienas iš svarbiausių uždavinių, keliamų mūsų valstybei ir visuomenei. Vaiko teisių konvencija Lietuvos Respublikoje turi realią įstatyminę galią, tačiau vien dėl savo tarptautinio pobūdžio negali būti labai detali, kadangi ji skirta daugeliui valstybių, kurių skirtingos tradicijos, teisinė sistema, vidaus situacija. Siekiant gerinti vaikų teisinę apsaugą šalyje, nustatant suderintus su Lietuvos Respublikos Konstitucija ir tarptautinės teisės normomis bei principais vaiko teisių ir laisvių gynimo pagrindus, 1996 metais Lietuvos Respublikos Seimas priėmė vieną pagrindinių įstatymų šioje srityje – Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą. Šiuo įstatymu yra nustatomos pagrindinės vaiko teisės, laisvės bei pareigos, šių teisių ir laisvių apsaugos bei gynimo svarbiausiosios garantijos. Įstatyme iš esmės nenukrypstama nuo Vaiko teisių konvencijos nubrėžtų principų, tik labiau jie pritaikomi konkrečiai Lietuvos situacijai, kartu numatant, kai kuriuos vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo mechanizmus. Įstatymas reglamentuoja dvi svarbias nuostatas:

⁵⁹ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija// Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501

⁶⁰ Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: konferencijos medžiaga. Vilnius:Lietuvos Respublikos seimo leidykla, 1996. P.22

- 4 straipsnyje nurodoma, kad ne tik tėvai bei kiti teisėti vaiko atstovai, bet ir valstybės, vietos savivaldos ir visuomeninės institucijos, kiti fiziniai ir juridiniai asmenys privalo visur ir visada pirmiausia atsižvelgti į teisėtus vaiko interesus, į jo teisę naudotis visomis įstatymuose bei teisės aktuose nustatytomis vaiko teisėmis ir laisvėmis. Šis straipsnis aiškiai sako, kad vaiko teisėmis ir jų gynimu turi rūpintis ne tik asmenys ar institucijos, kurioms tai yra viena iš tiesioginių pareigų, bet, kiek įmanoma, visi piliečiai bei organizacijos, praktiškai nieko neatleidžiant nuo šios pareigos.
- 5 straipsnyje sakoma, kad, sprendžiant kilusius ginčus, kai įstatymai ar kiti teisės aktai kitaip negu šis įstatymas reguliuoja santykius, susijusius su vaiko teisėmis bei laisvėmis ir jų apsauga, arba šie santykiai nėra įstatymų sureguliuoti, taikomos šio įstatymo atitinkamos nuostatos. Šia nuostata padedami tvirti teisiniai pagrindai vaiko teisėms ginti, nes formaliai pašalinama galimybė remtis kitais teisės aktais, kai jie gali prieštarauti vaiko interesams⁶¹.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme pabrėžiama, jog vaiko socializacijos teisę pirmiausia privalo užtikrinti tėvai ir kiti teisėti vaiko atstovai, kurie turi sudaryti tinkamas sąlygas vaikui vystytis, gyventi ir augti šeimoje, rūpintis vaiko fiziniu, protiniu, dvasiniu ir doroviniu vystymuisi. Tėvai turi auklėti savo vaikus humaniškais, dorais žmonėmis, nes tai yra socializacijos teise pagrindas. Įstatyme pabrėžiama ir ugdymo įstaigų svarba, kaip viena svarbiausių vietų vaiko socializacijos teisei propaguoti. Akcentuojama, jog mokykla turi ugdyti vaiko bendrą kultūrinį išprusimą, intelektą, sugebėjimus, pažiūras, dorovinę bei socialinę atsakomybę, sudaryti sąlygas asmenybei tobulėti ir vystytis, tapti naudingu visuomenės nariu. Pabrėžiama ir valstybės bei vietos savivaldos institucijų įtaka, siekiant apsaugoti vaiką nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos, siekiant užtikrinti visapusišką vaiko socializaciją. Antro skyriaus 7 straipsnyje akcentuojama vaiko teisė gyventi ir augti, 8 straipsnyje - vaiko teisė būti sveikam, 9 straipsnyje – vaiko teisė į individualybę ir jos išsaugojimą, 11 straipsnyje – vaiko teisė į gyvenimo sąlygas, būtinas vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi, 14 straipsnyje - vaiko socialinės teisės. Visos šios teisės yra vaiko socializacijos teise sudedamoji dalis⁶².

Ne mažiau svarbus teisės aktas, reglamentuojantis vaiko socializacijos teisę, yra Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, kurio „tikslas – sukurti vaiko teises ir teisėtus interesus bei visuomenės saugumo poreikius atitinkančią ir vaiko, turinčio elgesio sutrikimų, socializacijai, ugdymui bei socialinės, pedagoginės, psichologinės, specialiosios

⁶¹ Kiaulakis G. Vaiko teisių gynimo teisiniai mechanizmai. // Vaiko teisės ir pilietinė visuomenė. Vilnius: Danielius, 2000. P3.

⁶² Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

pedagoginės, informacinės arba kitos pagalbos teikimui skirtą vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemą, kuri padėtų vaikui įveikti susiformavusį ydingą elgesį, išsiugdyti prasmingo individualaus ir visuomeninio gyvenimo sampratą⁶³. Šiuo įstatymu siekiama sudaryti vaikui palankias socializacijos resocializacijos ir ugdymo(si) sąlygas, siekiant stiprinti ryšius su vaiko vystymuisi palankia aplinka. Stengiamasi įskiepyti vaikui žmogiškąsias vertybes, pagarbą žmogaus teisėms ir laisvėms, ugdyti asmenybės tapatumo ir priklausymo bendruomenei jausmą. Taip pat teikti kvalifikuotą psichologinę, pedagoginę pagalbą vaikui, siekiant teigiamų vaiko elgesio pokyčių. Šio įstatymo pagrindu, siekiant užtikrinti vaiko vidutinę priežiūrą, Lietuvoje veikia vaikų socializacijos centrai, kurių pagrindinis tikslas - užtikrinti vaikų kokybišką ugdymą ir laikinąją globą (rūpybą), teikti vaikui socialinę, pedagoginę, psichologinę arba kitą pagalbą, kuri padėtų pasiekti teigiamų vaiko elgesio pokyčių bei ugdytų jo vertybines nuostatas ir socialinius įgūdžius, padedančius tapti doru, savarankišku, atsakingu žmogumi, ir paruoštų jį savarankiškam gyvenimui visuomenėje. Įstatymo 20 straipsnio 2 dalyje rašoma, jog vaikų socializacijos centras, perteikdamas visuomenei priimtina vertybių sistemą, ugdydamas tautinį sąmoningumą, suteikdamas dorinės, sociokultūrinės ir pilietinės brandos pagrindus, padeda vaikui adaptuotis ir integruotis į visuomenę.

Labai svarbi vaiko socializacijos teisei yra socialinės politikos departamento patvirtinta vaikų ir jaunimo socializacijos programa (2004 – 2014) metams. Programos strateginis tikslas - plėtoti vaikų ir jaunimo socializacijos galimybes, skatinant jų kultūrinės bei pilietinės brandos ugdymą, o paskirtis užtikrinti vaikų gerovę, socialinės partnerystės pagrindu kuriant ir įgyvendinant kryptingas užimtumo prevencijos bei edukacines programas (strategijas), sąlygojančias sėkmingą socializaciją, ugdančias jų kultūrinę brandą, pilietiškumą, socialinius įgūdžius, saviraišką, plėtojant gebėjimus ir polinkius bei sudarant geresnes socialines ir edukacines ugdymosi sąlygas. Programa skirta ugdyti mokinių, tėvų ir mokytojų kompetencijas integracijos į visuomenę srityje. Šioje programoje daug dėmesio skiriama vaikų ir jaunimo socializacijos socialinių, ekonominių, edukacinių, galimybių sistemos sukūrimui, vaikų užimtumui, vaikų teisių apsaugos ir jų asocialaus elgesio prevencijai, informacijos sklaidos sistemos sukūrimui, vaikų socializacijos specialistų rengimui ir kvalifikacijos tobulinimui, saugios ir sveikos ugdymosi ir socializacijos aplinkos kūrimui, vaikų socialinės, edukacinės ir teisinės kompetencijos ugdymui.

Visuose aukščiau minėtuose teisės aktuose daug kalbama apie vaikų teises apskritai, tačiau nėra nė vieno teisės akto, kuris atskirai reglamentuotų vaiko socializacijos teisę. Taip pat nėra nė

⁶³ Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas// Valstybės žinios. 2007, Nr. X-1238

vieno mokslinio leidinio, kuriame būtų išsamiai atskleista vaiko socializacijos teise turinio ir proceso teisinis reglamentavimas.

2.2 Vaiko teisinio auklėjimo turinio ir proceso teisinis reglamentavimas

Kaip jau minėta ankstesniuose skyriuose, teisinio auklėjimo pagrindas yra teisinės žinios, įtvirtinančios subjektinių teisių ir teisinių pareigų ryšį ir kurios diegiamos teisinio mokymo ir teisinio švietimo būdu. Pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys teisinį auklėjimą, yra: LR Konstitucija, Vaiko teisių konvencija, LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Lietuvos Respublikos vyriausybės 2008-10-29 nutarimu Nr. 1120 patvirtinta Visuomenės teisinio švietimo 2009–2012 metų programa, ELSA Lietuva projektas Moksleivių teisinio švietimo programa, visuomenės teisinio švietimo projektas „Street Law“ („Gatvės teisė“) projektas, LR Švietimo įstatymas, LR Visuomenės informavimo įstatymas, Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas.

LR Konstitucijos 28 straipsnyje įtvirtinta teisių ir pareigų vienovė „įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių“⁶⁴. 38 straipsnyje įtvirtinta „tėvų teisė ir pareiga - auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti“⁶⁵. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 43 straipsnyje reglamentuojama vaiko apsauga nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos, o šio straipsnio pirmoje dalyje pažymima, jo vaikų teisinis švietimas – svarbus socialinės politikos uždavinys. 48 straipsnio pirmoje dalyje rašoma, jog vaikas turi laikytis nustatytų elgesio normų, o 49 straipsnyje reglamentuota teisinė atsakomybė, gresianti už teisių normų nesilaikymą.

Teisinį auklėjimą reglamentuoja visuomenės teisinio švietimo projektas „Street Law“ („Gatvės teisė“) – teisės pagrindų mokymas. Šio projekto esmė - supažindinti moksleivius su teise, kuria jie susiduria kiekvieną dieną. „Street Law“ projekto idėja atsirado ir pirmą kartą pradėta įgyvendinti JAV Džordžtauno universitete (Vašingtone) 1971 m., kai teisės studentai ėmė dėstyti teisės pagrindus Kolumbijos apygardos bendrojo lavinimo mokyklų vyresniųjų klasių moksleiviams, pataisos įstaigų auklėtiniams, atskiroms žmonių grupėms per nevyriausybines organizacijas. Atviros Lietuvos fondas (ALF) „Street Law“ projektą inicijavo 1998 m. pradžioje, o realiai šis projektas pradėtas įgyvendinti nuo 1998 m. lapkričio mėnesio, kai ALF pasirašė dviejų metų trukmės sutartį

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014

⁶⁵ Ten pat.

su viešąja įstaiga „Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras“, pagal kurią šis Centras tapo „Street Law“ projekto įgyvendinimo Lietuvoje koordinuojančia institucija. Pagal šio tarptautinio projekto sąlygas, kiekviena jame dalyvaujanti šalis pati nusprendžia, kokiomis priemonėmis ir formomis projektas toje šalyje bus vykdomas. Buvo apsispręsta, kad įgyvendinant šį projektą turi būti vykdomas visuomenės teisinis švietimas ir keliama jos teisinė kultūra pradedant nuo jaunosios kartos. A. Paksas ir S. Vidrinskaitė rašo, jog „Street Law“ – tai:

- Mokymo programa ne teisininkams apie teisę, teisės sistemą, pagrindinius principus ir vertybes, kuriomis paremta konstitucinė demokratija.
- Teisinių vertybių atranka ir naujos mokymo metodikos.
- Teigiamos paskatos jauniems žmonėms apie jų bendruomenę ir mokymas spręsti konfliktus socialiai priimtinomis priemonėmis.
- Galimybė stipriai partnerystei su kitomis bendruomenėmis ir mokyklose vykdomos pilietinės programos⁶⁶.

Teisės pagrindų mokymo - „Street Law“ - programos pamokos orientuotos į:

- teisės, su kuria žmogus dažniausiai susiduria gyvenime, žinojimą;
- įgūdžių vystymą (kritinį mąstymą, sprendimų priėmimą, teisinį raštingumą ir kt.);
- pagarbą teisei ir teisėtškai.

Teisės pagrindų mokymo programoje dėmesys sutelktas į šias temas: teisės teorijos pagrindai, Konstitucinė teisė, Administracinė teisė ir Administracinis procesas, Baudžiamoji teisė ir Baudžiamasis procesas, Civilinė (Komeracinė) teisė ir Civilinis procesas, Darbo teisė, Šeimos teisė, vartotojų teisės, Tarptautinė teisė.

Kita svarbi teisinio auklėjimo priemonė - tai Lietuvos Respublikos vyriausybės 2008-10-29 nutarimu Nr. 1120 patvirtinta Visuomenės teisinio švietimo 2009–2012 metų programa. Teisiniu švietimu laikomas procesas, per kurį asmenims sudaromos galimybės įgyti teisinių žinių ir gebėjimų, kad jie tinkamai naudotųsi savo teisėmis ir laisvėmis, jas gintų ir atliktų pareigas. Visuomenės teisinis švietimas yra svarbus siekiant užtikrinti, kad visuomenė geriau prisitaikytų prie nuolat kintančių arba naujų teisės normų, išmanydama savo teises, laisves ir pareigas. Pilietinės visuomenės įtraukimas į teisėkūros procesą, teisinės informacijos teikimas laiku ir teisinės sąmonės ugdymas yra pagrindinės visuomenės teisinio švietimo, kuris yra svarbus visuomenės plėtros elementas, dalys. Teisinis visuomenės švietimas yra glaudžiai susijęs su žmogaus teisių apsauga.

⁶⁶ Paksas A. Vidrinskaitė S. Visuomenės teisinis švietimas – viena aktualiausių problemų teisinės reformos kontekste// Teisės problemos.1999, Nr.4. P. 108-117.

Teisės aktai ir teisinės institucijos yra pagrindinės žmonėms prieinamos savo teisių gynimo priemonės. Efektyvus šių priemonių naudojimas, kaip ir pačių priemonių egzistavimas ir kokybė, priklauso nuo teisinio švietimo veiksmingumo. Kaip pasakė Seimo žmogaus teisių pirmininkas Arminas Lydeka, „siekiant aukštos piliečių teisinės sąmonės, žmogaus teisių idėjos išpildymo, visuomenei reikėtų nuolat aiškinti ir esminius žmogaus teisių apsaugos principus: viena teisė egzistuoja tik kitų teisių kontekste; teisių ir laisvių atsiradimas, jų įgyvendinimas neatsiejamas nuo pareigų vykdymo“⁶⁷. Ši teiginį atspindi visuomenės teisinio švietimo programos tikslas, kuris teigia, jog reikia „sudaryti galimybes visuomenei įgyti teisinių žinių ir gebėjimų, supažindinant visuomenę su galiojančiu teisiniu reguliavimu ir veikiančia teisine sistema, pagrindinėmis žmogaus teisėmis, laisvėmis ir pareigomis, jų gynimo būdais“⁶⁸. LR Teisingumo ministerijos sutrumpintame strateginiame veiklos plane 2009 metams kaip vienas pagrindinių tikslų yra visuomenės teisinio švietimo sistemos plėtra, kuri sudarytų galimybes gyventojams įgyti teisinių žinių ir gebėjimų, kad jie tinkamai naudotųsi savo teisėmis ir laisvėmis teisinėje sistemoje, jas gintų ir atliktų pareigas⁶⁹. O 2009 – 2011 metų LR Teisingumo ministerijos strateginiame veiklos plane prioritetinga yra teisinės sistemos tobulinimo programa, kurios tikslas - išugdyti teisiškai išprususį Lietuvos gyventoją. Šia programa siekiama sudaryti vaikams galimybes įgyti teisinių žinių ir gebėjimų, supažindinant juos su teisiniu reguliavimu ir veikiančia teisine sistema, pagrindinėmis žmogaus teisėmis, pareigomis, laisvėmis bei jų gynimo būdais. Daug dėmesio skiriama teisės pagrindų mokymui bendrojo lavinimo mokyklose. Siekiama ugdyti vaikų teisinę sąmonę per visuomenės informavimo priemones⁷⁰.

Teisinį auklėjimą reglamentuoja ir ELSA Lietuva projektas – moksleivių teisinio švietimo programa, kuri buvo suorganizuota ir įgyvendinta 2000-2001 metais – tuokart buvo pakviestos dalyvauti kelios Vilniaus miesto mokyklos, o 2002–2003 metais programa buvo išplėsta ir įgyvendinama penkiuose didžiuosiuose Lietuvos miestuose. Moksleivių teisinio švietimo programoje akcentuojami teisės pagrindai, kurie padeda jiems įgyvendinti bei ginti savo pažeistas

⁶⁷ Lydeka A. Pasveikinimo konferencija „Visuomenės teisinio švietimo aktualijos“

//http://www.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4326&p_k=1&p_d; Prisijungimo laikas: 2009-05-12.

⁶⁸ Visuomenės teisinio švietimo programa // http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/nutarimai/2005-08-22-920.htm; Prisijungimo laikas: 2009-05-12.

⁶⁹ Teisingumo Ministerijos 2007- 2009 metų sutrumpintas strateginis veiklos planas // <http://www.tm.lt/getfile.aspx?dokid=eb996f87-68c4-4ecd-90a7-ae3d5c0a3ba5>; Prisijungimo laikas: 2009-05-12.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2009 – 2011 metų strateginis veiklos planas // [http://www.tm.lt/dok/strategplanai/1b_forma_Teisinės_sistemos_tobulinimas_\(III\).pdf](http://www.tm.lt/dok/strategplanai/1b_forma_Teisinės_sistemos_tobulinimas_(III).pdf); Prisijungimo laikas: 2009-05-12.

teisės, suteikia žinių kur kreiptis pagalbos, moko savarankiškai išspręsti iškilusias problemas ir klausimus. Organizuodama šį projektą ELSA Lietuva užsibrėžia įgyvendinti šiuos tikslus ir uždavinius:

- Išmokyti vyresniųjų klasių moksleivius geriau orientuotis teisės aktų gausybėje;
- Pateikti informaciją apie pagrindinius teisės aktus ir jų taikymą;
- Suteikti bazines žinias apie asmens teisių įgyvendinimą ir įgyvendinimo ribas;
- Suteikti žinių apie pagrindines teisės šakas, jų reguliuojamus santykius ir teisės aktų priskyrimą konkrečiai teisės šakai;
- Suteikti žinių apie teisių ir interesų gynybos būdus bei priemones, ką tam tikrais atvejais daryti ar kur kreiptis, kuo vadovautis iškilus tam tikriems klausimams ar problemoms;
- Surengti moksleiviams teismo proceso inscenizaciją⁷¹.

Minėta, jog pilietinis bei tautinis ugdymas yra neatsiejama teisinio auklėjimo dalis. LR švietimo įstatyme nors ir nedaug, bet yra užsiminta apie tautiškumo bei pilietiškumo svarbą. Trečiame straipsnyje yra išvardijami švietimo tikslai, kuriuose akcentuojamas pilietiškumo bei tautiškumo ugdymas. Pabrėžiamas vertybinių orientacijų, leidžiančių tapti dorais, savarankiškais, atsakingais, patriotiškai nusiteikusiai žmonėmis ugdymas. Siekiama perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus, sudaryti sąlygas asmens brandžiai tautinei savimonei, dorovinei, estetinei, mokslinei kultūrai, pasaulėžiūrai formuotis ir sudaryti sąlygas asmeniui įgyti demokratijos tradicijas įkūnijančius pilietinės bei politinės kultūros pagrindus. LR švietimo įstatyme taip pat yra išvardijamos moksleivių teisės ir pareigos. 31 straipsnis reglamentuoja vaiko teisę mokytis tikybos. Tikyba – dorinio ugdymo dalis, o dorinis auklėjimas yra neatsiejamas nuo teisinio auklėjimo. Rašoma, jog vienas pagrindinių švietimo sistemos uždavinių yra “... ugdyti pilietiškumą, asmens teisių ir pareigų šeimai, tautai, visuomenei ir Lietuvos Respublikos valstybei sampratą bei poreikį dalyvauti Lietuvos Respublikos kultūriniame, visuomeniniame, ekonominiame ir politiniame gyvenime”⁷². Taip pat LR Švietimo įstatymas kaip vieną iš pedagogų pareigų numato tvirtą auklėtinių dorovės bei pilietinių nuostatų ugdymą⁷³. Reformuotoje Lietuvos mokykloje nuo 1998 metų įvestas pilietinės visuomenės pagrindų kursas, taip pat pilietinis ugdymas integruojamas į kitus mokomuosius dalykus. Ieškoma naujų metodų ir būdų kaip padaryti šį dalyką įdomesnį ir

⁷¹ Moksleivių teisinio švietimo programa // <http://www.elsa.lt/mtsp/index.php?id=mtsp>; Prisijungimo laikas: 2009-05-15.

⁷² Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Valstybės Žinios, 1991 Nr. 23-593.

⁷³ Ten pat.

suprantamą, kad jis taptų kiekvieno mokinio savastimi ir gyvenimo būdu. Kiekvienas turėtų įsisąmoninti, kad pilietis tai nėra kažkoks neveiklus objektas, už kurį viskas yra nuspręsta. Žmonės, kurie Lietuvos pilietybę įgyja tam tikrais, ne gimimo Lietuvoje atvejais, labai gražiai pilietybę nusako priesaikoje, reglamentuojamoje Lietuvos Respublikos pilietybės įstatyme: „... pasižadu gerbti Lietuvos valstybinę kalbą, kultūrą ir papročius, stiprinti Lietuvos demokratijos ir teisinės valstybės pagrindus“⁷⁴. Taip pat mokykloje daugėja mokymo priemonių pilietinio ugdymo tema, o jo turinį apibrėžia Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų bendrosios programos ir standartai. Pilietinio ugdymo programoje pažymima, jog „Lietuvos bendrojo lavinimo mokykla siekia ugdyti sąmoningus piliečius, suprantančius savo teises ir pareigas, gebančius konstruktyviai dalyvauti nuolat kintančios visuomenės gyvenime“⁷⁵. Programa padeda mokiniams įsisąmoninti, kad demokratijos kūrimas yra kiekvieno iš mūsų užduotis. Taip pat yra puoselėjama tautinė savigarba bei pagarba pagrindinėms demokratinėms vertybėms. Pilietinio ugdymo paskirtis – „ugdyti pilietinę savimoneę, apimančią savęs paties pažinimą, praktinę patirtį šeimoje ir bendruomenėje, vertybines nuostatas bei gebėjimus“⁷⁶. Mokykla sudaro sąlygas demokratiškos vertybių ugdymui ir puoselėjimui, padeda vaikams įsisąmoninti demokratinės vertybes ir skatina jomis vadovautis visuomenėje, puoselėja dorą kaip demokratinės gyvensenos pagrindą. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendruosiuose nuostatuose yra numatyta, kad mokyklos paskirtis yra ugdyti „... pilietiškai sąmoningus, atsakingus, tvirto charakterio, toliau mokytis pasirengusius, kultūriškai ir ekologiškai susipratusius, kūrybingus ir darnos siekti pajėgiančius jaunuolius ir jaunuoles“⁷⁷. Taip pat nuostatuose yra numatytos vaikų teisės ir pareigos. Viena iš moksleivių teisių yra „puoselėti savo kalbą, kultūrą, papročius bei tradicijas“⁷⁸, o viena iš moksleivių pareigų yra gerbti valstybinę, savo gimtąją kalbą ir kultūrą, kitas kalbas ir kultūras.⁷⁹ Taip pat nuostatuose yra numatytos pedagogų bei klasės auklėtojų pareigos, kurios apima: siekimą, kad kiekvienas moksleivis gebėtų bendrauti ir bendradarbiauti, imtųsi atsakomybės, savarankiškai veiktų vadovaudamasis pilietinėmis nuostatomis, siekiama padėti

⁷⁴ Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 95-4087.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. liepos 5 d. įsakymas Nr. ISAK – 1086, „Dėl bendrosios pilietinio ugdymo programos“// Valstybės žinios. 2004, Nr. 108-4058.

⁷⁶ Ten pat.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 1999m. rugpjūčio 23 d. įsakymas Nr. 966 „Dėl Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrųjų nuostatų tvirtinimo“//http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/1999-08-23-966.htm;Prisijungimo laikas:2009-05-12.

⁷⁸ Ten pat

⁷⁹ Ten pat

moksleiviams formuoti vertybines nuostatas, ugdyti jų pilietiškumą, gebėjimą vadovautis demokratiniais bendradarbiavimo principais⁸⁰. Demokratiškumo skiepijimas pabrėžiamas ir ilgalaikėje pilietinio bei tautinio ugdymo programoje, kurioje siekiama remiantis šiuolaikinėmis švietimo, kultūros, mokslo ir žiniasklaidos galimybėmis sukurti palankias sąlygas Lietuvos vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų pilietiniam ir tautiniam ugdymuisi, visuomenės pilietinei ir tautinei raiškai, aktyviam pilietiniam dalyvavimui; taip pat stiprinti socialinę partnerystę, tautinį ir pilietinį solidarumą⁸¹.

Teisinių auklėjimą reglamentuoja ir LR visuomenės informavimo įstatymas. Svarbų vaidmenį vaikų teisiniu auklėjimui turi visuomenės informavimo priemonės – radijas, spauda, televizija. Žiniasklaidos priemonės įtakoja vaiko teisinės sąmonės formavimąsi. Žiniasklaida (spauda, radijas, televizija) – svarbus šiuolaikinis teisinio auklėjimo veiksnys. Jis formuoja visuomeninę, tautinę, tarptautinę, valstybinę sąmonę, požiūrius į žmonių bendravimą ir t.t. Kaip rašo L. Jovaiša, „kadangi teigiama, kad ši informacija objektyvi, nešališka, - ja tikima, nors esama daug netiesos, dezinformacijos. Todėl tik sąžiningi, dori masinės informacijos veikėjai gali garantuoti auklėjantį jos pobūdį. Tenka šį veiksnį kontroliuoti prieš jo panaudojimą auklėjimui“⁸². Televizija kelia nemažai auklėjimo problemų. Vaikams blogą įtaką daro per televiziją rodomos smurtinės laidos bei koviniai ar siaubo filmai, kurie neigiamai veikia besiformuojančią vaiko asmenybę, laužo įprastas moralės normas. Nors niekas nepaneigs, kad televizija be žalingo poveikio taip pat duoda daug naudos. Ji propaguoja geriausią patyrimą, mokslo žinias, kultūros ir meno vertybes, yra svarbi mokymo ir švietimo priemonė. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1989 m. lapkričio 20 d. priimtos Jungtinių tautų Vaiko teisių konvencijos 17 straipsnyje valstybės dalyvės pripažino visuomenės informavimo priemonių svarbą ir įsipareigojo rūpintis, kad vaikas galėtų naudotis įvairių nacionalinių ir tarptautinių šaltinių informacija, ypač tokia, kuri prisideda prie vaiko socialinės, dvasinės ir dorovinės gerovės ir skatina jo fizinę ir psichinę raidą.⁸³ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 17 straipsnyje nurodoma, kad nepilnamečiai turi būti apsaugoti nuo jiems kenkiančios viešosios informacijos, ypač susijusios su pornografija ir smurto vaizdavimu.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 1999m. rugpjūčio 23 d. įsakymas Nr. 966 „Dėl Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrųjų nuostatų tvirtinimo“//http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/1999-08-23-966.htm;Prisijungimo laikas:2009-05-12.

⁸¹Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. rugsėjo 19 d. nutarimas Nr. X-818 „Dėl ilgalaikės pilietinio bei tautinio ugdymo programos patvirtinimo“// Valstybės žinios.2006, Nr. 102- 3939.

⁸² Jovaiša L. Hodegetika: auklėjimo mokslas. Vilnius: Agora, 2003.P. 46

⁸³ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija// Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.

Šiame straipsnyje nurodoma, kad draudžiamos programos ar laidos, kurios gali rimtai pakenkti nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doriniam vystymuisi⁸⁴. LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 46 straipsnyje pabrėžiama, jog „draudžiama rodyti, parduoti, dovanoti, dauginti ir nuomoti vaikams žaislus, kino filmus, garso ir vaizdo įrašus, literatūrą, laikraščius, žurnalus ir kitus leidinius, kurie tiesiogiai skatina ar propaguoja karą, žiaurų elgesį, smurtą, pornografiją ar kitaip kenkia vaiko dvasiniam bei doroviniam vystymuisi“⁸⁵.

Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 ir 5 straipsniai nustato neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi darančios viešosios informacijos kriterijus. Žurnalistų etikos inspektorius, remdamasis ekspertų grupės analize, atkreipia dėmesį į tai, jog visuomenės informavimo priemonėmis skelbiama informacija dažnai susijusi su smurto vaizdavimu, seksualine prievarta, informacija, kurioje vaizduojami įvairūs nusikaltimai, taip pat susijusi su nusikalstamos veikos modeliavimu. „Tokia informacija labiausiai veikia jautriausią visuomenės dalį – nepilnamečius. Perdėtas dėmesys smurto, nusikaltimų, prievartos tematikai, jos eskalavimas spaudoje puslapiuose bei televizijos ekrane nepilnamečiams gali kelti nepagrįstą baimę, įtampą, formuoti iškreiptą pasaulio vaizdą, sudaryti prielaidas agresyviai ar asocialiai elgesiui, pavojaus ar priešiško jausmui. Minėta informacija dažnai yra pateikiama sensacingai, pirmuose laikraščių puslapiuose, su nuotraukomis arba labiausiai žiūrimumo laiku, vadinamu „šeimos laiku“ – iki 21 valandos“⁸⁶, – rašo Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba. Jie, matydami Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo įgyvendinimo problemas, rekomenduoja akcentuoti vaikų sugebėjimus, žinias, asmenybės brandą, išryškinti pozityvius vaiko veiklos ir elgesio bruožus. Pateikti daugiau kokybiškos informacijos, vertingos fiziniam, psichiniam, dvasiniam, socialiniam ir kultūriniam vaikų vystymuisi, o taip pat propaguoti darnios ir doros šeimos įvaizdį žiniasklaidoje bei jos vaidmenį vaiko asmenybės raidai. To paties įstatymo 7 straipsnyje rašoma, kad aukščiau išvardytuose punktuose apibrėžtą informaciją draudžiama tiesiogiai skelbti ar platinti nepilnamečiams – jiems siūlyti, perleisti ar kitaip leisti asmeniškai ja naudotis. Tokia viešoji informacija gali būti skelbiama tik vietose, į kurias nepilnamečiai negali patekti, ir (arba) tokiu laiku, kuriuo nepilnamečiai negalėtų

⁸⁴ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas// Valstybės žinios. 1996, Nr.71-1706.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas// Valstybės žinios.1996, Nr. 33-807.

⁸⁶ Pareiškimas ir rekomendacijos „Dėl Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo įgyvendinimo“//http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?print=1&r_id=4523&d_id=55037&k_id=1;Prisijungimo laikas: 2009-05-10.

ja naudotis, arba kai naudojant technines priemones yra sudaromos sąlygos atsakingiems už vaikų auklėjimą ir priežiūrą asmenims užtikrinti galimybę riboti tokios viešosios informacijos pasiūlą nepilnamečiams. Programos ir laidos, atitinkančios įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 1–9 punktuose numatytus vieną ar kelis kriterijus ir priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ar platinti, kategorijai, transliuojamos tik nuo 23 iki 6 valandos arba naudojamos techninės priemonės, sudarančios sąlygas atsakingiems už vaikų auklėjimą ir priežiūrą asmenims užtikrinti galimybę riboti tokių programų ir laidų pasiūlą nepilnamečiams. Jeigu tokios programos ir laidos transliuojamos nuo 23 iki 6 valandos nenaudojant minėtų techninių priemonių, apie jų transliavimą turi būti pranešinėjama garso ir (arba) vaizdo priemonėmis viso laidos transliavimo metu.⁸⁷

Nors įstatyme ir kalbama, kad vaikus turi prižiūrėti atsakingi už jų auklėjimą asmenys, šiandien matome, kad vaikų priežiūrai nėra skiriama pakankamai dėmesio. Vaikai prie televizorių praleidžia didžiąją dalį savo laisvalaikio, žiūri filmus ir laidas, propaguojančias smurtą, prievartą, ir taip žaloja savo psichiką. Akivaizdu, kad, be teigiamo žiniasklaidos poveikio, egzistuoja ir neigiamas. Nėra rodoma nė viena laida vaikams, kuri ugdytų vaikų teisinę sąmonę, kur būtų kalbama apie vaikų teises ir pareigas, apie teisės principus.

Apibendrinant galima teigti, kad visi aptarti teisės aktai tiesiogiai ir netiesiogiai reglamentuoja vaiko teisinį auklėjimą, reglamentuoja žmogaus teises ir pareigas, pabrėžia pagarbą pagrindinėms demokratinėms vertybėms, akcentuoja demokratijos puoselėjimą, teises žinias, žmogaus pilietinį ir tautinį ugdymą. Visa tai sudaro vaiko teisinio auklėjimo pagrindą.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas// Valstybės žinios, 2002, Nr.91-3890.

3. SUBJEKTINIŲ TEISIŲ IR TEISINIŲ PAREIŲ RYŠYS KAIP TEISINIO AUKLĖJIMO PAGRINDAS

Pareiga – tai teisės normose nustatytas įpareigojimas asmeniui atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo tokių veiksmų susilaikyti. Teisinė pareiga, pasak P.A. Čiočio, „tai teisės normų nustatytas teisinio santykio dalyvio privalomas elgesys, kurį asmuo turi atlikti kito subjekto atžvilgiu“, o subjektinė teisė - „teisiškai galimo elgesio, leidžiančio subjektui visapusiškai patenkinti savo gyvenimiškus interesus, naudotis tam tikromis socialinėmis gerybėmis, priemonė“⁸⁸. Vaikas renkasi, ar suteiktomis teisėmis pasinaudoti, ar jų atsisakyti, o teisinę pareigą privalo vykdyti, nes kitaip užsitraukia teisinę atsakomybę. Subjektinės teisės ir teisinės pareigos sudaro teisinio santykio turinį, kuris atsiranda ir funkcionuoja tik teisės normos pagrindu. Teisinio santykio turinys suprantamas dvejopai – kaip teisinis ir kaip faktinis. Teisinio santykio teisinis turinys, anot E. Kūrio, – „tai jo dalyvių turimos subjektyvinės teisės ir pareigos, o faktinis turinys – tai tie konkretūs veiksmai (elgesys), kuriais šios subjektyvinės teisės ir pareigos realizuojamos“⁸⁹. „Teisinis santykis yra teisinis subjektų ryšys. Nėra teisių be pareigų ir pareigų be teisių – tai svarbiausias teisės principas“⁹⁰, – rašo S. Vansevičius. Šį teisės principą turi žinoti kiekvienas vaikas ir juo vadovautis kasdieniniame gyvenime.

Teisinis auklėjimas yra demokratinio auklėjimo pagrindas. Formuojant demokratinę sąmonę vaikas turi suvokti demokratijos esmę, principus, institucijas, savo teises ir pareigas dalyvauti demokratijos procese. Teisinis žmogaus lavinimas neįmanomas be teisių ir pareigų mokymo, jų žinojimo ir įsisąmoninimo. Per pastaruosius kelis dešimtmečius įvyko nemažai esminių vaiko teisių pokyčių tiek tarptautinės, tiek nacionalinės teisės lygmeniu. Daug kalbama ir literatūroje rašoma, jog vaikai laikomi visaverčiais teisės subjektais, turinčiais savarankiškas teises ir pareigas. Aišku, kad žmogus gali visapusiškai išreikšti save kaip pilietis tik tada, kai jis žino ne tik savo teises, bet ir pareigas, supranta ir gerbia įstatymus, kitų žmonių teises, laisves bei teisėtus interesus. Tačiau kyla klausimas, ar egzistuoja teisių ir pareigų vienovė, ar teisės aktuose vienoda svarba skiriama vaiko teisėms ir pareigoms akcentuoti. S. Vansevičius rašo, jog „humaniškos demokratinės sąmonės branduolį sudaro žmogaus teisės. Tikrą reikšmę jos turės tada, kai piliečiai žinos jas ne tik formaliai,

⁸⁸ Čiočys P.A. Teisės pagrindai. Vilnius: Vilniaus vadybos aukštoji mokykla, 2008. P. 44.

⁸⁹ Kūris E. Teisė ir teisės // Teisė visuomeninė vertybė. Vilnius: Mintis, 1988. P.159.

⁹⁰ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius : Justitia, 2000. P. 212.

bet ir jaus tvirtą įsitikinimą dėl jų ir tvirtas garantijas⁹¹, todėl naudodamasis savo teisėmis vaikas turi jausti ribas ir pagarbą kito teisėms. Teisinio auklėjimo dėka yra ugdoma vaiko teisinė sąmonė ir jis gali įsisąmoninti teisės normas, įsitikinti jų garantijomis, todėl šeima, ugdymo įstaigos, žiniasklaida turi daug dėmesio skirti vaikų teisei sąmonei formuoti. Vaiko teises ir jų apsaugą reglamentuoja daugelis Lietuvos Respublikos įstatymų, Vyriausybės nutarimų, ministerijų, žinybų bei vietos savivaldos aktų. Analizuojant teisės aktus, reglamentuojančius vaiko socializacijos teisę, matyti, kad visuose teisės aktuose daugiausia ginamos vaikų teises, o kažkodėl nustumtos į šalį bet kokios pareigos, pažeistas teisių ir pareigų tarpusavio balansas.

Tarptautinės teisės dokumentuose, skirtuose vaiko teisėms, asmens pareigos arba neįvardijamos, arba joms paprastai skiriama nedaug dėmesio. G. Sakalauskas rašo, jog „ginant vaiko teises, būtina skatinti ir patį vaiką atsakyti už savo elgesį. Vaikas turi lavinti atsakomybės jausmą dėl savęs paties, kitų vaikų, suaugusiųjų ir visos visuomenės. Vaiko teisių gynimas negali virsti vien tik teisių propagavimu, nes vieno asmens teisė reiškia kito asmens pareigą“⁹². Mūsų visuomenėje „pareigos“ ir „teisės“ sąvokas įprasta priešinti ir prioritetą teikti antrajai. H. Kelsen teigia, kad „aprašant teisę teisės užima tokią svarbią vietą, kad pareigų beveik nematyti“⁹³. Lietuvoje rengiant teisės aktus politikai per mažai dėmesio skiria vaiko pareigoms akcentuoti.

A. Vaišvila rašo, jog teisėmis žmogus yra egoistas, o pareigomis - altruistas. „Egoizmas (subjektinė teisė) ir altruizmas (pareiga) yra tos didžiosios socializuoto žmogaus ir teisės esmę išreiškiančios priešybės, kurios susivienija kasdieniame žmogaus darbe (elgesyje) keičiantis su artimu paslaugomis, remiantis lygiaverčiais mainais ir susijungia neatsiejamu vidiniu ryšiu – negalima tapti teisėtu egoistu (teisės subjektu) kartu netampant ir altruistu (pareigų vykdytoju)“⁹⁴. Buvo rašyta, jog teisinio auklėjimo tikslas - ugdyti valinį asmens pasiryžimą elgtis teisėtai ir diegti teisėtam elgesiui palankią motyvaciją. Šeima, mokykla, visuomenės informavimo priemonės yra ta terpė, kurioje vaikas susipažįsta su savo teisėmis, pareigomis, elgesio taisyklėmis ir formuojasi savo vertybių sistema. Vaikas augdamas, stebėdamas ir mokydamasis pamažu suvokia, kas yra toji visuomenė ir kaip joje galima ar reikėtų elgtis. Labai svarbu, kad šeimoje, mokykloje vaikas jaustųsi saugus, pasitikėtų tėvais bei mokytojais. Norint, kad vaikas laikytųsi teisės normų reikalavimų tėvai, pedagogai taip pat privalo elgtis teisėtai ir vadovautis teisės principais kasdieniniame gyvenime.

⁹¹ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius : Justitia, 2000. P. 166.

⁹² Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras ,2000. P. 21.

⁹³ Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 128.

⁹⁴ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P 93.

Konstitucijos 28 straipsnyje suformuluotas ypač svarbus konstitucinis žmogaus teisių principas, jame nurodoma, kad įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių. Taigi viena pagrindinių asmens pareigų – ne tik laikytis Konstitucijos, įstatymų, bet ir nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių, tai labai svarbus žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimo principas. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įvardytos tokios pareigos, kaip tėvų pareiga (ir teisė) auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti (38 straipsnis), vaikų pareiga gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą (38 straipsnis), asmenims iki 16 metų pareiga mokytis (41 straipsnis), asmuo privalo saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių (53 straipsnis), kiekvieno pareiga (ir teisė) ginti Lietuvą nuo užsienio ginkluoto užpuolimo (139 straipsnis), piliečių pareiga atlikti karo ar alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą (139 straipsnis). LR Konstitucijos 39 str. teigia, kad „nepilnamečius vaikus gina įstatymas“, tačiau, kaip jau buvo minėta, vaikas „įgyvendindamas savo teises“ privalo laikytis įstatymų bei „nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių“⁹⁵. Šiuolaikiniai mokiniai puikiai išmano savo teises, tačiau pareigas dažnai pamiršta arba jų nesistengia laikytis. LR Konstitucijos 41 straipsnis nurodo, kad „asmenims iki 16 metų mokslas privalomas“⁹⁶ – tai vaiko teisė ir pareiga. Šiame straipsnyje nurodoma, kad „mokymas valstybinėse ir savivaldybių bendrojo lavinimo, profesinėse bei aukštesniosiose mokyklose yra nemokamas“⁹⁷. Tačiau visi puikiai žinome, kad tai yra utopija, nes tėvai vaikams perka pratybos priemones, kai kada vadovėlius ir kitas mokymo priemones. LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 34 straipsnis taip pat nurodo, kad „vaikas turi teisę į mokslą, kuris ugdytų jo bendrą kultūrinį išprusimą, intelektą, sugebėjimus, pažiūras, dorovinę bei socialinę atsakomybę, sudarytų sąlygas asmenybei vystytis“⁹⁸. Šis straipsnis numato gana daug pareigų mokyklai, nes mokyklos pagrindinė užduotis ir pareiga perteikti vaikui žinias ir mokyti jį pagal jo galimybes. Bet straipsnyje nenurodoma, ką turėtų atlikti tėvai, nes juk dorovinę ir socialinę atsakomybę bei pažiūras į ugdymo įstaigas mokinys atsineša iš šeimos, o mokykla gali tik jas pakoreguoti. Konstitucija deklaruoja vaikų pareigą gerbti savo tėvus, globoti juos senatvėje, tačiau kiek žinoma pavyzdžių, kiek televizijoje, laikraščiuose matome tėvų nepriežiūros, smurto prieš tėvus atvejų. Pasidomėjus sužinome, jog daugelis senyvo amžiaus žmonių gyvenančių prieglaudose, senelių namuose turi vaikus, tačiau jie nesirūpina savo

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁹⁶ Ten pat.

⁹⁷ Ten pat.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas// Valstybės žinios.1996, Nr. 33-807.

tėvais. Tokia situacija rodo, jog ne tik teisiniam vaikų auklėjimui, bet ir teisiniam tėvų, pedagogų švietimui reikia skirti daug dėmesio.

Analizuojant vaiko teisių konvencijos straipsnius matyti, jog konvencija numato daug teisių vaikams, tačiau pareigų joje tikrai trūksta. Todėl Lietuvos Respublikos Seimas, rengdamas vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, 48 straipsnį skyrė vaiko pareigoms reglamentuoti. Šio įstatymo pirmu punktu yra pažymima, kad „vaikas yra visuomenės narys ir naudodamasis savo teisėmis turi laikytis nustatytų elgesio normų, Lietuvos Respublikos Konstitucijos, šio ir kitų įstatymų bei teisės aktų nuostatų, gerbti kitų žmonių teises“⁹⁹. Šio straipsnio pradžia yra puiki, nes akcentuojama, jog teisės galioja tik laikantis pareigų, kas dabar vaikams mažai yra priimtina. Šiame straipsnyje taip pat nurodoma, kas vaikui privaloma. Vienas iš tokių privalomų dalykų „gerbti pedagogus, kitus suaugusiuosius ir vaikus, nepažeisti jų teisių ir teisėtų interesų“, „laikytis priimtų elgesio normų mokymo, auklėjimo įstaigose, viešose vietose, darbe, buityje“¹⁰⁰.

LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 14 straipsnis nurodo, kad vaikas turi teisę į mokslą, teisę laisvai reikšti mintis bei savo pažiūras, dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Dabar vaikai turi galimybę savo nuomonę pareikšti seniūnų taryboje, mokyklos taryboje, išsakyti savo nuomonę pedagogams. Dažnai pedagogai, anot vaikų, turi juos išklaudyti ir suprasti. Tačiau kyla klausimas, ar vaikai dažnai klausosi pedagogų nuomonės, ar jie stengiasi perimti teisingas žinias, dorovės, elgesio taisykles, kurias pedagogai stengiasi įskiepyti jaunajai kartai. Vaikai elgiasi priešingai nei reikalauja teisės ir moralės normos, jų elgesys prieštarauja visuomenėje nustatytoms elgesio taisyklėms. Ne visi vaikai supranta, kad gyvenant visuomenėje reikia laikytis tam tikrų taisyklių ir reikalavimų, jausti atsakomybę už savo veiksmus, o ne elgtis taip, kaip sugalvoja ar liepia bendraamžiai. „Tokios taisyklės civilizuoame pasaulyje yra teisės, dorovės, etikos ir kitos panašios paskirties normos, paprastai vadinamos bendru socialinių normų pavadinimu“¹⁰¹, – rašo M. Maksimaitis. Kadangi žmogaus socializacija trunka visą gyvenimą, tai vaikų elgesį, prieštaraujantį teisinio elgesio normoms, niekada nevėlu ištaisyti. Vaikas yra dinamiška asmenybė, gyvendamas gali atsisakyti vienu ir savo veikloje vadovautis kitomis normomis, atitinkančiomis visuomenės poreikius, suformuoti savyje naujas vertybines orientacijas, tik svarbu, kad šalia turėtų teigiamo elgesio pavyzdį, kad būtų žmogus, kuris neabejingas teisės normų reikalavimams.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas// Valstybės žinios.1996, Nr. 33-807.

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas// Valstybės žinios.1996, Nr. 33-807.

¹⁰¹ Maksimaitis M. Teisė: iš kur ji? // Teisė visuomeninė vertybė. Vilnius: Mintis, 1988. P. 9.

Akivaizdu, kad sėkmingą vaiko teisinį auklėjimą užtikrina tėvų ir vaiko tarpusavio pagarba, todėl auklėjimas nesuderinamas su tėvų abejingumu ar priešišku. Štai kodėl negali teigiamai paveikti tėvai, kurie vaiko manymu, yra jam abejingi ar net priešiški nusiteikę. Svarbu pažymėti, jog teigiama tėvų įtaka priimama, jeigu vaikas gerbia tėvus ir tiki, kad tėvai nori jam gero, yra suinteresuoti jo likimu, nori jam padėti. Vaikas, susidurdamas su teigiamų visuomeninių santykių struktūra, neišvengiamai daugiau ar mažiau juos įsisąmonina. Greta visuomeninių santykių turi atitinkamai vystytis ir teisiniai reikalavimai, kuriuos kiekvienas žmogus turi gerai suvokti, įsisąmoninti ir tiksliai vykdyti.

Apibendrinant galima sakyti, kad žmogus gali visapusiškai išreikšti save kaip pilietis tik tada, kai jis žino ne tik savo teises bet ir pareigas, supranta ir gerbia įstatymus, kitų žmonių teises, laisves bei teisėtus interesus. Vaikai laikomi visaverčiais teisės subjektais, turinčiais savarankiškas teises ir pareigas. Mokslinėje literatūroje teigiama, kad teisinio auklėjimo pagrindą sudaro subjektinių teisių ir teisinių pareigų ryšys, tačiau apžvelgus teisės aktus matyti, jog kalbant apie vaikų teises, užmiršamos vaikų pareigos, pažeidžiamas teisių ir pareigų tarpusavio ryšys. Valdžios institucijos, leidžiančios teisės aktus, „sudievino“ vaikų teises, pamiršdamos akcentuoti vaikų pareigas ir šia kraštutine ir netgi pavojinga tendencija užsikrėtė pedagogai, pagaliau tėvai, kurie turi išauklėti demokratinėmis vertybėmis besivadovaujančius vaikus.

4. VAIKO TEISINIO AUKLĖJIMO PASIEKIMŲ EMPIRINIS TYRIMAS

Siekiant visapusiškai ištirti vaiko socializacijos teise ir teisinio auklėjimo būklę Lietuvoje būtina įvertinti, kiek vaikai žino ir kaip supranta savo teises ir pareigas. Tikslinga išsiaiškinti, kiek dėmesio tėvai ir mokytojai skiria vaikų teisiniam auklėjimui, kokie jų tarpusavio santykiai, kaip jie supranta vaikų teises ir pareigas ir su kokiais sunkumais susiduria teisiškai auklėdami jaunąją kartą. Palyginus gautus rezultatus bus galima nustatyti vaikų teisinio auklėjimo būklę Lietuvoje, atskleisti teisinio auklėjimo problemas bei atrasti jų sprendimo būdus.

4.1 Tyrimo metodologija ir organizavimas

Vaikų teisinio auklėjimo būklei Lietuvoje išsiaiškinti buvo atliktas empirinis (kiekybinis) tyrimas. Kadangi teisinio auklėjimo struktūrą, anot A. Pekauskos ir G. Grigaliūnaitės, „sudaro du komponentai - teisės žinios susijusios su formalioju mokykliniu ugdymo turiniu (įgyjamos mokykloje) ir nesusijusios su mokykla (įgyjamos saviugdos, socialinio išmokymo būdu) bendrosios žinios“¹⁰², buvo apklausti ne tik vaikai, bet jų tėvai ir mokytojai. Kaip jau buvo minėta, šiuo tyrimu siekta atskleisti, kiek vaikai žino ir kaip supranta savo teises ir pareigas, kaip tėvai ir mokytojai supranta vaikų teises ir pareigas, kiek dėmesio skiria vaikų teisiniam auklėjimui ir kokie vaikų teisiniai santykiai su tėvais, mokytojais ir draugais. Taip pat, siekiant pateikti iš atlikto tyrimo kylančius apibendrinimus bei rekomendacijas, aktualu nustatyti, kokios vaikų teisinio auklėjimo problemų priežastys bei kaip reikėtų efektyviau jas spręsti.

Tyrimo imtis: iš viso buvo apklaustos trys tiriamųjų grupės:

- Mokytojai. Apklausta 60 Tauragės „Šaltinio“ pagrindinės mokyklos mokytojų.
- Mokiniai. Atsitiktinės atrankos būdu apklausta 80, 6-10 klasių Tauragės „Šaltinio“ pagrindinės mokyklos, mokinių.
- Mokinių tėvai. Apklausta 80 tų pačių apklaustų mokinių tėvų.

Iš viso tyrime dalyvavo 220 respondentų. Tiriamųjų socialinės – demografinės charakteristikos pateikiamos *Priede Nr. 1*.

¹⁰² Pekauskas A., Grigaliūnaitė G. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė//Pedagogika. 2008, Nr. 89. P. 109.

Tyrimo metodas: anketinė apklausa. Respondentai buvo apklausti pagal iš anksto parengtas anketas. Kiekvienai tiriamųjų grupei buvo parengtos skirtingos anketos, tačiau dauguma klausimų anketose buvo pateikti tokie patys, arba labai panašūs, kad galima būtų palyginti vaikų ir jų tėvų, vaikų ir mokytojų, tėvų ir mokytojų nuomonių sutapimus bei skirtumus (žr. priedą nr. 2, nr. 3, nr.4).

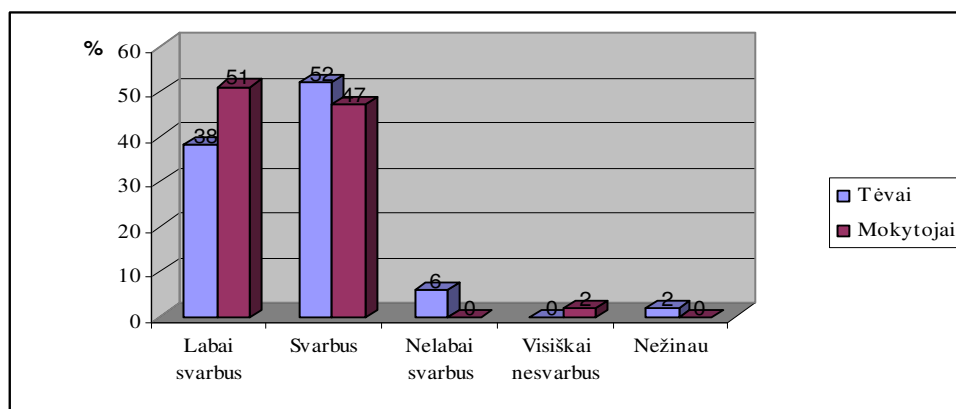
Anketos sudėtis: mokiniams skirtą anketą sudaro 26 uždaro ir pusiau uždaro tipo klausimai. Mokytojams ir tėvams skirtose anketose pateikta 16 uždaro ir pusiau uždaro tipo klausimų. Anketinių duomenų analizė atlikta naudojant Microsoft Excel programą.

Tyrimo vieta - Tauragės,, Šaltinio“ pagrindinė mokykla.

Tyrimo laikas - 2009 metų spalio mėnuo.

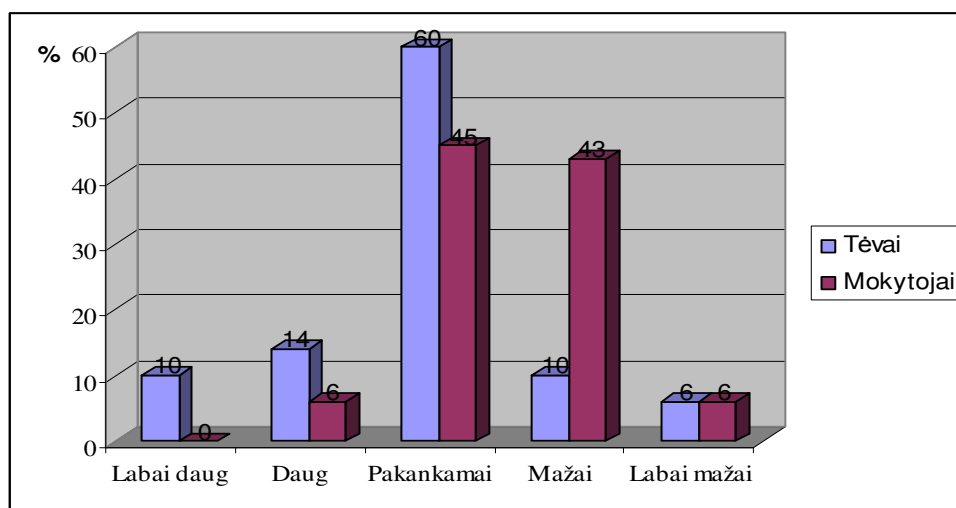
4.2 Tyrimo duomenų analizė

Ar teisinis vaiko auklėjimas yra svarbus? Teorinėje dalyje minėjome, jog teisinis auklėjimas yra socializacijos teise būdas. Kadangi intensyviausiai socializacija vyksta kūdikystėje ir vaikystėje, kada pirmieji socializacijos agentai, t.y. tėvai, turi didžiausią įtaką vaiko kaip asmenybės formavimuisi, o mokykloje vykstanti socializacija formuoja vaiko savęs vertinimą, kuris dažniausiai išlieka su juo visą gyvenimą. Tėvų ir mokytojų buvo prašoma atsakyti, ar teisinis auklėjimas yra svarbus vaikui. Paaiškėjo, jog daugiau kaip pusė tėvų (52 proc.) ir beveik pusė (47 proc.) mokytojų mano, jog teisinis auklėjimas yra svarbus vaikui, 38 proc.tėvų ir 51 proc. mokytojų teigia, kad labai svarbus, 6 proc. tėvų mano, kad nelabai svarbus ir 2 proc. mokytojų teigia, jog visiškai nesvarbus (1 pav.).

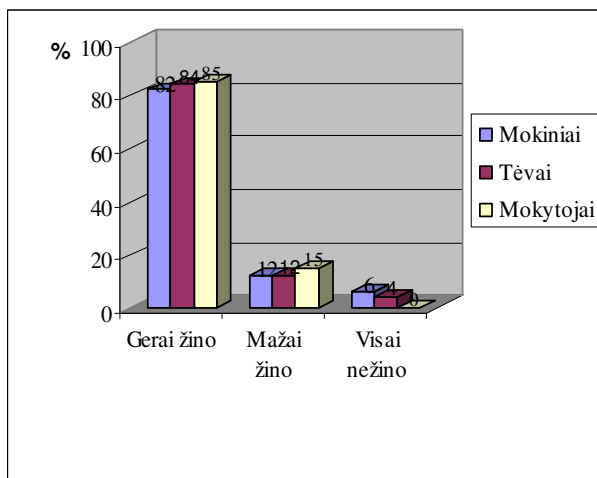
1 pav. Ar teisinis auklėjimas svarbus vaikui?

Ar vaiko teisiniam auklėjimui Jūs skiriate pakankamai dėmesio? Siekiant išsiaiškinti, ar tėvai ir mokytojai vaiko teisiniam auklėjimui skiria pakankamai dėmesio paaiškėjo, kad 60 proc. tėvų ir 45 proc. mokytojų skiria pakankamai dėmesio, 14 proc. tėvų ir 6 proc. mokytojų skiria daug dėmesio, 10 proc. tėvų skiria labai daug dėmesio, 47 proc. mokytojų skiria mažai dėmesio ir 6 proc. tėvų ir mokytojų skiria labai mažai dėmesio (2 pav.) Galima daryti prielaidą, kad tėvai labiau rūpinasi vaiko teisiniu auklėjimu, negu mokytojai.

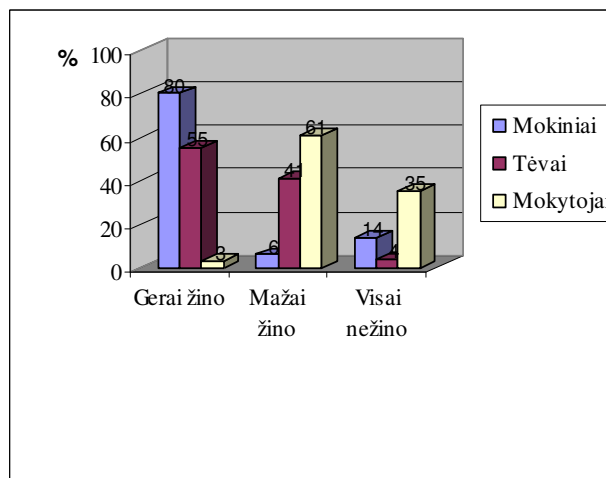

2 pav. Vaikų teisiniam auklėjimui skiriamas dėmesys

Ar vaikai žino savo teises ir pareigas? Mokslinėje literatūroje teigiama, jog vaikų teisinio auklėjimo pagrindą sudaro subjektinių teisių ir teisinių pareigų ryšys, todėl tyrimu aktualu išsiaiškinti, ar vienodai gerai vaikai žino savo teises ir pareigas, o taip pat atskleisti tėvų ir mokytojų nuomonę, ar egzistuoja tarpusavio ryšys tarp vaiko teisių ir pareigų. Gauti rezultatai rodo, kad vaikai beveik vienodai gerai žino savo teises (82 proc.) ir pareigas (80 proc.). Paaiškėjo, kad 12 proc. vaikų mažai žino savo teises, o pareigas mažai žino 6 proc. apklaustųjų. Visgi 6 proc. mokinių pažymėjo, kad visai nežino savo teisių ir 14 proc. teigė, kad visiškai nežinantys pareigų. Tėvų ir vaikų nuomonės beveik sutampa, net 84 proc. tėvų mano, kad jų vaikai gerai žino savo teises ir tik 4 proc. teigia, kad vaikai visai nežino savo teisių. Tačiau tik 55 proc. tėvų mano, kad vaikai gerai žino savo pareigas. Tyrimo metu statistiškai reikšmingas skirtumas pastebėtas lyginant mokytojų atsakymus su vaikų ir tėvų atsakymais. Kad vaikai gerai žino savo teises taip pat mano ir 85 proc. mokytojų, tačiau nė vienas mokytojas negalvoja, kad vaikai visiškai nežino savo teisių ir tik 3 proc. apklaustųjų atsakė, kad vaikai gerai žino savo pareigas (3 ir 4 pav.)

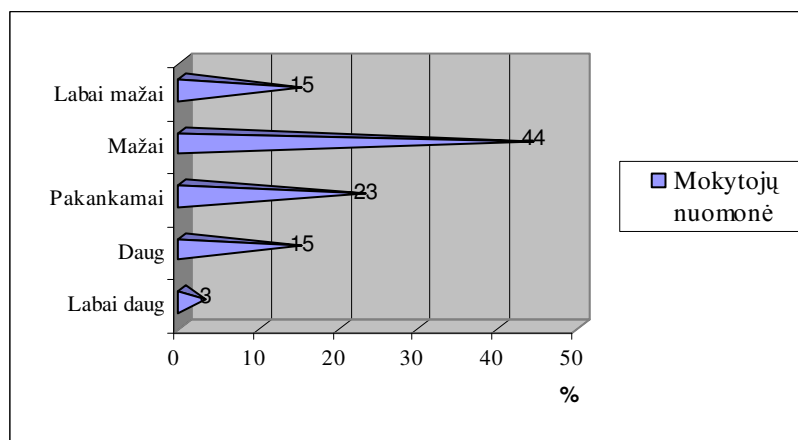

3 pav. Ar vaikai žino savo teises ?

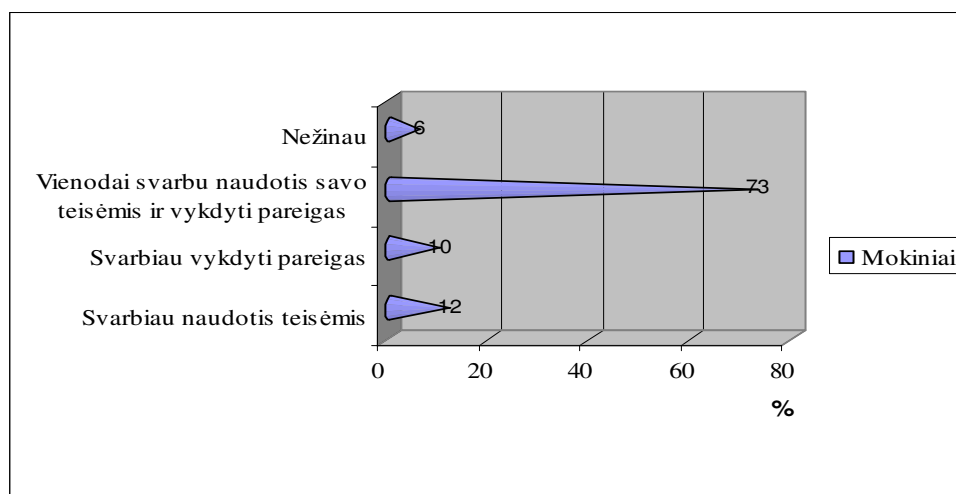
4 pav. Ar vaikai žino savo pareigas?

Ar vaikai yra pakankamai ugdomi atlikti pareigas ir atsakyti už savo poelgius?
Mokytojų nuomonę apie tai, kad vaikai blogai žino savo pareigas, patvirtina gauti atsakymai į klausimą, ar vaikai yra pakankamai ugdomi atlikti pareigas ir atsakyti už savo poelgius. Išsiaiškinta, kad tik 23 proc. mano, jog vaikai yra pakankamai ugdomi atlikti pareigas, mažuma (18 proc.) pažymėjo daug arba labai daug, o daugiau negu pusė respondentų (59 proc.) teigė mažai arba labai mažai (5 pav.). Tai rodo, kad mokiniams trūksta informacijos apie jų teises ir ypač apie pareigas, vadinasi yra pažeistas teisių ir pareigų balansas. Kadangi tik 3 proc. mokytojų ir 55 proc. tėvų pažymėjo, kad vaikai gerai žino savo pareigas, galima daryti prielaidą, kad vaikai labiau linkę atlikti pareigas namuose, nei mokykloje.

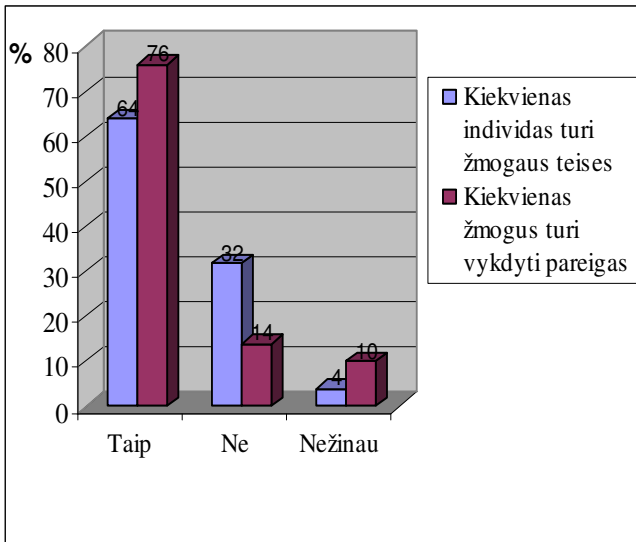
5 pav. Ar vaikai yra pakankamai ugdomi atlikti pareigas ir atsakyti už savo poelgius?

Taigi išanalizavus duomenis, nors ir nežymiai, bet paaiškėjo, kad vaikai geriau žino savo teises, nei pareigas. Taip pat tyrimo duomenys rodo, kad 12 proc. respondentų žmogaus teises laiko reikšmingesnėmis, negu pareigas, o 10 proc. mokinių pareigas laiko aukščiau žmogaus teisių ir daugiau negu pusė vaikų (73 proc.) suvokia, jog vienodai svarbu yra naudotis žmogaus teisėmis ir vykdyti pareigas (6 pav.).

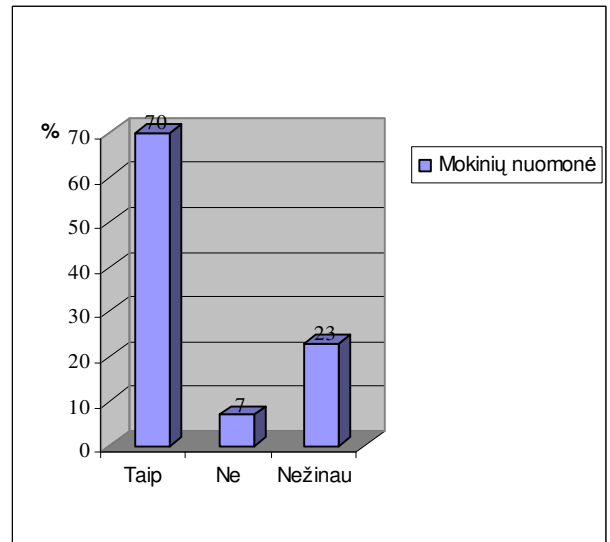

6 pav. Mokinių nuomonė apie teisių ir pareigų vienovę

Ar kiekvienas individas turi žmogaus teises ir ar kiekvienas žmogus turi vykdyti pareigas. Siekiant išsiaiškinti vaikų nuomonę apie žmogaus teises ir pareigas, mokinių buvo klausama, ar kiekvienas individas turi žmogaus teises ir ar kiekvienas žmogus turi vykdyti pareigas. Rezultatų analizė parodė, jog 64 proc. mokinių mano, kad kiekvienas individas turi žmogaus teises, 32 proc. mokinių teigia nežinantys, ir 4 proc. mokinių galvoja, kad žmogus iš vis neturi teisių. Į klausimą, ar kiekvienas žmogus turi vykdyti pareigas, teigiamai atsakė 76 proc. mokinių, 14 proc. teigė nežinantys ir 10 proc. atsakė, kad žmogus iš vis neturi pareigų (7 pav.). Be to, dauguma mokinių (70 proc.) teigia, kad norėtų daugiau sužinoti apie žmogaus teises ir pareigas (8 pav.). Tokie gauti rezultatai patvirtina aukščiau minėtą išvadą, kad vaikai gauna per mažai informacijos apie žmogaus teises ir pareigas, kad vaikų teisiniam švietimui yra skiriama per mažai dėmesio.

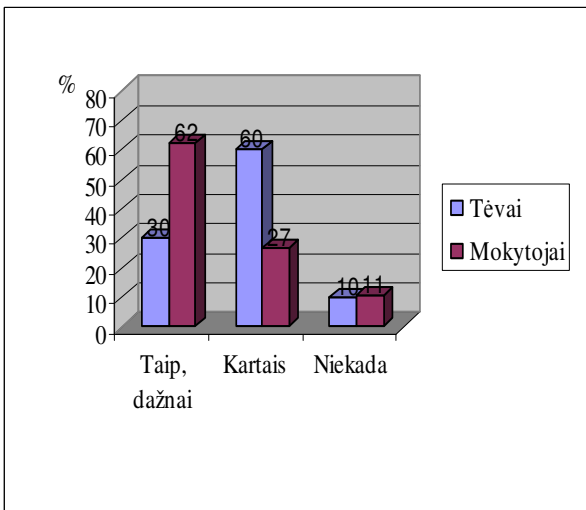

7 pav. Mokinių nuomonė apie žmogaus teises ir pareigas

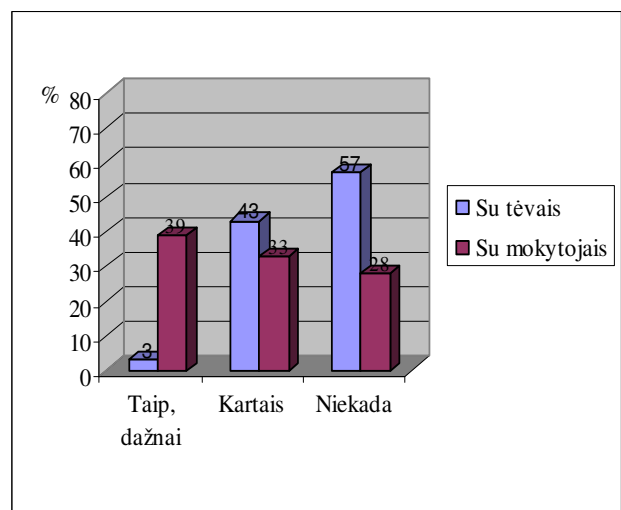

8 pav. Ar vaikai norėtų daugiau sužinoti apie žmogaus teises ir pareigas?

Nors tyrimo duomenys rodo, kad dauguma tėvų (90 proc.) ir mokytojų (89 proc.) dažnai arba kartais kalba su vaikais apie žmogaus teises ir pareigas, tačiau mokinių atsakymai rodo statiškai reikšmingą skirtumą lyginant jų atsakymus su tėvų ir mokytojų atsakymais. Paaiškėjo, kad mokykloje (67 proc.) rečiau negu teigia mokytojai, bet dažniau negu šeimoje (43 proc.) su vaikais kalbama apie žmogaus teises ir pareigas (9 ir 10 pav.).

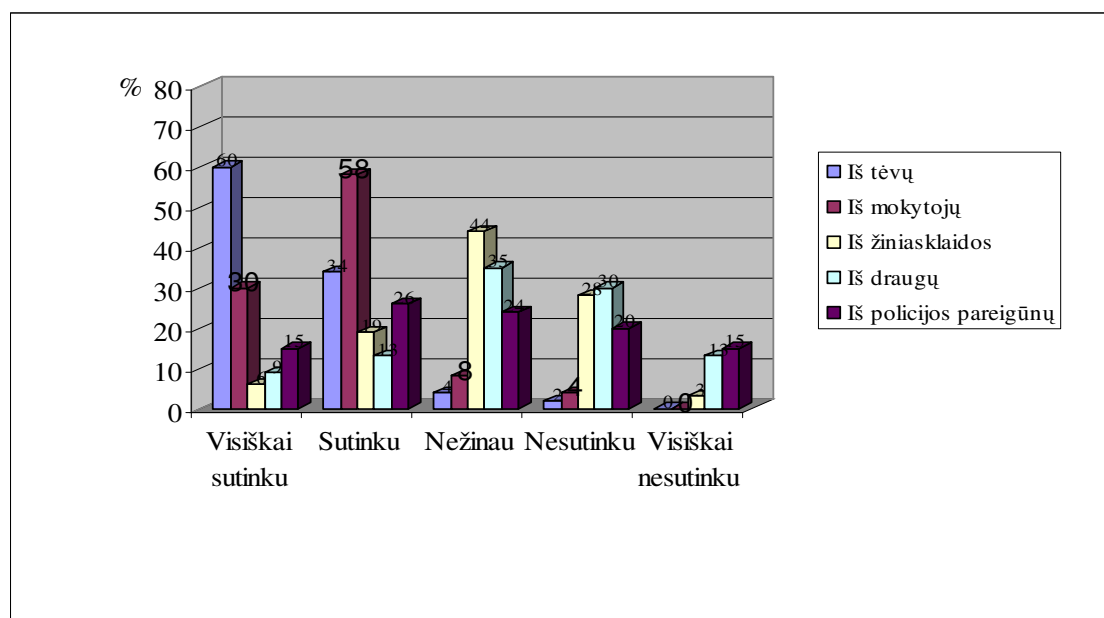

9 pav . Pokalbių su vaikais apie žmogaus teises ir pareigas dažnumas (tėvų ir mokytojų nuomonė)

10 pav. Pokalbių su vaikais apie žmogaus teises ir pareigas dažnumas (mokinių nuomonė)

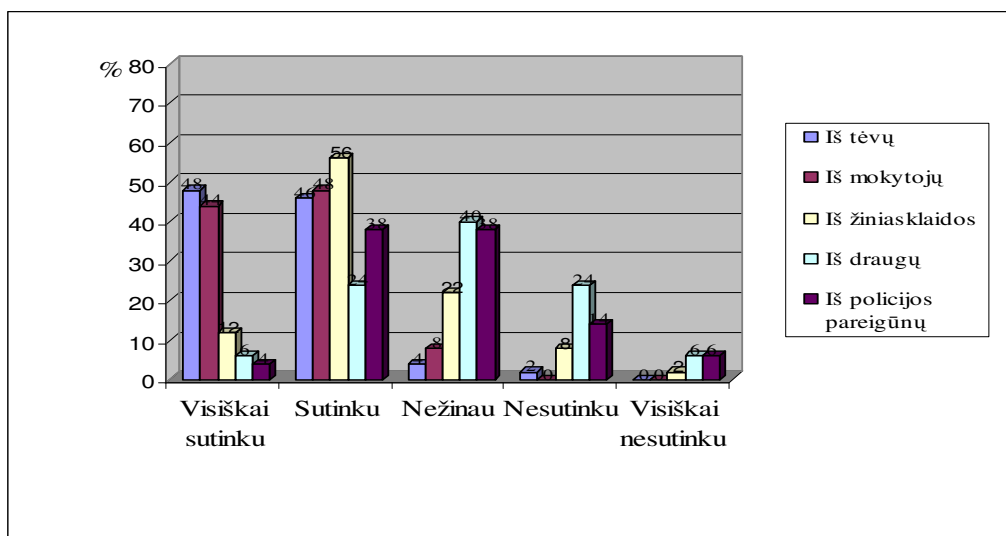
Iš kur vaikai sužino apie žmogaus teises ir pareigas? Žmogaus teisinis lavinimas neįmanomas be teisių ir pareigų mokymo. Teisinis auklėjimas yra sąmoningas ir kryptingas procesas, kuriame vaikas iš pradžių supažindinamas su teisės vertybėmis ir normomis, o vėliau jas interiorizuoja, todėl vaikų buvo klausiama, iš kur jie sužinojo apie žmogaus teises ir pareigas. Norint palyginti vaikų ir jų tėvų bei mokytojų nuomonę, pastarųjų dviejų respondentų grupių buvo klausiama, iš kur, jų nuomone, vaikai sužino apie žmogaus teises ir pareigas. Absoliuti dauguma mokinių (94 proc.) visiškai sutinka arba sutinka, kad apie žmogaus teises ir pareigas sužinojo iš tėvų; dar jų 88 proc. teigia, kad sužinoję iš mokytojų; 25 proc. - iš žiniasklaidos; 22 proc.- iš draugų; net 41 proc. - iš policijos pareigūnų(11 pav.)

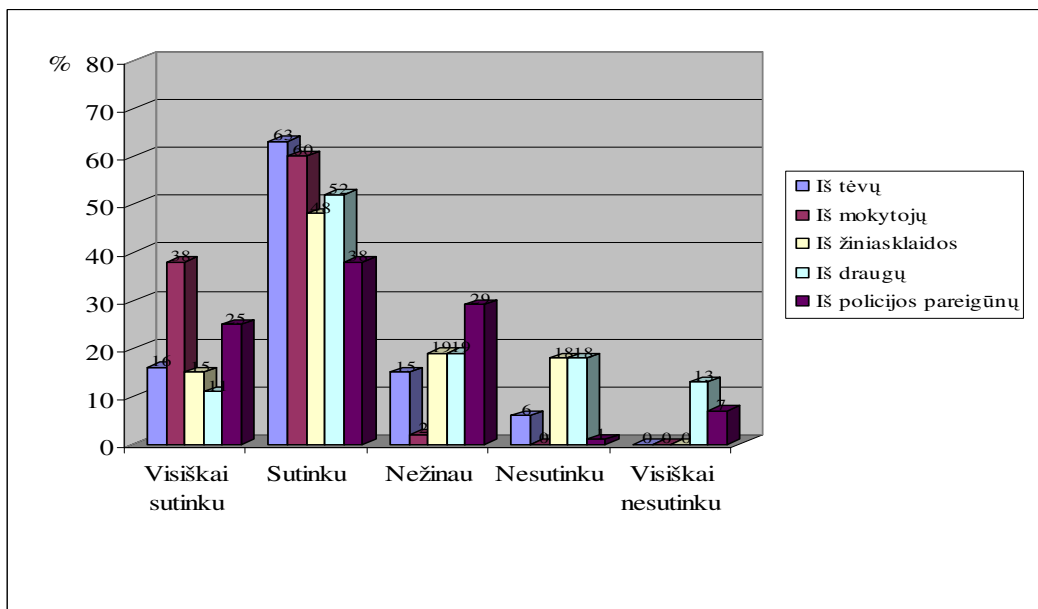
11 pav. Šaltiniai, iš kurių mokiniai sužinojo apie žmogaus teises ir pareigas

Dauguma tėvų (94 proc.) visiškai sutinka arba sutinka, kad suteikia vaikams informacijos apie žmogaus teises ir pareigas. Dar jie mano, kad informacijos apie žmogaus teises ir pareigas vaikai gauna iš mokytojų (92 proc.), iš žiniasklaidos (68 proc.), iš draugų (30 proc.) ir iš policijos pareigūnų (42 proc.). 79 proc. mokytojų visiškai sutinka arba sutinka, kad vaikai apie žmogaus teises ir pareigas sužino iš savo tėvų. Mokytojų požiūriu, vaikai apie žmogaus teises ir pareigas sužino iš mokytojų (98 proc.) ir iš žiniasklaidos, draugų ir policijos pareigūnų (63 proc.). Pastebėta, kad tėvų ir jų vaikų nuomonė sutampa, o vaikų ir mokytojų nuomonė išsiskiria. Vaikai, priešingai nei mokytojai, mano, jog daugiausiai apie teises ir pareigas jie sužino iš tėvų, o ne iš mokytojų. Didelė dalis mokytojų (48 proc.) ir tėvų (56 proc.) sutinka, kad vaikai apie teises ir pareigas sužino iš žiniasklaidos, o vaikai mano priešingai - beveik ketvirtadalis (22 proc.) mokinių teigia nežinantys

ir beveik trečdalis (38 proc.) nesutinka, kad apie žmogaus teises ir pareigas sužinojo iš žiniasklaidos. Todėl galima daryti prielaidą, kad tėvai ir mokytojai pervertina žiniasklaidos teigiamą vaikų teisinio auklėjimo vaidmenį, nes vaikų požiūriu žiniasklaida labai mažai įtakoja jų žinias apie žmogaus teises ir pareigas. Galima spėti, kad mokiniai nesidomi žiniasklaidos teikiama informacija arba nesugeba jos įsisąmoninti. Kadangi tiek mokinių (26 proc.), tiek tėvų (38 proc.), tiek mokytojų (38 proc.) nemaža dalis sutinka, kad apie teises ir pareigas vaikai sužino iš policijos pareigūnų, galima daryti prielaidą, jog policijos pareigūnai lankosi mokykloje ir supažindina vaikus su galiojančiomis teisės normomis arba vaikai yra padarę teisėtvarkos pažeidimų (12 ir 13 pav.).

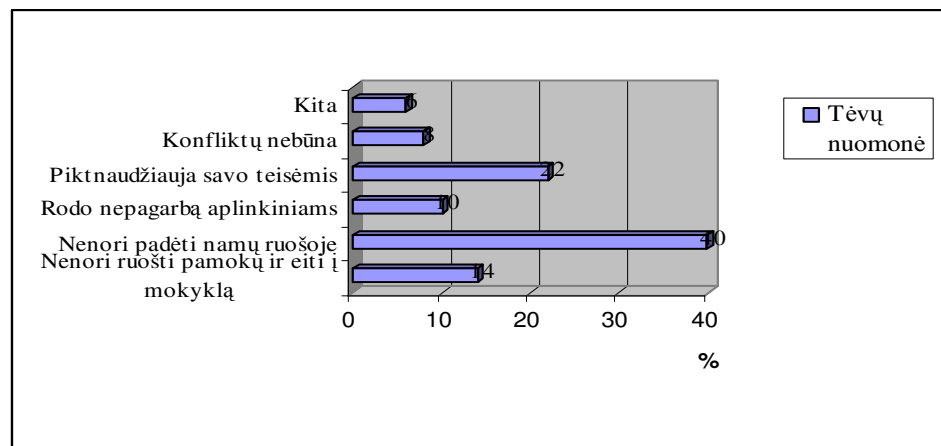
12 pav. Šaltiniai, iš kurių, tėvų nuomone, vaikai sužino apie žmogaus teises ir pareigas

13 pav. Šaltiniai, iš kurių, mokytojų nuomone, vaikai sužino apie žmogaus teises ir pareigas

Ar dažnai vaikai namuose ir mokykloje atsisikalbinėja pabrėždami savo teises?

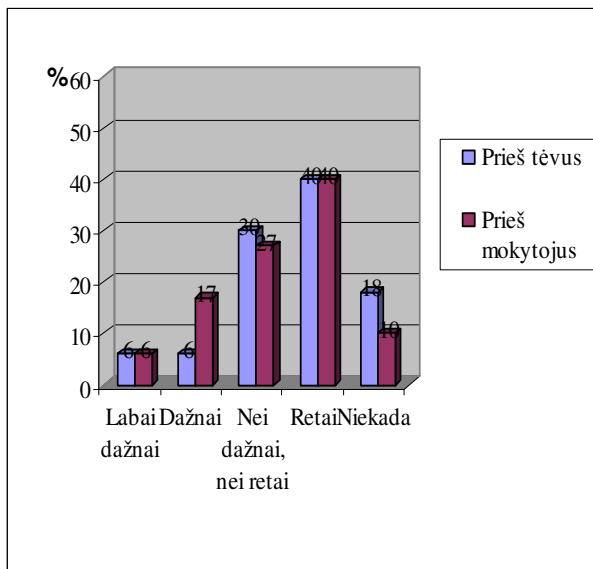
Analizuojant teisės aktus, reglamentuojančius teisinį auklėjimą ir vaiko socializacijos teisę, pastebėta, kad vaikų teisės yra labai išplėstos. Įstatymuose, vaiko teisių gynimo institucijose akcentuojama, jog nevalia vaiko ne tik mušti, bet ir griežčiau įspėti, pabarti ar pamokyti, skirti jo jėgoms ir sugebėjimams tinkamų darbelių, priminti vaikų pareigas tėvams, mokyklai, aplinkai. Todėl galima daryti prielaidą, jog vaikai savo teisėmis nevaržomai gali piktnaudžiauti. Kad patikrint minėtą prielaidą, atliekant tyrimą buvo siekta išsiaiškinti, kaip dažnai vaikai atsisikalbinėja prieš tėvus ir mokytojus pabrėždami savo teises. Taip pat siekiant palyginti tiriamųjų nuomones, vaikų ir tėvų bei vaikų ir mokytojų tarpusavio santykius, tie patys klausimai buvo pateikti ir mokiniams. Aktualu išsiaiškinti, ar vaikai namuose turi savo pareigų, ar mokykloje vykdo pareigas ir dėl ko vyksta konfliktai su aplinkiniais. Paaiškėjo, kad tik 8 proc. tėvų atsakė, kad konfliktų nebūna. Konfliktai šeimoje dažniausiai kyla todėl, kad vaikai nenori padėti tėvams namų ruošoje (40 proc.) ir piktnaudžiauja savo teisėmis (22 proc.) (14 pav.). Siekiant sužinoti, ar vaikai namuose turi savo pareigų, paaiškėjo, kad 78 procentai tėvų mano, kad jų vaikai turi namuose pareigų, tačiau 16 proc. teigė nežinantys ir 6 proc. atsakė, kad jų vaikai namuose neturi jokių pareigų. Galima daryti išvadą, jog dalis tėvų (22 proc.) nelabai žino vaikų pareigas ir tai patvirtina teorinėje dalyje minėtą išvadą, jog teisiniam tėvų švietimui taip pat reikia skirti daugiau dėmesio.

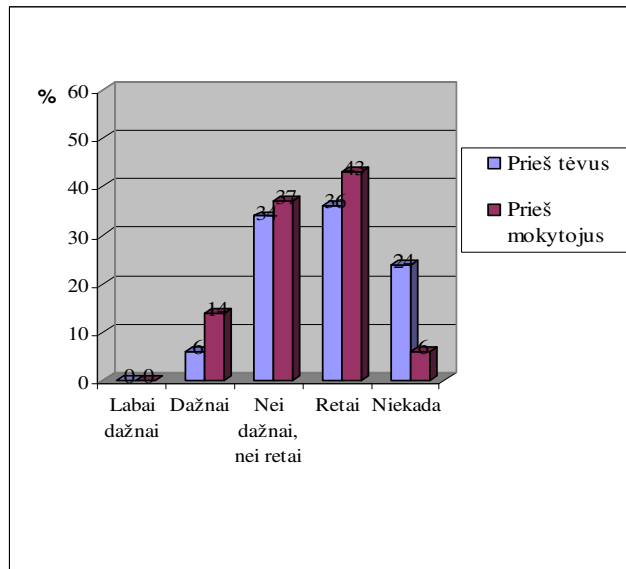
14 pav. Konfliktų su vaikais priežastys

Siekiant išsiaiškinti, kaip dažnai vaikai atsisikalbinėja prieš tėvus ir mokytojus, nė vienas mokinys neatsakė, kad atsisikalbinėja labai dažnai, tačiau 6 proc. tėvų bei mokytojų teigė, kad vaikai labai dažnai atsisikalbinėja, pabrėždami savo teises. Galima teigti, kad didelė dalis mokinių negerbia tėvų ir pedagogų, nepadeda tėvams namų ruošoje, nes tik 24 proc. mokinių teigia niekada neatsikalbinėjantys prieš tėvus ir tik 6 proc. mokinių niekada neatsikalbinėja prieš mokytojus. Tėvų

ir mokytojų atsakymai nedaug skiriasi nuo mokinių atsakymų. Tik 18 proc. tėvų ir 10 proc. mokytojų atsakė, kad vaikai niekada neatsikalbinėja pabrėždami savo teises (15, 16 pav.). Gauti rezultatai patvirtina anksčiau minėtą prielaidą, kad didelė dalis vaikų iš tikrųjų piktnaudžiauja savo teisėmis.

15 pav. Tėvų ir mokytojų nuomone, kaip dažnai vaikai atsikalbinėja pabrėždami savo teises

16 pav. Vaikų nuomone, kaip dažnai jie atsikalbinėja pabrėždami savo teises

Kokias pareigas vaikai stengiasi vykdyti dažniausiai? Vaikas yra visuomenės narys ir naudodamasis savo teisėmis turi laikytis nustatytų elgesio normų, gerbti kitų žmonių teises ir laisves. Siekiant išsiaiškinti, ar vaikai laikosi nustatytų elgesio taisyklių ir vykdo pareigas, mokiniai buvo prašomi pažymėti, kaip dažnai jie stengiasi klausyti tėvų ir mokytojų, padėti tėvams, gerbti kitus šeimos narius, nepažeidinėti kitų vaikų teisių, laikytis drausmės, saugoti ir tausoti gamtą, istorijos ir kultūros vertybes.

1 lentelė. Tėvų, mokinių ir mokytojų nuomonė, kokias pareigas vaikai stengiasi vykdyti dažniausiai %

	Visada			Kartais			Niekada		
	Vaikai	Tėvai	Mokytojai	Vaikai	Tėvai	Mokytojai	Vaikai	Tėvai	Mokytojai
Klausyti savo tėvų	43	49	10	53	45	90	4	6	0
Klausyti mokytojų	10	75	0	90	25	100	0	0	0

1 lentelės tęsinys kitame puslapyje

	Visada			Kartais			Niekada		
	Vaikai	Tėvai	Mokytojai	Vaikai	Tėvai	Mokytojai	Vaikai	Tėvai	Mokytojai
Nepažeidinėti kitų vaikų teisių	43	75	9	43	22	80	14	3	11
Gerbti kitus šeimos narius	93	94	0	7	5	100	0	1	0
Padėti tėvams	87	30	18	13	62	82	0	8	0
Padėti kitiems šeimos nariams	73	55	22	20	37	78	7	8	0
Laikytis drausmės mokykloje	23	90	0	77	10	79	0	0	21
Laikytis drausmės viešose vietose (pvz. gatvėje, autobuse)	30	46	0	63	47	79	7	7	21
Saugoti istorijos vertybes, kultūros vertybes	40	84	22	47	12	55	13	4	23
Nešiukšlinti gatvėje	37	39	31	50	49	43	13	12	26
Prižiūrėti gamtą	33	36	20	60	51	76	7	13	4

Siekiant gauti kuo išsamesnius rezultatus tas pats klausimas buvo užduotas ir tėvams bei mokytojams. Gauti rezultatai parodė, kad vaikai visada stengiasi gerbti kitus šeimos narius (93 proc.) ir stengiasi padėti tėvams (87 proc.). Daugiau negu pusė (53 proc.) mokinių tik kartais stengiasi klausyti tėvų, ir dauguma (90 proc.) tik kartais, o ne visada klauso mokytojų. Vaikų pareiga yra laikytis priimtų elgesio normų mokymo, auklėjimo įstaigose ir viešose vietose, tačiau tik beveik ketvirtadalis (23 proc.) apklaustųjų teigia, kad visada laikosi drausmės mokykloje ir beveik trečdalis (30 proc.) viešose vietose. Nors visi vaikai privalo gerbti ir tausoti kultūros ir istorijos vertybes, gamtą, visuomenės ir privačią nuosavybę, bet tik 40 proc. mokinių visada saugo istorijos ir kultūros vertybes ir tik trečdalis (33 proc.) apklaustųjų visada stengiasi prižiūrėti gamtą. Visi vaikai turi gerbti kitus vaikus ir nepažeidinėti kitų vaikų teisių ir teisėtų interesų, o tik mažiau negu pusė (43 proc.) mokinių atsakė, kad visada stengiasi nepažeidinėti kitų vaikų teisių ir 14 proc. atsakė, kad niekada nesistengia nepažeisti kitų vaikų teisių. Tyrimo rezultatai rodo statistiškai reikšmingą skirtumą, daugiau negu pusė (75 proc.) tėvų galvoja, kad vaikai visada stengiasi klausyti mokytojų ir nepažeisti kitų vaikų teisių ir net 90 proc. tėvų mano, kad vaikai visada laikosi drausmės mokykloje (1 lentelė). Mokytojų nuomonė prieštarauja tėvų nuomonei, nes absoliučiai visi mokytojai teigia,

kad vaikai tik kartais klauso mokytojų ir nė vienas mokytojas nemano, kad vaikai visada stengiasi laikytis drausmės mokykloje. Todėl galima daryti išvadą, kad tėvai nesidomi arba yra per mažai informuojami apie vaikų elgesį mokykloje. Jaučiamas atotrūkis tarp tėvų ir mokytojų, trūksta tarpusavio bendravimo ir bendradarbiavimo.

Kas ir kaip dažnai vaikus pravardžiuoja, tyčiojasi ar kitaip negražiai su jais elgiasi?

Žmogaus teisių pamatas yra žmogaus orumo puoselėjimas, kadangi žmogaus teisės pirmiausia susijusios su žmogaus orumo gynimu. Siekiant sužinoti, ar yra gerbiamos vaikų teisės, jų orumas mokiniai buvo klausiami, kas ir kaip dažnai juos pravardžiuoja, tyčiojasi ar kitaip negražiai su jais elgiasi.

2 lentelė. Vaikus pravardžiuoja, tyčiojasi iš jų ir kitaip negražiai su jais elgiasi %

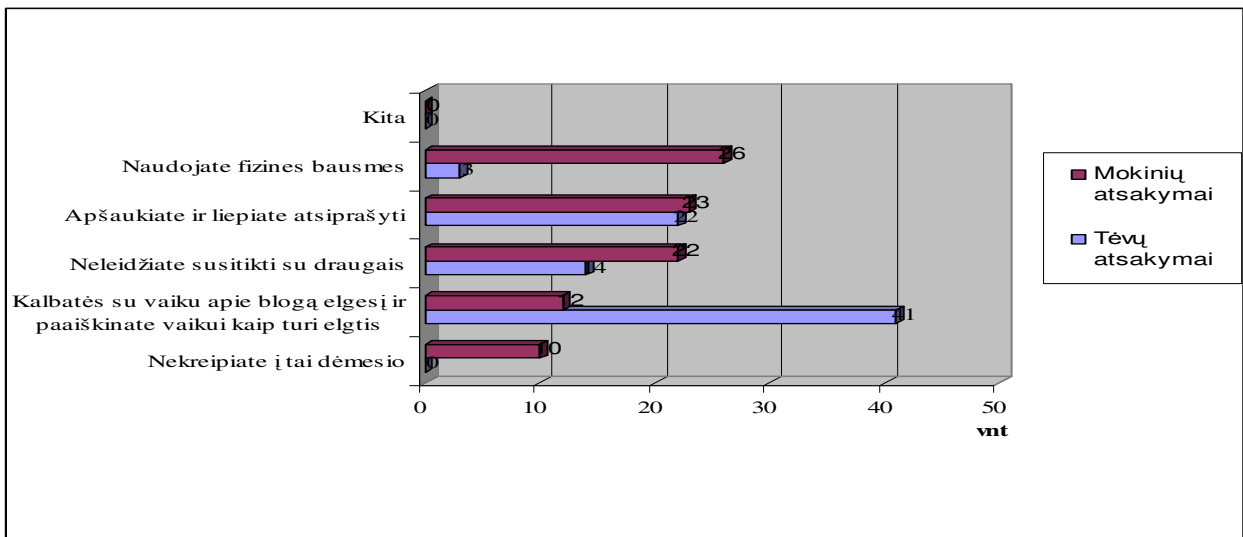
	Labai dažnai	Dažnai	Niekada	Retai	Labai retai
Tėvai	0	0	88	8	4
Kiti šeimos nariai	0	11	63	23	3
Mokytojai	0	7	61	12	20
Draugai	0	23	17	44	16
Bendraklasiai	2	22	26	27	23
Kiti mokiniai	0	20	27	17	36
Kaimynai	0	4	79	11	8
Nepažįstami žmonės	4	0	66	8	22

Gauti rezultatai parodė, jog dažniausiai vaikai yra įžeidžiami mokykloje. Paaiškėjo, jog dažniausiai vaikų orumą pažeidžia draugai, bendraklasiai ir kiti mokiniai. Abipusė mokinių ir mokytojų pagarba yra būtina, tačiau, anot mokinių, net 7 proc. mokytojų dažnai, 12 proc. retai ir 20 proc. labai retai vaikus pravardžiuoja, tyčiojasi ar kitaip negražiai su vaikais elgiasi. Labiausiai vaikus gerbia tėvai, net 88 proc. tėvų niekada nepravardžiuoja, nesityčioja iš savo vaikų. Vaikų pareiga yra gerbti kitus šeimos narius, bet taip pat kitų šeimos narių pareiga yra gerbti vaikus, tačiau tyrimo metu gauti rezultatai rodo, kad 26 proc. šeimos narių retai arba labai retai stengiasi nepažeisti vaikų teisės į orumą. Rezultatų analizė rodo, kad net nepažįstami žmonės ar kaimynai kartais vaikus pravardžiuoja, tyčiojasi iš jų ar kitaip negražiai su jais elgiasi (2 lentelė). Galima daryti išvadą, jog ne tik vaikai, bet ir suaugusieji nevykdo savo pareigų, nes vieno asmens teisė reiškia kito asmens pareigą. Socializacija teise - tai procesas, kuriame asmenybė įsisavina teisingo elgesio modelius. Vaikai bendravimo, elgesio mokosi iš suaugusiųjų, todėl galima daryti prielaidą, kad jie negerbia

mokytojų, bendraklasių, todėl kad nėra užtikrinamos ir saugomos jų teisės mokykloje. Čia jie nesijaučia saugūs ir pilnateisiai bendruomenės nariai.

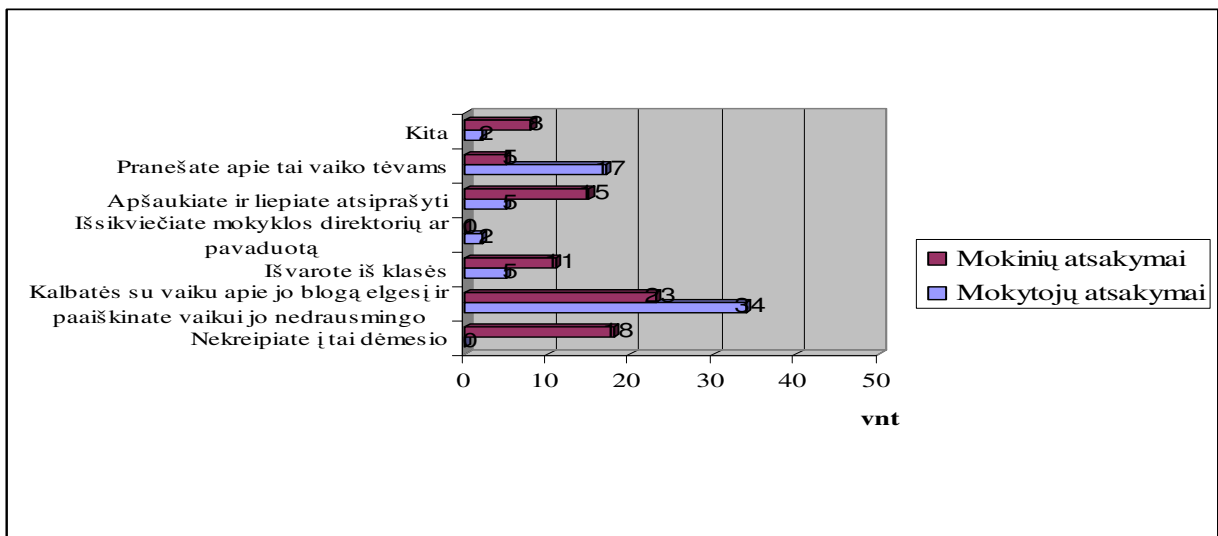
Koks tėvų ir mokytojų elgesys, kai vaikas pažeidžia drausmę ar nevykdo savo pareigų?

Teorinėje dalyje minėta, kad teisinis žmogaus lavinimas neįmanomas be teisių ir pareigų mokymo, jų žinojimo ir įsisąmoninimo. Kadangi tyrimo duomenys rodo, kad net 62 proc. mokytojų ir 30 proc. tėvų labai dažnai ir 27 proc. mokytojų ir 60 proc. tėvų (žr. 8 pav.) kartais kalba su vaikais apie žmogaus teises ir pareigas, o 80 proc. mokinių (žr. 4 pav.) teigia gerai žinantys savo pareigas, todėl galima teigti, kad vaikai nesugeba jų įsisąmoninti ir teisės normomis vadovautis kasdieniniame gyvenime. Galima daryti prielaidą, kad tėvai ir mokytojai teisiškai auklėdami vaikus naudoja netinkamas teisinio auklėjimo priemones ir metodus. Kiekvieno vaiko pareiga laikytis priimtų elgesio taisyklių ir šeimoje ir mokykloje, tačiau tyrimo rezultatai parodė, kad ne visada vaikai klauso tėvų ir pedagogų, dažnai pažeidžia kitų vaikų teises. Siekiant išsiaiškinti, kaip tėvai ir mokytojai elgiasi, kokias teisinio auklėjimo priemones ir metodus naudoja, kai vaikai nevykdo savo pareigų, t.y. nesilaiko priimtų elgesio normų, paaiškėjo, kad iš 60 apklaustų pedagogų, 34 mokytojai ir iš 80 apklaustų tėvų, 41 tėvas naudoja sakytinius ir stimuliacinius metodus, t.y. kalbasi su vaiku apie blogą elgesį ir paaiškina, kaip vaikas turi tinkamai elgtis. Mažuma tėvų (14 iš 80) siekia parodyti vaikams, kad pareigų nevykdymas virsta atitinkamų teisių praradimu ir už blogą elgesį neleidžia vaikams susitikti su draugais. Teorinėje dalyje buvo minėta, jog teisinio auklėjimo priemonės yra žodis, kalba, tikslingų veiksmų atlikimas ir teisėto elgesio pavyzdys. Tyrimo metu išsiaiškinta, kad iš 80 apklaustų tėvų, 22 tėvai pažymėjo, kad apšaukia vaikus už blogą elgesį ir liepia atsiprašyti bei 14 neleidžia susitikti su draugais. Taip pat paaiškėjo, jog 3 iš 80 tėvų vis dar naudoja vaikų auklėjimui fizines bausmes (17 pav.).

17 pav. Tėvų elgesys, kai vaikas namuose pažeidžia drausmę ar nevykdo savo pareigų

Iš mokytojų atsakymų analizės gauti rezultatai parodė, kad 17 iš 60 apklaustų respondentų apie vaiko nedrausmingą elgesį praneša vaiko tėvams ir iš tų 17 mokytojų 5 mokytojai išvaro vaiką iš klasės. Mažuma (2 mokytojai) išsikviečia mokyklos direktorių ar pavaduotoją. Apšaukia ir liepia atsiprašyti - pažymėjo 5 pedagogai ir 2 pedagogai parašė savo atsakymą: jei pirmas išpėjimas nepada, naudojamos visos išvardintos priemonės: išvartymas iš klasės, pranešimas mokyklos direktoriui, pavaduotojui ar vaiko tėvams, pokalbis su vaiku apie nedrausmingo elgesio pasekmes. Siekiant išsiaiškinti, ar mokytojų ir tėvų atsakymai yra tikslūs, tas pats klausimas pateiktas ir mokiniams. Tyrimo rezultatai rodo statistiškai reikšmingą skirtumą tarp mokytojų, tėvų ir vaikų atsakymų. Priešingai nei mano tėvai ir mokytojai, vaikai teigia, kad tėvai (12 iš 80 mokinių) ir mokytojai (23 iš 80 mokinių) kalbasi su vaiku apie blogą elgesį ir paaiškina, kaip reikia teisingai elgtis. Iš minėtų 23 mokinių 11 atsakė, jog mokytojai už blogą elgesį juos išvaro iš klasės. Daugiau negu pusė mokinių (45 iš 80) pažymėjo du atsakymų variantus, kad tėvai dažniausiai už blogą elgesį neleidžia susitikti su draugais ir apšaukia bei liepia atsiprašyti. Nė vienas iš apklaustų tėvų ir mokytojų neatsakė, kad nekreipia į vaiko blogą elgesį dėmesio. Vaikai tvirtina priešingai - beveik ketvirtadalis (23 proc.) mokinių pažymėjo, kad į vaikų nedrausmingą elgesį mokytojai nekreipia dėmesio ir 10 iš 80 mokinių teigia, jog tėvai nekreipia į tai dėmesio. 10 proc. mokinių įrašė savo atsakymą teigdami, kad mokytojai išsikviečia socialinį pedagogą arba atsakė: „patys rėkia ir liepia mums tylėti“. Mokinių atsakymai patvirtina jau anksčiau minėtą prielaidą, kad tėvų ir mokytojų teisiniam švietimui yra skiriama per mažai dėmesio, nes, vaikų nuomone, nemaža dalis tėvų (26 iš 80) naudoja fizines bausmes, kaip vaikų teisinio auklėjimo priemones (18 pav.).

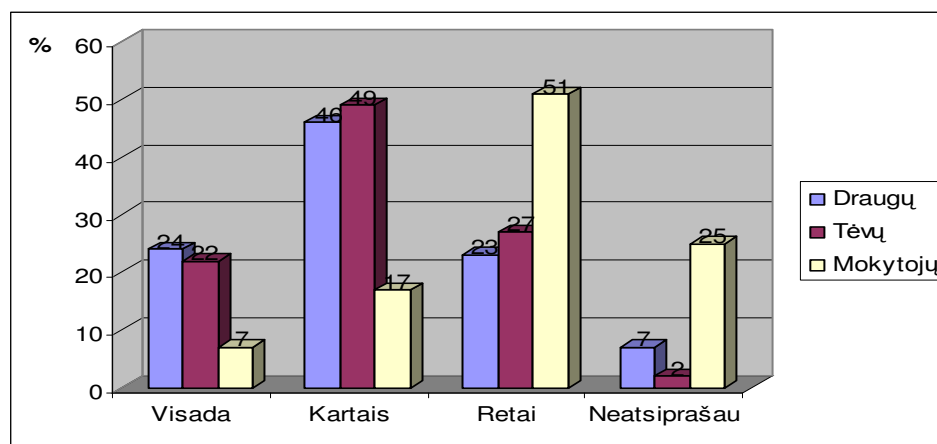

18 pav. Mokytojų elgesys, kai vaikai mokykloje pažeidžia drausmę pamokų metu

Galima daryti išvadą, kad daugiau negu pusė tėvų ir mokytojų pasirenka neteisingas vaikų teisinio auklėjimo priemones ir metodus. Šaukimas, išvartymas iš klasės - nėra teigiamo elgesio ar pavyzdžio demonstravimas ir tai neigiamai veikia vaikų teisinės sąmonės formavimąsi. Norint, kad vaikas laikytųsi teisės normų reikalavimų tėvai, pedagogai taip pat privalo elgtis teisėtai ir vadovautis teisės principais kasdieniniame gyvenime. Dalis tėvų ir mokytojų į vaikų blogą elgesį nekreipia dėmesio, todėl vaikams nėra formuojamas teisinės atsakomybės jausmas, jie nėra mokomi gerbti suaugusiuosius ir kitus vaikus pamokų metu. Nors ir nedaug, bet yra tėvų, kurie kaip vaikų drausminimo būdą naudoja fizines bausmes ir taip pažeidžia savo vaikų teises. Fizinės bausmės - neteisinga vaikų auklėjimo priemonė, nes tik tikslingų veiksmų atlikimas, teisėto elgesio pavyzdys gali padėti vaikui suvokti ir įsisąmoninti, koks yra teisėtas ir koks neteisėtas elgesys. Teorinėje dalyje minėta, jog vaikai stebėdami, žaisdami, mėgdžiodami atitinkamą vaidmenį išmoksta atlikti pareigas ir realizuoti savo teises, įgyti nuostatas, siekius, atitinkančius tą vaidmenį, ir įsisavina socialinio elgesio normas, todėl galima daryti prielaidą, kad tėvų mušami vaikai ir patys ateityje naudosis fizines bausmes kaip teisinio auklėjimo priemones arba pažeis kitų vaikų teises, nes sieks apginti savo teises neteisėtais veiksmais.

Ar dažnai vaikai atsiprašo tėvų, mokytojų ir draugų? Teisinis elgesys yra teisinės kultūros struktūrinis elementas, išreiškiantis normų ir vertybių atitikimo laipsnį, pasiektą visuomenės narių sugyvenimo ir teisės socialinio veiksmingumo lygį. Elgtis sąžiningai ir teisingai nėra vien moralinė pareiga, tai ir teisinė pareiga, už kurios nevykdymą atsiranda teisinė atsakomybė.

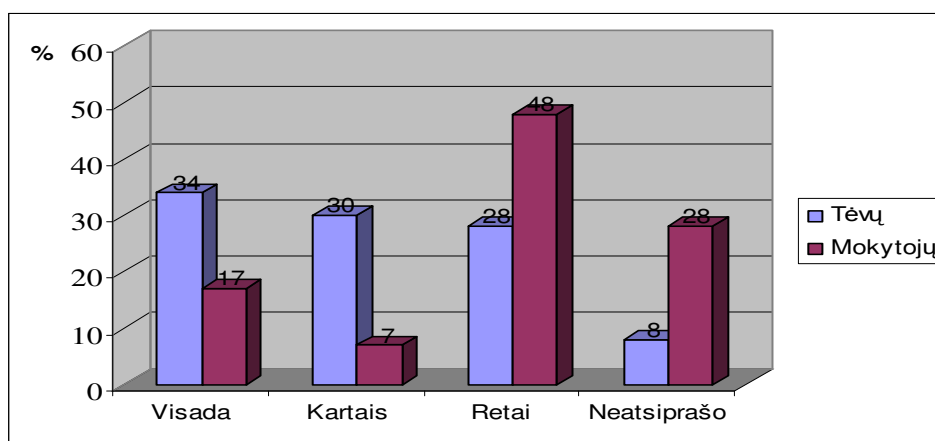
Tyrimo metu išaiškėjo, kad vaikai dažnai nevykdo savo pareigų, todėl aktualu išsiaiškinti, ar vaikai moralės principais vadovaujasi asmeniniame gyvenime ir jaučia teisinę atsakomybę už savo poelgius. Abipusė mokinių ir suaugusiųjų pagarba yra būtina. Bendravimo stilius ir mandagumo lygis - puikūs šios pagarbos rodikliai. Iš tiriamųjų buvo siekiama sužinoti, ar vaikai atsiprašo už teisės normų reikalavimų pažeidimus. Išsiaiškinta, kad tik beveik ketvirtadalis (apie 23 proc.) mokinių visada ir beveik pusė respondentų (apie 47 proc.) kartais atsiprašo savo draugų ir tėvų (19 pav.).

19 pav. Mokinių nuomonė kaip dažnai jie atsiprašo tėvų, mokytojų ir draugų

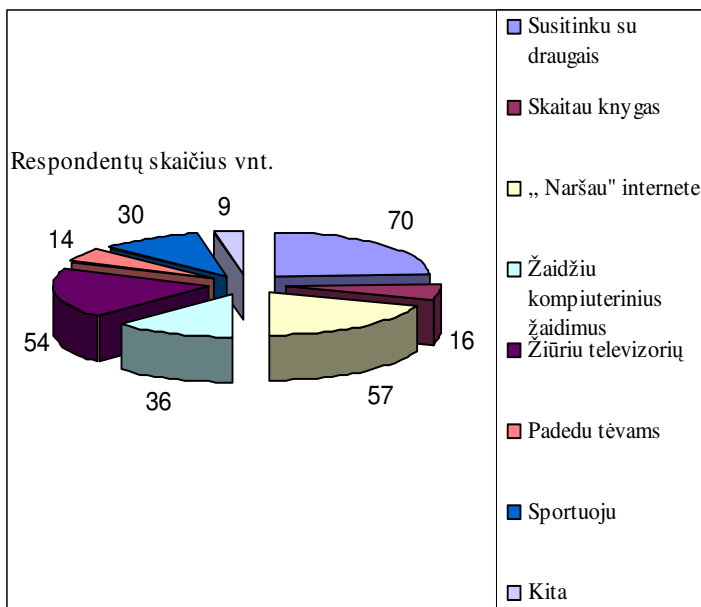
Statistiškai reikšmingo skirtumo tarp mokinių ir tėvų bei mokytojų nuomonės nepastebėta, nes 34 proc. tėvų ir 17 proc. mokytojų teigia, kad vaikai visada atsiprašo. 30 proc. tėvų ir 7 proc. mokytojų pažymėjo kartais ir 36 proc. tėvų ir net 76 proc. mokytojų atsakė, kad vaikai retai arba iš vis neatsiprašo už blogą ir nedrausmingą elgesį (20 pav.). Mokinių atsakymai iš dalies patvirtino mokytojų ir tėvų atsakymus, nes tėvų visada atsiprašo 22 proc. vaikų, o mokytojų 7 proc. mokinių. Kartais tėvų atsiprašo 48 proc., o mokytojų 17 proc. ir net 79 proc. vaikų retai arba iš vis neatsiprašo mokytojų. Taigi paaiškėjo, kad vaikai dažniausiai atsiprašo tėvų, draugų, o rečiausiai mokytojų, todėl galima daryti išvadą, kad vaikai sau labiau reikšmingais laiko bendraamžius, tėvus, o mažiausiai vertina mokytojus. Galima daryti prielaidą, kad mokiniai mokytojo nelaiko autoritetu, svarbiu asmeniu ar sektinu pavyzdžiu, kuriam reikia rodyti pagarbą. Šeima, mokykla, visuomenės informavimo priemonės yra ta terpė, kurioje vaikas susipažįsta su savo teisėmis, pareigomis, elgesio taisyklėmis ir formuojasi savo vertybių sistema. Siekiant išugdyti teisiškai išprususį žmogų labai svarbu, kad šeimoje, mokykloje vaikas jaustųsi saugus, pasitikėtų tėvais bei mokytojais. Svarbu, kad

tarp auklėtojo ir auklėtinio vyktų dialogas, bet tyrimo rezultatai rodo, kad tarp mokytojų ir mokinių yra gilus atotrūkis, todėl galima teigti, kad vaikai menkai pasitiki mokytojais.

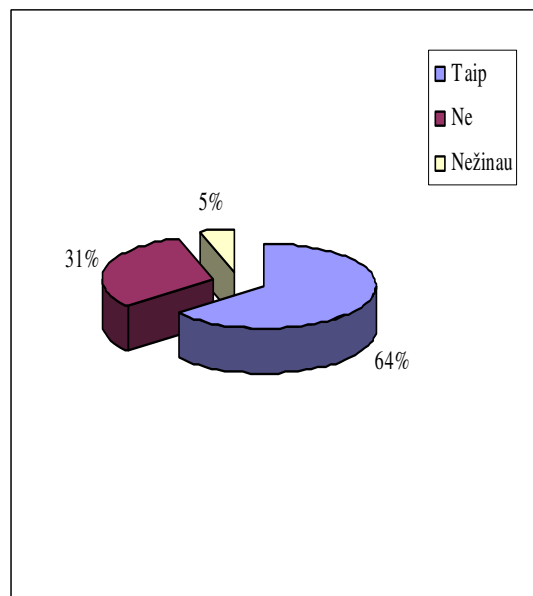

20 pav. Tėvų ir mokytojų nuomonė apie vaikų atsiprašymo dažnumą

Ką vaikai veikia laisvalaikiu? Dažnai girdime, jog teisinio auklėjimo spragas rodo didelis vaikų ir paauglių nusikalstamumas. Mūsų visuomenėje yra pakankamai daug problemų, lemiančių vaikų nusikalstamą elgesį: žiniasklaidos propaguojamas smurtas, skurdas, vaiko teisių pažeidimai, neužimtumas. Kadangi laisvalaikis – tai viena iš sąlygų plėtoti paauglių saviraišką ir gerinti asmenybės socializaciją, mokinių buvo klausama, ką jie veikia laisvalaikiu. Išsiaiškinta, kad dauguma respondentų (70 iš 80 mokinių) dažniausiai susitinka su draugais. Daugiau negu pusė (57 iš 80 mokinių) jų „naršo“ internete ir beveik tiek pat (54 iš 80 mokinių) žiūri televizorių. Mažiausiai vaikai laisvalaikiu yra linkę skaityti knygas (16 iš 80 mokinių), sportuoti (30 iš 80 mokinių) ir padėti tėvams namų ruošoje (14 iš 80 mokinių) (21 pav.). Į klausimą, ar mokiniai dalyvauja užklausinėje veikloje teigiamai atsakė 63 % respondentų, o 37% neigiamai (22 pav.). Taigi galima teigti, jog vaikų užimtumas laisvalaikiu nėra tobulas. Reikia skatinti kitokią vaikų aktyvumą (sportas, menai), mokyti naudotis kitais informacijos šaltiniais (knygos, laikraščiai, žurnalai), taip mažinant laisvo laiko televizoriaus žiūrėjimui, skatinant įvairiapusį asmenybės vystymąsi. Darbas, sportas užgrūdina vaikus fiziškai, išugdo valią bei ištvėrę. Dažnai darbas vaikus auklėja geriau nei žodis. Užsiėmimas kuo nors prasmingu, teigiama veikla padeda vaikams išvengti negatyvių draugijų ir netinkamos veiklos, todėl būtina rimčiau susirūpinti vaikų sportinės, darbinės, kūrybinės ir kitokios veiklos gerinimu.

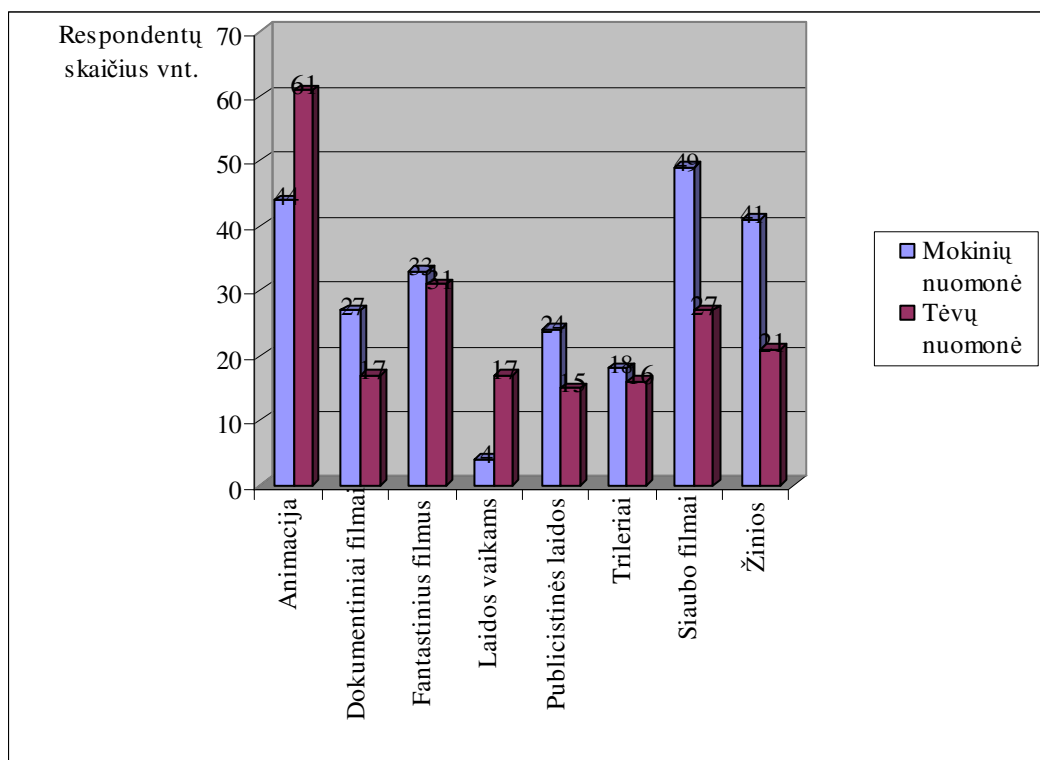

21 pav. Ką vaikai veikia laisvalaikiu?

22 pav. Ar mokiniai dalyvauja užklausinėje veikloje?

Kadangi vaikų nusikalstamą elgesį lemia ne tik vaikų neužimtumas, bet ir žiniasklaida, kuri dažniausiai atlieka ne teigiamo auklėtojo vaidmenį, o neigiamai veikia vaikų teisinės sąmonės formavimąsi, mokinių buvo klausama, kokias televizijos laidas žiūri dažniausiai. Paaiškėjo, kad dažniausiai daugiau negu pusė (49 iš 80) mokinių žiūri siaubo filmus, šiek tiek mažiau (41 iš 80) - žinias ir animaciją (44 iš 80) bei fantastinius filmus (33 iš 80). Rečiausiai vaikai žiūri laidas vaikams (4 iš 80) ir trilerius (18 iš 80) bei publicistines laidas (24 iš 80). Siekiant sužinoti, ar tėvai kontroliuoja ir žino vaikų žiūrimumą televizijos laidas, paaiškėjo, kad mokinių ir tėvų nuomonės beveik nesiskiria. Dauguma tėvų (61 iš 80) teigia, kad vaikai dažniausiai žiūri animaciją ir fantastinius filmus (41 iš 80), šiek tiek mažiau (27 iš 80) siaubo filmus. Rečiausiai, tėvų nuomone, vaikai žiūri publicistines laidas (15 iš 80), trilerius (6 iš 80) ir laidas vaikams bei dokumentinius filmus (17 iš 80) (23 pav.).

23 pav. Vaikų dažniausiai žiūrimos televizijos laidos

Kadangi vaikai dažniausiai žiūri animaciją ir siaubo filmus, galima daryti prielaidą, kad mokinių žiūrimos televizijos laidos neigiamai veikia vaikų teisinės sąmonės formavimąsi. Šių dienų animacija skiriasi nuo senosios, kiek didaktinės, bet visada moka tik dorą elgesio animacijos. Šiuolaikinė animacija ne tik neturi meninės vertės, emocinės naudos, bet ir iškreipia vaiko savimone, pasaulio suvokimą, dvasinę harmoniją. Kadangi dauguma tėvų ir mokinių atsakė, kad dažnai žiūri siaubo filmus, o tokie filmai vaizduoja blogį, galima daryti išvadą, kad tėvai nekontroliuoja ir neatrenka televizijos programų, kurios yra tinkamos vaikų teisinės sąmonės formavimuisi.

Apibendrinant galima sakyti, kad vaikų socializacijos teise ir teisinio auklėjimo pasiekimus riboja vaiko subjektinių teisių ir teisinių pareigų ryšio ignoravimas. Tyrimo rezultatai parodė, kad tik mažuma (6 proc.) mokinių nežino savo teisių ir šiek tiek daugiau (14 proc.) nežino savo pareigų. Tėvų, mokinių ir mokytojų nuomonės dėl teisių žinojimo sutampa, tačiau priešingai, nei vaikai, tik 55 proc. tėvų ir tik 3 proc. mokytojų sutinka, kad vaikai gerai žino savo pareigas. Tėvai ir mokytojai mano, kad teisinis auklėjimas svarbus vaikui, tačiau tyrimo rezultatai rodo, kad šeimoje yra skiriama daugiau dėmesio vaikų teisiniui auklėjimui negu mokykloje. Vaikai labiau gerbia tėvus negu pedagogus, bei rečiau vykdo pareigas mokykloje nei šeimoje. Dažniausiai vaikai apie žmogaus

teises ir pareigas pirmiausiai sužino iš tėvų, paskui iš mokytojų, policijos pareigūnų, o rečiausiai iš žiniasklaidos ir draugų. Nors dauguma vaikų žino savo teises ir pareigas, yra mokomi ir supranta, kad žmogus naudodamasis savo teisėmis kartu turi vykdyti ir pareigas, tačiau nesugeba gyventi visuomenėje remiantis teisiniais reikalavimais. Teisinė sąmonė neįsikūnija vaikų teisiniame elgesyje. Gauti rezultatai rodo, kad vaikai turi teisinių žinių, bet jomis neįgrindžia savo elgesio. Vaikai žino, kad nėra teisių be pareigų ir pareigų be teisių, bet šiuo teisės principu nesivadovauja sąveikaudami su aplinka. Vadinasi šeimoje, mokykloje yra skiriama per mažai dėmesio vaikų teisinės sąmonės formavimuisi. Be to tyrimo rezultatai rodo, jog ne visi tėvai ir mokytojai pakankamai dėmesio skiria vaikų teisiniam auklėjimui. Tyrimo duomenų analizė rodo, jog ne visi vaikai dalyvauja popamokinėje veikloje ir laisvalaikiu užsiima tokia veikla, kuri neretai daro neigiamą įtaką vaikų socializacijai teise. Teisinis auklėjimas yra sistemingas, teigiamas poveikis vaiko teisinei sąmonei, kuris vyksta teisinio auklėjimo priemonių ir metodų pagalba, o tyrimo metu išsiaiškinta, jog tėvai ir mokytojai pasirenka netinkamas teisinio auklėjimo priemones ir metodus, neretai patys pažeidžia vaikų teises, ir taip daro neigiamą poveikį vaikų teisinės sąmonės formavimuisi, kuri lemia vaikų teisinį elgesį ir teisinę tvarką mūsų visuomenėje.

Šiame tyrime nebuvo analizuojamas vaiko teisinės sąmonės formavimosi procesas. Tai ypač svarbus klausimas teisinio auklėjimo procese, tačiau tyrimo apimtis būtų tapusi per daug plati. Vaiko teisinės sąmonės formavimosi procesas, galėtų būti tolimesnių tyrimų perspektyva.

IŠVADOS

1. Socializacija ir auklėjimas yra ilgalaikiai, dinamiški ir daugiamačiai vyksmai, todėl jų sampratos mokslinėje literatūroje varijuoja priklausomai nuo to, kas šiuose procesuose laikoma itin reikšmingu. Pateiktos auklėjimo ir socializacijos apibrėžtys nėra tapačios, nes vienos jų yra bendresnės, platesnės, o kitos – vienpusiškesnės, dalinės, išryškinančios vieną kurį auklėjimo ar socializacijos, kaip daugiasluoksnio fenomeno, aspektą.
2. Socializacija teise yra sudėtingas socialinis fenomenas. Socializacija teise vyksta bendrosios socializacijos pagrindu, tačiau jai yra būdingi ir specifiniai bruožai, kurie priklauso nuo bendro visuomenės kultūros lygio ir visuomenės brandos. Vaiko socializacija teise – tai specifinis asmenybės formavimo procesas, kurio metu bręstanti asmenybė internalizuoja socialinės aplinkos teisinę kultūrą, socialinio elgesio vertybes ir normas.
3. Teisinis auklėjimas yra socializacijos teise būdas. Tai sąmoningas, sistemingas ir kryptingas asmenybės formavimo procesas, kuriame individas iš pradžių supažindinamas su teisės vertybėmis ir normomis, o vėliau jas interiorizuoja. Tai visuomenės ir jos socialinių institutų kryptinga ir sąmoningai organizuota veikla, kuria siekiama formuoti asmenybės teises žinias, įsitikinimus ir nuostatas.
4. Pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys vaiko socializaciją teise, yra: LR Konstitucija, Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Šeimos teisių chartija, Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, LR Švietimo ir mokslo ministerijos Socialinės politikos departamento patvirtinta vaikų ir jaunimo socializacijos programa (2004 – 2014) metams. Visi šie teisės aktai daug „kalba“ apie vaikų teises apskritai, tačiau nėra nė vieno teisės akto, kuris atskirai reglamentuotų vaiko socializacijos teisę. Taip pat nėra nė vieno mokslinio leidinio, kuriame būtų išsamiai išnagrinėta vaiko socializacijos teise turinio ir proceso teisinis reglamentavimas.
5. Pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys teisinį auklėjimą, yra: LR Konstitucija, Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008-10-29 nutarimu Nr. 1120 patvirtinta Visuomenės teisinio švietimo 2009–2012 metų programa, ELSA Lietuva projektas „Moksleivių teisinio švietimo programa“, visuomenės teisinio švietimo projektas „Street Law“ („Gatvės teisė“ projektas),

LR Švietimo įstatymas, LR Visuomenės informavimo įstatymas, Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. Visi šie teisės aktai ne tiesiogiai reglamentuoja vaiko teisinį auklėjimą, o reglamentuoja žmogaus teises ir pareigas, pabrėžia pagarbą pagrindinėms demokratinėms vertybėms, akcentuoja demokratijos puoselėjimą, teisės žinias, žmogaus pilietinį ir tautinį ugdymą.

6. Vaikų teisinio auklėjimo pagrindą sudaro subjektinių teisių ir teisinių pareigų ryšys. Teisinis žmogaus lavinimas neįmanomas be teisių ir pareigų mokymo, jų žinojimo ir įsisąmoninimo. Teisės aktų analizė atskleidė, kad visi teisės aktai daugiausiai reglamentuoja vaikų teises. Suprantama, vaikų teisės turi būti apgintos ir saugojamos valstybiniu mastu. Tačiau sutelkiant pagrindinį dėmesį vaikų teisių apsaugai į šalį dažnai nustumiamos vaikų pareigos, taip pažeidžiant teisių ir pareigų balansą.
7. Tyrimo metu gauta rezultatų analizė rodo, kad vaikų teisinio auklėjimo būklė Lietuvoje tebėra komplikauta. Dalis vaikų nežino savo teisių (6 proc.) ir pareigų (14 proc.). Teisingo ir neteisingo elgesio normas vaikai perima iš suaugusiųjų: tyrimo rezultatai rodo, kad ne tik vaikai, bet ir suaugusieji nevykdo savo pareigų vaikų atžvilgiu, pažeidžia vaikų orumą. Todėl viena vaikų dalis (28 proc.) pažeidžia kitų vaikų teises, nes tai yra jiems įprasta santykių praktika. Kita vaikų dalis (35 proc.) piktnaudžiauja savo teisėmis šeimoje ir mokykloje. Tai - valstybinės vienapusės vaikų teisinio švietimo ir auklėjimo politikos padarinys.
8. Tyrimo gauti rezultatai rodo, kad dauguma vaikų (80 proc.) žino savo teises ir pareigas bei supranta, kad naudotis savo teisėmis galima, kai yra vykdomos pareigos (73 proc.), tačiau praktiškai nesugeba gyventi remiantis teisiniais reikalavimais. Taigi, nors vaikai turi teisių žinių, bet jos nėra įsitvirtinusios vaikų teisinėje sąmonėje ir jomis negrindžia savo elgesio. Vaikai žino, kad nėra teisių be pareigų ir pareigų be teisių, bet šiuo teisės principu nesivadovauja sąveikaudami su kitais.
9. Teoriškai mokykla turėtų atlikti didžiausią vaikų teisinio auklėjimo vaidmenį, mokytojas - būti ugdytoju, kuris turi pedagoginę kompetenciją teisinio auklėjimo srityje, kuris skiepia vaikui vyraujančią kultūrą, jos vertybes, supažindina vaikus su žmogaus teisėmis ir pareigomis bei siekia išugdyti augančios asmenybės sugebėjimą gyventi remiantis teisiniais reikalavimais. Tačiau tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai mažiausiai gerbia mokytojus, dažnai pažeidžia drausmę pamokų metu, atsikalbinėja prieš mokytojus pabrėždami savo teises. Turime pripažinti, kad įsivyravo mokytojo autoriteto vaikų auklėjimo procese silpimo

tendencija, nes dabartiniai mokytojai arba neturi galimybių vaikus auklėti vadovaujantis demokratinio gyvenimo teisės normomis, arba patys nėra įvaldę demokratiškų santykių ugdymo pedagogikos.

10. Tyrimo duomenų analizė rodo, kad nėra ugdomas vaiko teisinės atsakomybės jausmas. Dalis tėvų (13 proc.) ir mokytojų (23 proc.) toleruoja (nekreipia dėmesio) vaiko elgesį, prieštaraujantį teisės normų reikalavimams. Dėl netinkamo vaikų teisių traktavimo mokykloje vaikai yra mažai ugdomi atlikti pareigas ir atsakyti už savo poelgius. Tik nedidelė dalis tėvų (18 proc.) siekia parodyti vaikams, kad pareigų nevykdymas virsta atitinkamų teisių praradimu. Tik penktadalis (apie 21 proc.) vaikų jaučia moralinę pareigą atsiprašyti tėvų ir mokytojų už teisės normų reikalavimų pažeidimus. Taigi tik dalis vaikų yra įpratinti asmeniniame gyvenime vadovautis moralės principais ir jaučia teisinę atsakomybę už savo poelgius.
11. Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad mokytojų ir tėvų teisiniam švietimui reikia skirti daugiau dėmesio. Tik 24 proc. tėvų ir 6 proc. mokytojų supranta, jog vaikų teisiniam auklėjimui reikia skirti daug dėmesio. Bei dalis tėvų (22 proc.) nežino, kokios yra vaikų pareigos. Mokinių nuomone, net 57 proc. tėvų niekada namuose su vaikais nekalba apie žmogaus teises ir pareigas. Tyrimo metu išsiaiškinta, jog tėvai (69 proc.) ir pedagogai (47 proc.) pasirenka netinkamas teisinio auklėjimo priemones ir metodus, neretai patys pažeidžia vaikų teises, ir taip daro neigiamą poveikį vaikų teisinės sąmonės formavimuisi, kuri lemia vaikų teisinį elgesį visuomenėje.

REKOMENDACIJOS

1. Tėvai turėtų skatinti vaikus sportuoti, domėtis menais, mokytis naudotis įvairiais informacijos šaltiniais: knygomis, laikraščiais, žurnalais, taip mažindami laisvą laiką televizoriaus žiūrėjimui bei “naršymui” internete ir skatindami teigiamą, visapusišką vaiko vystymąsi, paremtą darbine, kūrybine veikla.
2. Tėvams reikėtų išsamiai susipažinti su vaikų teisėmis ir pareigomis, teisinio auklėjimo priemonėmis ir metodais, dalyvauti teisinio švietimo programose, kurios turėtų būti organizuojamos sistemingai kiekvienoje savivaldybėje.
3. Reikia tobulinti tėvų, vaikų ir mokytojų tarpusavio bendravimą ir bendradarbiavimą. Tėvai turėtų aktyviau domėtis vaikų elgesiu mokykloje, o mokytojai turėtų visada informuoti klasių auklėtojus, o pastarieji tėvus apie vaikų teisių pažeidimus, pareigų nevykdymą ir nedrausmingą elgesį mokykloje.
4. Kadangi tarp mokytojų ir tėvų sunkiai vystosi tarpusavio dialogas, reikėtų mokyklos savivaldai ieškoti netradicinių, įdomesnių būdų (kartu organizuoti mokinių renginius, išvykas ir kt.), kaip praplėsti šių dviejų grupių bendravimo ir bendradarbiavimo ryšius.
5. Pedagogų profesinės raidos centras ir kitos įstaigos, atsakingos už pedagogų kompetencijų ugdymą, turėtų daugiau organizuoti seminarų, kuriuose būtų kalbama apie teisinį mokinių ugdymą, akcentuoti šių seminarų svarbą, o mokytojai turėtų sistemingai, t.y. kiekvienais metais, dalyvauti tokiuose seminaruose ir ugdytis kompetencijas teisinio auklėjimo srityje.
6. Per televiziją, pvz. sekmadieniais, galėtų būti rodoma diskusijų laida temomis, susijusiomis su pilietiškumo ugdymu, demokratijos puoselėjimu, žmogaus teisių saugojimu ir pareigų vykdymu ir pan., kurioje dalyvautų vaikai, tėvai bei mokytojai.
7. Turėtų būti tobulinami teisės aktai. Reikėtų atskirų straipsnių, o gal net ir atskiro teisės akto, kur būtų aiškiau akcentuojamos vaikų pareigos, bei teisių ir pareigų tarpusavio ryšys.
8. Didesnį dėmesį skirti pilietinio ugdymo programos įgyvendinimui šeimoje, darželyje, priešmokyklinio ugdymo ir pradinėse klasėse, nes pilietinis ugdymas turi prasidėti dar ankstyvoje vaikystėje. Šeima ir ikimokyklinės įstaigos yra kaip vaikų švietimo ir socializacijos pagrindas.

LITERATŪRA

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807.
3. Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas// Valstybės žinios. 2007, Nr. X-1238.
4. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas// Valstybės Žinios, 1991 Nr. 23-593.
5. Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 95-4087.
6. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas// Valstybės žinios. 1996, Nr.71-1706.
7. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas// Valstybės žinios, 2002, Nr.91-3890.
8. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. liepos 5 d. įsakymas Nr. ISAK – 1086 „Dėl bendrosios pilietinio ugdymo programos“// Valstybės žinios. 2004, Nr. 108-4058.
9. Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: konferencijos medžiaga. Vilnius:Lietuvos Respublikos seimo leidykla, 1996.
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. rugsėjo 19 d. nutarimas Nr. X-818 „Dėl ilgalaikės pilietinio bei tautinio ugdymo programos patvirtinimo“// Valstybės žinios.2006, Nr. 102- 3939.
11. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija// Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.

Mokslinė literatūra:

12. Aramavičiūtė V., Martišauskienė E. Ryškesni paauglių ir jaunuolių socializacijos ypatumai // Pedagogika. T. 70 (2004), P. 14–19.
13. Barkauskaitė M. Paaugliai: sociopedagoginė dinamika.Vilnius: VPU,2001.
14. Berger P.L., Luckmann T. Socialinės tikrovės konstravimas. Vilnius: Pradai, 1999.
15. Broom L., Bonjean C. M.,Broom, D. H.Sociologija: esminiai tekstai ir pavyzdžiai. Kaunas: UAB „Litera“,1992.
16. Bitinas B. Auklėjimo procesas. Šiauliai:ŠPI, 1995.
17. Čiočys P.A. Teisės pagrindai. Vilnius: Vilniaus vadybos aukštoji mokykla, 2008.

18. Dreikurs R., Soltz V. Laimingi vaikai. Vilnius: Vaga, 2007.
19. Dumčienė A. Auklėjimo pagrindai. Kaunas: LKKA, 2004.
20. Galinaitytė J. Individo teisinė socializacija: samprata ir struktūra//Jurisprudencija. 2001, t.20(12).
21. Jakavičius V. Žmogaus ugdymas. Įvadas į edukologijos studijas.Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 1998.
22. Jovaiša L. Edukologijos pradmenys. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
23. Jovaiša L. Hodegetika: auklėjimo mokslas. Vilnius: Agora, 2003.
24. Jovaiša L. Pedagogikos terminai. Kaunas: Šviesa, 1993.
25. Juodaitytė A. Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vilnius: Petro ofsetas, 2002.
26. Kiaulakis G. Vaiko teisių gynimo teisiniai mechanizmai // Vaiko teisės ir pilietinė visuomenė. Vilnius: Danielius, 2000.
27. Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002.
28. Kvieskienė G. Pozityvioji socializacija. Vilnius: VPU, 2005.
29. Kučinskas V. Dorinio ugdymo problemos socializacijos procese//Lietuvos mokykla: istorija ir dabartis. Šiauliai: ŠU, 1997.
30. Kvieskienė G. Socializacijos pedagogika. Vilnius: BĮ "Baltijos kopija", 2000.
31. Kūris E. Teisė ir teisės // Teisė visuomeninė vertybė. Vilnius: Mintis, 1988.
32. Касьянов В. В., Нечипуренк В. Н. Социология права. Ростов-на-Дону:Феникс,2001,С.321.
33. Leliūgienė I. Žmogus ir socialinė aplinka. Kaunas: Technologija, 1997.
34. Leliūgienė I. Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas. Kaunas: Technologija, 2003.
35. Liubiniene V. Kultūra ir visuomenė. Kaunas: Technologija, 2002.
36. Maksimaitis M. Teisė: iš kur ji? // Teisė visuomeninė vertybė. Vilnius: Mintis, 1988.
37. Maceina A. Lavinimas ir auklėjimas// Lietuvos mokykla. 1936, Nr. 1.
38. Paksas A. Vidrinskaitė S. Visuomenės teisinis švietimas – viena aktualiausių problemų teisinės reformos kontekste// Teisės problemos.1999, Nr.4.
39. Pekauskas A., Grigaliūnaitė G. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė //Pedagogika. 2008, Nr. 89.
40. Pikūnas J. Palujanskienė A. Asmenybės vystymasis: kelias į savęs atradimą. Kaunas:Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 2001.

41. Poviliūnas A. Dvi vaiko sampratos ir vaiko teisių problema // Vaiko teisės ir pilietinė visuomenė. Vilnius: Danielius, 2000.
42. Pukelis K. Mokytojų rengimas ir tautos kultūra, Kaunas: Aušra, 1995.
43. Rajeckas V. Pedagogikos pagrindai. Vilnius: VPU, 2004.
44. Rajeckas V. Ugdomasis mokymas // Pedagogika. 1994, Nr. 30.
45. Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000.
46. Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
47. Šalkauskis S. Pedagoginiai raštai. Kaunas: Šviesa, 1991.
48. Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.
49. Tidikis R., Pečkaitis J. S., Šedbaras S. Magistrų baigiamųjų darbų rengimas ir gynimas. Vilnius: LTU, 2002.
50. Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos seimo leidykla, 1996.
51. Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000.
52. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000.
53. Zdanevičius A. Pilietinis ugdymas universitete/ mokomoji knyga – Kaunas: VDU, 2006.

Internetinės publikacijos:

54. Pilietinio ugdymo sistema Lietuvoje.
<http://www.vpu.lt/socpedagogika/medziagamokymuisi/pilietinisugdymas/>;
Prisijungimo laikas: 2009-05-30.
55. Lydeka A. Pasveikinimo konferencija „Visuomenės teisinio švietimo aktualijos“.
http://www.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4326&p_k=1&p_d; Prisijungimo laikas:
2009-05-12.
56. Visuomenės teisinio švietimo programa.
http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/nutarimai/2005-08-22-920.htm; Prisijungimo
laikas: 2009-05-12.
57. Teisingumo Ministerijos 2007- 2009 metų sutrumpintas strateginis veiklos planas.
<http://www.tm.lt/getfile.aspx?dokid=eb996f87-68c4-4ecd-90a7-ae3d5c0a3ba5>;
Prisijungimo laikas: 2009-05-12.

58. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2009 – 2011 metų strateginis veiklos planas.[http://www.tm.lt/dok/strategplanai/1b_forma Teisinės sistemos tobulinimas \(III\).pdf](http://www.tm.lt/dok/strategplanai/1b_forma_Teisinės_sistemos_tobulinimas_(III).pdf) ; Prisijungimo laikas:2009-05-12.
59. Moksleivių teisinio švietimo programa. <http://www.elsa.lt/mtsp/index.php?id=mtsp>; Prisijungimo laikas:2009-05-15.
60. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 1999m. rugpjūčio 23 d. įsakymas Nr. 966 „Dėl Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrųjų nuostatų tvirtinimo”.
http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/1999-08-23-966.htm;Prisijungimo laikas:2009-05-12.
61. Pareiškimas ir rekomendacijos „Dėl Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo įgyvendinimo“.
http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?print=1&r_id=4523&d_id=55037&k_id=1;
Prisijungimo laikas: 2009-05-10.

SANTRAUKA

VAIKO SOCIALIZACIJOS TEISĖ IR TEISINIO AUKLĖJIMO LIETUVOJE BŪKLĖ

Šiame darbe atskleidžiama vaiko socializacijos teisė ir teisinio auklėjimo Lietuvoje būklė. Vaiko socializacijos teisė ir teisinio auklėjimo problemos ir aktualumas aptariamas tik keleto autorių darbuose: A. Maceina (1991), L. Jovaiša (1995, 2003), V. Šlapkauskas (2004), J. Galinaitytė (2001), A. Pekauskas, G. Grigaliūnaitė (2008), o tyrimų, atskleidžiančių teisinio auklėjimo būklę, Lietuvoje atlikta labai mažai. Problema aktuali tuo, kad visi teisės aktai kalba apie vaikų teises, ir labai mažai yra užsimenama apie vaikų pareigas, nors teisinio auklėjimo pagrindas yra subjektinių teisių ir teisinių pareigų ryšys. Vaikai nėra internalizavę dorovinių idėjų, moralės principų, o teisės normos nėra tapusios vidinėmis jų elgesio taisyklėmis. Teisinio švietimo projektai Lietuvoje dar tik žengia pirmuosius žingsnius. Lietuvoje nėra sukurta teisinio auklėjimo sistema, o ji reikalinga norint, kad teisinis ugdymas taptų dėsningu procesu.

Darbą sudaro keturios pagrindinės dalys. Atskleidžiama socializacijos teisė ir teisinio auklėjimo samprata. Analizuojami teisės aktai, reglamentuojantys socializacijos teisė ir teisinio auklėjimo turinio ir proceso teisinį reglamentavimą. Atskleidžiama, jog teisinio auklėjimo pagrindas yra subjektinių teisių ir teisinių pareigų ryšys. Pristatomas empirinis kiekybinis tyrimas, kuriuo siekiama atskleisti, kiek vaikai žino ir kaip supranta savo teises ir pareigas. Kiek dėmesio tėvai ir mokytojai skiria vaikų teisiniam auklėjimui, kokie tėvų, pedagogų ir vaikų tarpusavio santykiai, kaip tėvai ir mokytojai supranta vaikų teises ir pareigas ir su kokiais sunkumais susiduria teisiškai auklėdami jaunąją kartą. Remiantis gautais tyrimo rezultatais pateikiamos rekomendacijos teisinio auklėjimo būklei Lietuvoje gerinti.

Tyrimo duomenų analizė rodo, jog teisinio auklėjimo būklė Lietuvoje tebėra komplikauta. Ne visi vaikai vienodai gerai žino savo teises ir pareigas. Dalis suaugusiųjų nevykdo savo pareigų, neužtikrina vaikų orumo, todėl galima teigti, kad vaikai pažeidžia kitų teises, todėl, kad nėra užtikrinamos ir saugomos jų teisės ir laisvės. Vaikai žino, kad nėra teisių be pareigų ir pareigų be teisių, bet šiuo teisės principu nesivadovauja sąveikaudami su aplinka. Vadinasi, šeimoje, mokykloje yra skiriama per mažai dėmesio vaikų teisinės sąmonės formavimuisi. Nėra ugdomas vaiko teisinės atsakomybės jausmas. Mokytojo kaip autoriteto vaidmuo teisinio auklėjimo procese silpnėja, todėl silpnėja ir mokytojų galimybė, išauklėti vaikus, kurie vadovautųsi demokratinėmis teisės normomis. Tyrimo metu išsiaiškinta, jog mokytojų ir tėvų teisiniam švietimui reikia skirti daugiau dėmesio, nes jie pasirenka netinkamas teisinio auklėjimo priemones ir metodus, neretai patys pažeidžia vaikų

teises, ir taip daro neigiamą poveikį vaikų teisinės sąmonės formavimuisi, kuri lemia vaikų teisinį elgesį visuomenėje.

SUMMARY

LAW OF CHILD SOCIALIZATION AND LEGAL EDUCATION IN LITHUANIA

This paper demonstrates the situation of the law of child's socialization, and legal education in Lithuania. The relevance of the problem of the law of child's socialization and legal education are addressed in the work of several authors: A. Maceina (1991), L. Jovaiša (1995, 2003), V. Šlapkauskas (2004), J. Galinaitytė (2001), A. Pekauskas, G. Grigaliūnaitė (2008), and the number of studies that reveal the state of legal education in Lithuania is very low. The problem is very relevant because all legislation only discusses the rights of children and little is suggested about the duties of children, while the legal education is based on the mutual relation of subjective rights and legal obligations. Children are not internalising moral ideas and moral principles, and the rules of law do not become their internal behaviour rules. Legal education projects in Lithuania are yet in initial stage. Lithuania has not yet developed a legal education system, which is necessary for the legal education to become a logical process.

The work consists of four main parts. It describes the concept of the law of socialization and legal education. It analyzes the legislation relating the law of socialization and legal regulation of the education content and process. It demonstrates that the basis of legal education is the relation between subjective rights and legal obligations. The work presents a quantitative empirical study which purpose is to reveal how much children know and how they understand their rights and responsibilities. How much emphasis do parents and teachers give for the legal upbringing of children, what are relationships of parents, educators and children, how do parents and teachers understand children's rights and responsibilities and what difficulties they face in legal education of the younger generation. Based on the results of the survey we present recommendations for the improvement of the condition of legal education in Lithuania.

The study data suggests that the condition of legal education remains a complex problem in Lithuania. Not all children are equally well aware of their rights and responsibilities. Part of adults fail to meet their obligations; do not guarantee the dignity of children, suggesting that children violate the rights of others because their rights and freedoms are not guaranteed and protected. Children know that there are no rights without duties and no responsibilities without rights, but this principle of law is not followed in the interaction with the environment. Thus, family and school provide too little attention to the formation of children's legal consciousness. The child's legal sense of responsibility is not developed. The role of teacher as the authority in the process of legal

education is weakening, and this undermines the possibility of teachers to educate children, who would be guided by democratic norms of the law. The study ascertained that legal education of teachers and parents should be given more attention because they choose to inadequate tools and techniques of legal education, often themselves violate the rights of children, thereby having a negative impact on the formation of children's legal consciousness, which leads to the legal treatment of children in society.

PRIEDAI

RESPONDENTŲ SOCIALINĖS – DEMOGRAFINĖS CHARAKTERISTIKOS

1 lentelė

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lytį (%)

Mokiniai	Vyrai	54
	Moterys	46
Tėvai	Vyrai	24
	Moterys	76
Mokytojai	Vyrai	93
	Moterys	7

2 lentelė

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių (%)

Mokiniai			Tėvai	Mokytojai
8-11 m.	0		0	6
12-15 m.	81		15	23
16-18 m.	19		70	23
			15	30
			0	18
			0	0
			0	0

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (%)

Tėvai		Mokiniai	
Vidurinis	15	6 klasė	24
Profesinis	20	7 klasė	17
Aukštesnysis	15	8 klasė	19
Aukštasis	45	9 klasė	15
		10 klasė	25

ANKETA

Mielas mokinys,

Esu Mykolo Romerio universiteto Politikos ir strateginio valdymo fakulteto Teisės ir valdymo magistrantūros studijų programos studentė. Rašau magistro baigiamąjį darbą „Vaiko socializacijos teisė ir teisinio auklėjimo Lietuvoje būklė“.Atlikdama vaiko teisinio auklėjimo pasiekimų empirinį tyrimą noriu išsiaiškinti teisinio auklėjimo būklę Lietuvoje, vaikų teisinio auklėjimo problemas ir atrasti jų sprendimų būdus.

Man svarbu sužinoti tavo nuomonę apie teisinį auklėjimą.Tai ne kontrolinis darbas. Čia nėra teisingų ir klaidingų atsakymų. Kad tyrimas būtų sėkmingas, svarbu nuoširdžiai atsakyti į kiekvieną klausimą. Atsimink, Tavo atsakymai yra visiškai slapti, todėl nereikia rašyti nei vardo, nei pavardės, nei klasės, kurioje mokaisi.

1. Apibrauk apskritimu Tau labiausiai priimtina atsakymo variantą
2. Galimi ir keli atsakymų variantai.
3. Jei Tau tinkamo atsakymo neradai, parašyk pats „kita: _____“

TAVO NUOMONĖ LABAI SVARBI!

1. Ar žinai savo teises?

- 1.Taip
2. Ne

2. Ar žinai savo pareigas?

- 1.Taip
- 2.Ne

3. Tavo nuomone, ar kiekvienas individas turi žmogaus teises?

- 1.Taip
2. Ne
3. Nežinau

4. Tavo nuomone, ar kiekvienas žmogus turi vykdyti pareigas?

- 1.Taip
2. Ne
3. Nežinau

5. Prašau atsakyk, ar Tavo nuomone yra svarbios šios žmogaus teisės? Pažymėti reikia ženklų X po vieną atsakymą į kiekvieną teiginį.

	Labai svarbi	Svarbi	Nežinau	Nesvarbi	Visiškai nesvarbi
Teisė gyventi					
Teisė būti sveikam					
Teisė į susirašinėjimo slaptumą					
Teisė gauti pagalbą mokantis					
Teisė jaustis saugiam					
Teisė laisvai reikšti savo nuomonę					
Teisė į poilsį					
Teisė į orumą					
Teisė bendrauti su savo draugais					
Teisė būti su mylinčiais žmonėmis					
Teisė savarankiškai apsispręsti					
Teisė žaisti ir fantazuoti					
Teisė dalyvauti visuomeniniame gyvenime					

6. Apie žmogaus teises ir pareigas tu sužinojai: (įvertink kiekvieną teiginį pažymėdamas X)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nežinau	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Iš mokytojų					
Iš tėvų					
Iš žiniasklaidos					
Iš draugų					
Policijos pareigūnų					
Kita _____					

7. Ar mokykloje per pamokas kalbate apie žmogaus teises ir pareigas?

1. Taip
2. Ne
3. Neprisimenu

8. Ar namuose su tėvais kalbate apie žmogaus teises ir pareigas?

1. Taip, dažnai
2. Kartais
3. Retai
4. Niekada

9. Kaip manai, kas yra svarbiau: naudotis savo teisėmis ar vykdyti pareigas?

1. Svarbiau naudotis savo teisėmis
2. Svarbiau vykdyti pareigas
3. Vienodai svarbu naudotis savo teisėmis ir vykdyti pareigas
4. Nežinau

10. Prašau pažymėk, kaip dažnai Tu stengiesi: Pažymėti ženklų X po vieną atsakymą į kiekvieną teiginį.

	Visada	Kartais	Niekada
Klaudyti savo tėvų			
Klaudyti mokytojų			
Nepažeidinėti kitų vaikų teisių			
Gerbti kitus šeimos narius			
Padėti tėvams			
Padėti kitiems šeimos nariams			
Laikytis drausmės mokykloje			
Laikytis drausmės viešose vietose (pvz. gatvėje, autobuse)			
Saugoti istorijos vertybes, kultūros vertybes			
Nešiukšlinti gatvėje			
Prižiūrėti gamtą			

Atsipūsk, į pusę klausimų jau atsakei, valio!

11. Prašau atsakyk, kas ir kaip dažnai pravardžiuoja Tave, tyčiojasi iš Tavęs ir kitaip negražiai elgiasi su Tavimi? Pažymėti reikia ženklų X po vieną atsakymą į kiekvieną teiginį.

	Labai dažnai	Dažnai	Niekada	Retai	Labai retai
Tėvai					
Kiti šeimos nariai					
Mokytojai					
Draugai					
Bendraklasiai					
Kiti mokiniai					
Kaimynai					
Nepažįstami žmonės					

12. Ar dažnai skriaudi savo draugus ir bendraamžius?

1. Labai dažnai
2. Dažnai
3. Nei dažnai, nei retai
4. Retai
5. Niekada

13. Kai įžeidi draugus ar atsiprašai jų:

1. Visada atsiprašau
2. Kartais atsiprašau
3. Retai atsiprašau
4. Neatsiprašau
5. Kita _____

14. Kaip dažnai atsikalbinėji prieš tėtį ar mamą, kai tavęs prašo padėti atlikti namų ruošos darbus?

1. Labai dažnai
2. Dažnai
3. Nei dažnai, nei retai
4. Retai
5. Niekada

15. Ar atsiprašai tėvų už blogą elgesį ir pareigų nevykdymą?

1. Visada atsiprašau
2. Kartais atsiprašau
3. Retai atsiprašau
4. Neatsiprašau

16. Kai namuose pažeidi drausmę arba neatlieki savo pareigų tėvai dažniausiai:

1. Nekreipia į tai dėmesio
2. Kalbasi su tavimi apie blogą elgesį ir paaiškina kaip reikia elgtis
3. Neleidžia susitikti su draugais
4. Apšaukia ir liepia atsiprašyti
5. Naudoja fizines bausmes
6. Kita _____

17. Kai pamokos metu tu ar tavo bendraklasiai yra nedrausmingi mokytojais dažniausiai:

1. Nekreipia į tai dėmesio
2. Kalbasi su vaikais apie blogą elgesį ir paaiškina nedrausmingo elgesio pasekmes
3. Išvaro iš klasės
4. Išsikviečia mokyklos direktorių ar pavaduotoją
5. Praneša apie tai tėvams
6. Kita _____

18. Kaip dažnai atsikalbinėji prieš mokytojus?

1. Labai dažnai
2. Dažnai
3. Nei dažnai, nei retai
4. Retai
5. Niekada

19. Ar atsiprašai mokytojų už pareigų nevykdymą ar nedrausmingą elgesį pamokų metu?

1. Visada atsiprašau
2. Kartais atsiprašau
3. Retai atsiprašau
4. Neatsiprašau

20. Ką veiki laisvalaikiu?

1. Susitinku su draugais
2. Skaitau knygas
3. „Naršau“ internete
4. Žaidžiu kompiuterinius žaidimus
5. Žiūriu televizorių
6. Sportuoju
7. Kita _____

21. Kokias laidas dažniausiai žiūri per televizorių?

1. Animaciją
2. Dokumentinius filmus
3. Fantastinius filmus
4. Laidas vaikams
5. Publicistines laidas
6. Trilerius
7. Siaubo filmus
8. Žinias

22. Ar dalyvauji užklausinėje veikloje?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

23. Ar norėtum daugiau sužinoti apie žmogaus teises ir pareigas?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

24. Tavo lytis:

1. Vyras
2. Moteris

25. Kelintoje klasėje mokaisi? (*Irašyk*) _____

26. Tau yra Metai

Labai Tau AČIŪ!

Nuoširdžiai dėkoju už skirtą laiką atsakant į klausimus.

ANKETA

Gerbiamas respondente,

Esu Mykolo Romerio universiteto Politikos ir strateginio valdymo fakulteto Teisės ir valdymo magistrantūros studijų programos studentė. Rašau magistro baigiamąjį darbą „Vaiko socializacijos teisė ir teisinio auklėjimo Lietuvoje būklė“. Atlikdama vaiko teisinio auklėjimo pasiekimų empirinį tyrimą noriu išsiaiškinti teisinio auklėjimo būklę Lietuvoje, vaikų teisinio auklėjimo problemas ir atrasti jų sprendimų būdus.

Anketa anoniminė, todėl tikiuosi, kad Jūsų nuoširdūs atsakymai padės gauti objektyvius tyrimo rezultatus. *Atsakymus pažymėti nesunku: Jums tinkamiausio atsakymo numerį apibrėžkite apskritimu arba jei Jums tinkamo atsakymo neradote, parašykite patys „kita: _____“.*

JŪSŲ NUOMONĖ LABAI SVARBI!**1. Kaip manote, ar teisinis auklėjimas yra svarbus vaikui?**

1. Labai svarbus
2. Svarbus
3. Nelabai svarbus
4. Visiškai nesvarbus
5. Nežinau

2. Jūsų nuomone, ar vaiko teisiniui auklėjimui Jūs skiriate pakankamai dėmesio?

1. Labai daug
2. Daug
3. Pakankamai
4. Mažai
5. labai mažai

3. Kaip manote, ar Jūsų vaikas žino savo teises?

1. Gerai žino
2. Mažai žino
3. Visai nežino

4. Kaip manote, ar Jūsų vaikas žino savo pareigas?

1. Gerai žino
2. Mažai žino
3. Visai nežino

5. Ar kalbate su savo vaiku apie žmogaus teises ir pareigas?

1. Taip, dažnai kalbu
2. Kartais kalbu
3. Niekada nekalbu

6. Apie žmogaus teises ir pareigas vaikai sužino iš: (įvertinkite kiekvieną teiginį pažymėdami X)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nežinau	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Tėvų					
Mokytojų					
Žiniasklaidos					
Draugų					
Policijos pareigūnų					
Kita _____					

7. Ar dažnai Jūsų vaikas namuose atsikalbinėja pabrėždamas savo teises?

1. Labai dažnai
2. Dažnai
3. Nei dažnai, nei retai
4. Retai
5. Niekada

8. Ar Jūsų vaikas namuose turi savo pareigų?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

9. Su vaiku dažniausiai konfliktai kyla dėl to, kad:

1. Nenori ruošti pamokų ir eiti į mokyklą
2. Nenori padėti namų ruošoje
3. Rodo nepagarbą aplinkiniams
4. Piktnaudžiauja savo teisėmis
5. Konfliktų niekada nebūna
5. Kita _____

10. Kai vaikas namuose pažeidžia drausmę ar nevykdo savo pareigų Jūs:

1. Nekreipiate į tai dėmesio
2. Kalbatės su vaiku apie blogą elgesį ir paaiškinate kaip reikia elgtis
3. Neleidžiate susitikti su draugais
4. Apšaukiate ir liepiate atsiprašyti
5. Naudojate fizines bausmes
6. Kita _____

11. Ar vaikas Jūsų atsiprašo už blogą elgesį ir pareigų nevykdymą?

1. Visada atsiprašo
2. Kartais atsiprašo
3. Retai atsiprašo
4. Neatsiprašo

12. Kaip manote, ar vaikai stengiasi:(Pažymėti reikia ženklų X po vieną atsakymą į kiekvieną teiginį).

	Visada	Kartais	Niekada
Klaudyti savo tėvų			
Klaudyti mokytojų			
Nepažeidinėti kitų vaikų teisių			
Gerbti kitus šeimos narius			
Padėti tėvams			
Padėti kitiems šeimos nariams			
Laikytis drausmės mokykloje			
Laikytis drausmės viešose vietose (pvz.gatvėje, autobuse)			
Saugoti istorijos vertybes, kultūros vertybes			
Nešiukšlinti gatvėje			
Prižiūrėti gamtą			

13. Ką Jūsų vaikas dažniausiai žiūri per televizorių?(Galima pažymėti kelis atsakymų variantus)

1. Animaciją
2. Dokumentinius filmus
3. Fantastinius filmus
4. Laidas vaikams
5. Publicistines laidas
6. Trilerius
7. Siaubo filmus
8. Žinias

14. Jūsų išsilavinimas:

1. Vidurinis
2. Profesinis
3. Aukštesnysis
4. Aukštasis
5. Kita: _____

15. Jūsų amžius yra:

1. 18-25 metai
2. 26-35 metai
3. 36-45 metai
4. 46-55 metai
5. 56-65 metai
6. 66 ir daugiau metai

16. Jūsų lytis:

1. Vyras
2. Moteris

Labai Jums AČIŪ!

Nuoširdžiai dėkoju už skirtą laiką atsakant į klausimus.

ANKETA

Gerbiamas mokytojai,

Esu Mykolo Romerio universiteto Politikos ir strateginio valdymo fakulteto Teisės ir valdymo magistrantūros studijų programos studentė. Rašau magistro baigiamąjį darbą „Vaiko socializacijos teisė ir teisinio auklėjimo Lietuvoje būklė“. Atlikdama vaiko teisinio auklėjimo pasiekimų empirinį tyrimą noriu išsiaiškinti teisinio auklėjimo būklę Lietuvoje, vaikų teisinio auklėjimo problemas ir atrasti jų sprendimų būdus.

Anketa anoniminė, todėl tikiuosi, kad Jūsų nuoširdūs atsakymai padės gauti objektyvius tyrimo rezultatus. *Atsakymus pažymėti nesunku: Jums tinkamiausio atsakymo numerį apibrėžkite apskritimu arba jei Jums tinkamo atsakymo neradote parašykite savo atsakymą „kita:_____“.*

JŪSŲ NUOMONĖ LABAI SVARBI!**1. Kaip manote, ar teisinis auklėjimas yra svarbus vaiko socializacijai?**

1. Labai svarbus
2. Svarbus
3. Nelabai svarbus
4. Visiškai nesvarbus
5. Nežinau

2. Jūsų nuomone, ar vaikų teisiniu auklėjimui Jūs skiriate pakankamai dėmesio:

1. Labai daug
2. Daug
3. Pakankamai
4. Mažai
5. Labai mažai

3. Kaip manote, ar vaikai žino savo teises?

1. Gerai žino
2. Mažai žino
3. Visai nežino

4. Kaip manote, ar vaikai žino savo pareigas?

1. Gerai žino
2. Mažai žino
3. Visai nežino

5. Apie žmogaus teises ir pareigas vaikai sužino iš: (įvertinkite kiekvieną teiginį pažymėdami X)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nežinau	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Tėvų					
Mokytojų					
Žiniasklaidos					
Draugų					
Policijos pareigūnų					
Kita _____					

6. Ar per pamokas su vaikais kalbate apie žmogaus teises ir pareigas?

1. Taip , dažnai kalbame
2. Kartais kalbame
3. Niekada nekalbame

7. Kaip manote, ar vaikai yra pakankamai ugdomi atlikti pareigas ir atsakyti už savo poelgius?

1. Labai daug
2. Daug
3. Pakankamai
4. Mažai
5. Labai mažai

8. Ar dažnai mokykloje vaikai atsikalbinėja prieš Jus pabrėždami savo teises?

1. Labai dažnai
2. Dažnai
3. Nei dažnai, nei retai
4. Retai
5. Niekada

9. Kaip dažnai vaikai vykdo savo pareigas?

1. Labai dažnai
2. Dažnai
3. Nei dažnai, nei retai
4. Retai
5. Niekada

10. Kai vaikas pamokų metu yra nedrausmingas Jūs:

1. Nekreipiate į tai dėmesio
 2. Kalbatės su vaiku apie jo blogą elgesį ir paaiškinate vaikui jo nedrausmingo elgesio pasekmes
 3. Išvarote iš klasės
 4. Išsikviečiate mokyklos direktorių ar pavaduotoją
 5. Apšaukiate ir liepiate atsiprašyti
 6. Pranešate apie tai vaiko tėvams
 7. Kita _____
-

11. Kai vaikai pažeidžia drausmę pamokų metu, ar atsiprašo Jūsų ir klasės draugų:

1. Visada atsiprašo
2. Kartais atsiprašo
3. Retai atsiprašo
4. Neatsiprašo

12. Kaip dažnai mokykloje vaikai gerbia vieni kitus?

1. Labai dažnai
2. Dažnai
3. Nei dažnai, nei retai
4. Retai
5. Niekada

13. Kaip manote, ar vaikai stengiasi:(Pažymėti reikia ženklų X po vieną atsakymą į kiekvieną teiginį).

	Visada	Kartais	Niekada
Klausyti savo tėvų			
Klausyti mokytojų			
Nepažeidinėti kitų vaikų teisių			
Gerbti kitus šeimos narius			
Padėti tėvams			
Padėti kitiems šeimos nariams			
Laikytis drausmės mokykloje			
Laikytis drausmės viešose vietose (pvz.gatvėje, autobuse)			
Saugoti istorijos vertybes, kultūros vertybes			
Nešiukšlinti gatvėje			
Prižiūrėti gamtą			

14. Kiek metų dirbate mokykloje?

1. Mažiau nei 1 metai
2. Nuo 1 iki 5 metų.
3. Nuo 6 iki 10metų
4. Nuo 11 iki 15 metų
5. Virš 16 metų

15. Jūsų amžius yra:

1. 18-25 metai
2. 26-35 metai
3. 36-45 metai
4. 46-55 metai
5. 56-65 metai
6. 66 ir daugiau

16. Jūsų lytis:

1. Vyras
2. Moteris

Labai Jums AČIŪ!

Nuoširdžiai dėkoju už skirtą laiką atsakant į klausimus.